

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΟΜΕΑΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
‘ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ’
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2018-2019

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
του Προκοπίου Δημ. ΡΕΚΑ
ΑΜ: 7340011918025

**Η ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΥΠΟ ΤΟ
ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΣΔΑ**

Επιβλέποντες

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Χ. Τσούκα
Καθηγήτρια Φ. Παζαρτζή
Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Μ. Γαβουνέλη

Αθήνα, 2019

Copyright © Προκόπιος Ρέκας, 2019

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Περίληψη

Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που παρέχει η ΕΣΔΑ είναι ένα πολύ σημαντικό κομμάτι της προστασίας αυτής για όλες τις χώρες που έχουν προσχωρήσει στη Σύμβαση. Ανάμεσα στα δικαιώματα που προστατεύονται, υπάρχουν στην ΕΣΔΑ και προβλέψεις για δικονομική προστασία, οι οποίες αντικατοπτρίζονται τόσο στο Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα όσο και πολλές από τις εθνικές νομοθεσίες. Το θέμα αυτής της εργασίας, όμως, είναι η δικονομική προστασία που αφορά τους αλλοδαπούς. Ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, με την προσφυγική κρίση και τις συνέπειες που αυτή είχε για την Ελλάδα, είναι πολύ ενδιαφέρον να συζητηθεί το θέμα της δικονομικής προστασίας για τα άτομα αυτά, τα οποία συχνά συμβαίνει να βρίσκονται σε ευάλωτη θέση και να μη βρίσκουν ανταπόκριση όταν επιχειρούν να έχουν πρόσβαση σε διαδικασίες στη χώρα όπου διαμένουν.

Στην εργασία αυτή, αρχικά υπάρχει ένα πιο θεωρητικό υπόβαθρο για τις έννοιες που αφορούν τους αλλοδαπούς και τις κατηγορίες αυτών, αλλά και για τα άρθρα της ΕΣΔΑ που εφαρμόζονται στο πεδίο της δικονομικής προστασίας και τη νομολογία που υπάρχει σχετικά με αυτά. Κατόπιν αυτού, το δεύτερο μέρος είναι αφιερωμένο στην εφαρμογή της προστασίας αυτής στην Ελλάδα, σχετικές υποθέσεις και την επίδραση της ΕΣΔΑ στην εθνική νομοθεσία.

Λέξεις - κλειδιά: ΕΣΔΑ, ΕΔΔΑ, Ελλάδα, αλλοδαποί, πρόσφυγες, άσυλο, δικαιώματα, δικονομική προστασία, δικονομικές εγγυήσεις, παραβιάσεις, άρθρο 3, άρθρο 5, άρθρο 6, άρθρο 8, άρθρο 13, άρθρο 14, άρθρο 17ου πρωτοκόλλου.

Abstract

The protection of human rights provided by the ECHR is a very important part of this protection for all countries that have acceded to the Convention. Among the rights protected are the ECHR and procedural safeguards, which are reflected in both the Covenant on Civil and Political Rights and many national laws. The subject of this work, however, is the procedural protection for aliens. Particularly in recent years, with the refugee crisis and its consequences for Greece, it is very interesting to discuss the issue of procedural protection for these individuals, who often find themselves in a vulnerable position and fail to respond when attempting to have access to proceedings in the country where they reside.

In this work, there is initially a more theoretical background to the notions of aliens and their categories, but also to the articles of the ECHR applicable to the field of procedural protection and their case law. The second part is therefore devoted to the application of this protection in Greece, related cases and the impact of the ECHR on national legislation.

Keywords: ECHR, ECHR, Greece, aliens, refugees, asylum, procedural protection, procedural guarantees, violations, Article 3, Article 5, Article 6, Article 8, Article 13, Article 14, Article 1 7th Protocol.

	5
Πίνακας Περιεχομένων	
Πίνακας Συντομογραφιών	6
Εισαγωγή	7
Σημαντικότητα του θέματος	9
Δομή εργασίας	10
Μέρος Α - Δικονομικές εγγυήσεις ΕΣΔΑ για αλλοδαπούς	12
1. Η έννοια των αλλοδαπών και οι σχετικές διακρίσεις.	12
2. Δικονομική προστασία των αλλοδαπών με βάση άρθρα της ΕΣΔΑ.	16
α) Άρθρο 5 παρ. 2 και 4 - Το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια	16
β) Άρθρο 6 παρ. 1 και 3 - Δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης.	18
γ) Άρθρο 8 - Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής	20
δ) Άρθρο 14 - Απαγόρευση των διακρίσεων	23
3. Άρθρο 1 του 7ου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ - Δικονομικές εγγυήσεις για αλλοδαπούς	
25 α) Δικονομικά δικαιώματα για νόμιμα εγκατεστημένους αλλοδαπούς	25
β) Δικονομικά δικαιώματα λοιπών κατηγοριών αλλοδαπών	27
4. Η ΕΣΔΑ σχετικά με την έξοδο αλλοδαπού από τη χώρα	30
α) Διακρίσεις εξόδου αλλοδαπού από τη χώρα	30
β) Εγγυήσεις με βάση ΕΣΔΑ	32
γ) Απαγόρευση ομαδικών απελάσεων	33
5. Προσφυγή αλλοδαπού στο ΕΔΔΑ.	36
α) Προϋποθέσεις και διαδικασία	36
β) Προσωρινά μέτρα	37
ΜΕΡΟΣ Β' - Εφαρμογή στην Ελλάδα	39
1. Εφαρμογή ΕΣΔΑ στη δικονομική προστασία των αλλοδαπών στην Ελλάδα	39
α) Παροχή νομικής συνδρομής	40
β) Συνθήκες κράτησης και ελέγχου	42
γ) Επίδραση των δικονομικών εγγυήσεων της ΕΣΔΑ σε ελληνικό δίκαιο	46
2. Νομολογία ΕΔΔΑ σχετικά με την Ελλάδα	50
3. Αξιολόγηση της εφαρμογής της δικονομικής προστασίας της ΕΣΔΑ στην Ελλάδα	63
Συμπεράσματα - Προτάσεις	65
Προσωπικός Επίλογος	66
Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	66
Βιβλιογραφία - Ιστογραφία - Νομοθεσία - Νομολογία	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 - ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (σχετικά άρθρα)	71
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 - ΑΡΘΡΟ 1 7ου ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ	74

Πίνακας Συντομογραφιών

ΕΔΔΑ - Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΕ - Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΣΔΑ - Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΣΠ - Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες

ΚΠΔ - Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

ΚΥΑ - Κοινή Υπουργική Απόφαση

ΠΔ - Προεδρικό Διάταγμα

ΠΚ - Ποινικός Κώδικας

CPT - Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων

ECRE - European Council on Refugees and Exiles

ICJ - International Court of Justice

Εισαγωγή

Η σημασία της ΕΣΔΑ για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ιδιαίτερα μεγάλη. Αυτό οφείλεται τόσο στην αρτιότητα των προβλέψεών της για πολλά από τα θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται στον άνθρωπο αλλά και στο γεγονός ότι για πρώτη φορά μέσω του ΕΔΔΑ υπήρξε ένας υπερεθνικός μηχανισμός στον οποίο κάθε άνθρωπος μπορεί να προσφύγει αν παραβιάζονται τα δικαιώματά του. Η ΕΣΔΑ είναι ιδιαίτερα σημαντική και για όσα αφορούν στους αλλοδαπούς. Αυτό επειδή δεν αναφέρεται στην ιθαγένεια των προσώπων, αλλά αντίθετα εφαρμόζεται σε οποιαδήποτε περίπτωση, ακόμη και όταν ο δεσμός με τη συγκεκριμένη χώρα είναι πιο χαλαρός. Αποτελεί τον αποτελεσματικότερο από πολλές απόψεις μηχανισμό προστασίας ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε παγκόσμιο επίπεδο και είναι ιδιαίτερα σημαντικό να υπάρχει ερευνητικό έργο που να ασχολείται με τη λειτουργία της.

Το ζήτημα των αλλοδαπών είναι σήμερα επίκαιρο όσο ποτέ άλλοτε, ειδικά για την Ελλάδα. Η χώρα μας, λόγω της τοποθεσίας της, δέχεται μεγάλα τμήματα των προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών. Η αντιμετώπιση αυτών των καταστάσεων έχει υπάρξει σε πολλές περιπτώσεις προβληματική και η χώρα μας έχει καταδικαστεί πολλάκις για μη τήρηση των προβλέψεων της ΕΣΔΑ. Μια τέτοια πραγματικότητα είναι σίγουρα αρκετά ζοφερή, αλλά αξίζει έτσι ή αλλιώς να εξετάζουμε αυτά τα ζητήματα υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ, όπως επιχειρείται σε αυτήν την εργασία.

Είναι πραγματικά δύσκολο ένας φοιτητής της Νομικής με τόσο ενδιαφέρον για το ενωσιακό δίκαιο να μη βρίσκει εξαιρετικά επίκαιρο και σχετικό με τη σημερινή εποχή το θέμα αυτής της εργασίας. Η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι μια έννοια η οποία σήμερα μπορεί να χρησιμοποιείται ακόμη και στην καθημερινή ζωή, από ανθρώπους άσχετους ως προς τα νομικά, οι οποίοι όμως γνωρίζουν την έννοια αυτή και αντιλαμβάνονται τη μεγάλη σημασία της. Η μεταπτυχιακή διατριβή ενός φοιτητή είναι μια μοναδική ευκαιρία για να ασχοληθεί ένας νέος επιστήμων σε βάθος με ένα θέμα, συνεπώς όταν έφτασε η ώρα της επιλογής, ήταν βέβαιο για τον συντάκτη ότι το θέμα αυτό θα έπρεπε να έχει να κάνει με

τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η διαδικασία της έρευνας υπήρξε μια εποικοδομητική διαδικασία, η οποία απέδειξε ότι πραγματικά η επιλογή ήταν σωστή.

Ποιο είναι τελικά, όμως, το αντικείμενο της εργασίας; Η προστασία των αλλοδαπών στην ΕΣΔΑ είναι ένα ζήτημα αρκετά μεγάλο, το οποίο θα ήταν δύσκολο να αναλυθεί σε μία και μόνο διατριβή. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο επιλέξαμε κυρίως να ασχοληθούμε με το δικονομικό σκέλος αυτής της προστασίας. Ως περιορισμό της έρευνας μπορούμε να αναφέρουμε ότι η προστασία των αλλοδαπών στα κράτη που έχουν προσχωρήσει στη Σύμβαση με άλλους τρόπους ή νομοθετήματα δε μας ενδιαφέρει στη δεδομένη ανάλυση, αφού ζητούμενο βάσει και του τίτλου της εργασίας είναι να φανεί η διάσταση της ΕΣΔΑ.

Στόχος της εργασίας είναι να υπάρξει μια ολοκληρωμένη και άρτια αναφορά στη δικονομική προστασία των αλλοδαπών υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ. Παράλληλα, εξετάζεται και το ζήτημα της ελληνικής πραγματικότητας, η οποία δυστυχώς αποδεικνύει ότι δεν συμβαίνει πάντα εν τοις πράγμασι να τηρούνται οι προβλέψεις αυτές, γι' αυτό και πολλάκις η χώρα μας έχει αντιμετωπίσει καταδίκες από το ΕΔΔΑ. Σκοπός της εργασίας είναι μεταξύ άλλων να γίνει αναφορά σε τέτοια περιστατικά και να γίνει φανερό το αν και κατά πόσο οι τρέχουσες προβλέψεις τηρούνται αποτελεσματικά. Ευχή του συντάκτη είναι αυτή η μελέτη να αποτελεί ένα άρτιο επιστημονικό έργο για τον νομικό, αλλά να γίνεται παράλληλα κατανοητή και για τον αναγνώστη από άλλα επιστημονικά πεδία.

Το ερευνητικό ζητούμενο της προσπάθειας αυτής είναι διττό. Αρχικά, η βιβλιογραφική ανασκόπηση έχει ως στόχο να γίνει μια ενδιαφέρουσα συζήτηση για τη θεμελίωση της δικονομικής προστασίας των αλλοδαπών στην ΕΣΔΑ. Στο πιο πρακτικό και πιο σχετικό με την Ελλάδα κομμάτι, ζητούμενο είναι να αναλυθεί η τήρηση αυτών των διατάξεων στην Ελλάδα, τα προβλήματα που υπάρχουν και οι μελλοντικές προοπτικές. Αν και σε μια έρευνα με δευτερογενή δεδομένα δε συνηθίζεται να γίνεται εκτενής αναφορά στη δεοντολογία της έρευνας, πρέπει να αναφερθεί ότι η ανάλυση αυτή εκπονήθηκε με σεβασμό στην ακαδημαϊκή δεοντολογία, είναι προϊόν της διανοίας του συντάκτη της και οι ιδέες που γράφονται σε αυτήν είναι πρωτότυπες. Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί τμήματα από νομοθετικά κείμενα ή απόψεις άλλων, έχουν γίνει οι σχετικές παραπομπές σε υποσημειώσεις.

Σημαντικότητα του θέματος

Μπορεί κανείς να διερωτηθεί αν ένα θέμα που φαίνεται εκ πρώτης όψεως τόσο εξειδικευμένο έχει πραγματικά τόσο μεγάλη πρακτική σημασία ώστε να αξίζει να αφιερωθεί σε αυτό μια μεταπτυχιακή διατριβή. Όμως κάθε τέτοια σκέψη θα μπορούσε να καταρριφθεί ακόμη και με την παράθεση μίας ή δύο σχετικών υποθέσεων, που δείχνουν πέραν πάσης αμφιβολίας ότι τα θέματα δικονομικής προστασίας είναι πολύ σημαντικά και το να υπάρχουν δικονομικές εγγυήσεις πραγματικά κάνει πολλές φορές τη διαφορά σε υποθέσεις παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Άλλωστε, οι δικονομικές εγγυήσεις δεν είναι παρούσες μόνο στο σύστημα προστασίας της ΕΣΔΑ - αν και εκεί είναι πιο αποτελεσματικές. Το δικαίωμα σε δικονομικές εγγυήσεις αναγνωρίζεται και από το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα άρθρο 14, στο οποίο έχει επικυρώσει τόσο η Ελλάδα όσο και η συντριπτική πλειοψηφία των χωρών. Τα κοινά σημεία με την ΕΣΔΑ έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς προβλέπεται ενημέρωση σε γλώσσα που μπορεί να κατανοήσει ο ενδιαφερόμενος και άλλες παρόμοιες διατάξεις.

Η σημασία των δικονομικών εγγυήσεων είναι ιδιαίτερα μεγάλη, καθώς αν υποθεθεί ότι αυτές οι βασικές εγγυήσεις εξασφαλίζονται για όλους - πόσο μάλλον για μια ομάδα αρκετά ευάλωτη, όπως οι αλλοδαποί, μπορούν να εξαλειφθούν σταδιακά σημαντικές ανισότητες που προκύπτουν από τη διαφορετική μεταχείριση. Οι εγγυήσεις της δίκαιης διαδικασίας και της δίκαιης δίκης αποτελούν σημαντικά στοιχεία του δικαιώματος στην ισότητα ενώπιον των δικαστηρίων και σε μια δίκαιη δίκη, η οποία κατοχυρώνεται στο διεθνές δίκαιο του ανθρώπινου δικαίου αλλά και στην ΕΣΔΑ¹. Η υλοποίηση αυτού του

¹ Άρθρο 14 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα:

“Άρθρο 14. -

3. Κάθε πρόσωπο που κατηγορείται για ποινικό αδίκημα απολαύει, σε πλήρη ισότητα τις ακόλουθες τουλάχιστον εγγυήσεις:

α) να πληροφορηθεί το συντομότερο δυνατό σε γλώσσα που κατανοεί και λεπτομερώς, τη φύση και τους λόγους της κατηγορίας εναντίον του,

β) να διαθέτει επαρκή χρόνο και ευκολίες για την προετοιμασία της υπεράσπισής του και για την επικοινωνία με το δικηγόρο της επιλογής του,

γ) να δικασθεί χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση,

δ) να παρίσταται στη δίκη και να υπερασπισθεί τον εαυτό του αυτοπροσώπως ή με τη βοήθεια του συνηγόρου της επιλογής του. Εάν δεν έχει συνήγορο, να ενημερωθεί για το δικαίωμά του αυτό και να διορισθεί συνήγορος αυτεπαγγέλτως σε κάθε περίπτωση που αυτό απαιτείται για το συμφέρον της

δικαιώματος προϋποθέτει ότι η διοίκηση της δικαιοσύνης μπορεί να εγγυηθεί ένα σύνολο ειδικών δικαιωμάτων και ότι μπορεί να διασφαλίσει ότι κανείς δεν θα στερήσει από διαδικαστική άποψη το δικαίωμα να διεκδικήσει δικαιοσύνη. Ειδικότερα, το δικαίωμα αυτό περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την εγγύηση της ισότητας και της μη διάκρισης μεταξύ των διαδίκων².

Δομή εργασίας

Για να πραγματοποιηθεί αυτή η ανάλυση, είναι επιθυμητό να αναλυθούν οι παράμετροι τόσο της έννοιας του αλλοδαπού προσώπου όσο και των άρθρων της ΕΣΔΑ στα οποία στηρίζονται οι ρυθμίσεις για τα ζητήματα που μας ενδιαφέρουν. Στα πλαίσια της εργασίας αναλύονται διάφορα θέματα που εφάπτονται της όλης προβληματικής για τους αλλοδαπούς, όπως για παράδειγμα η απέλαση και η προσφυγή στο ΕΔΔΑ. Πιο συγκεκριμένα, το πλάνο της εργασίας αναλύεται ως ακολούθως:

1. **Εισαγωγή** - Μια ανασκόπηση των ζητημάτων με τα οποία θα ασχοληθούμε και του θέματος της έρευνας. Αναφορά σε σημαντικότητα ζητήματος, παραμέτρους της ανάλυσης, περιορισμούς της έρευνας, ερευνητικά ερωτήματα και δομή της εργασίας.
2. **Μέρος Α** - Αυτό το μέρος χωρίζεται σε 5 υποενότητες, στις οποίες θα συζητηθούν τα ζητήματα: α) της έννοιας των αλλοδαπών στο ελληνικό δίκαιο και των σχετικών διακρίσεων (π.χ. πρόσφυγες, κοινοτικοί αλλοδαποί και άλλες), β) των άρθρων της ΕΣΔΑ στα οποία στηρίζεται η δικονομική προστασία των αλλοδαπών, γ) των αλλαγών στη δικονομική προστασία των αλλοδαπών που επήλθε με το 7ο πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ, δ) των διαφόρων μορφών απέλασης υπό το πρίσμα της

δικαιοσύνης, χωρίς ο κατηγορούμενος να βαρύνεται με την αμοιβή του, εάν δεν έχει την οικονομική δυνατότητα να τον πληρώσει,

ε) να εξετάσει ή να ζητήσει την εξέταση των μαρτύρων κατηγορίας και να εξασφαλίσει την παρουσία και την εξέταση των μαρτύρων υπεράσπισης με τους ίδιους όρους που ισχύουν για τους μάρτυρες κατηγορίας,

στ) να έχει την ελεύθερη συνδρομή μεταφραστή, εάν δεν μιλάει ή δεν καταλαβαίνει τη γλώσσα που χρησιμοποιείται στο ακροατήριο,

ζ) να μην εξαναγκάζεται να καταθέσει εναντίον του εαυτού του ή να ομολογήσει την ενοχή του.”

² Human Rights Committee, General Comment No. 32, UN Doc. CCPR/C/GC/32 (2007)

ΕΣΔΑ και, τέλος, ε) της προσφυγής αλλοδαπού προσώπου στο ΕΔΔΑ και των προσωρινών μέτρων που μπορεί αυτό να αιτηθεί.

3. **Μέρος Β** - Εδώ γίνεται η κυρίως ανάλυση που αφορά στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στο θέμα της επιρροής της ΕΣΔΑ σε: α) την παροχή νομικής συνδρομής, β) τις συνθήκες κράτησης και ελέγχου και γ) την εφαρμογή των εγγυήσεων της ΕΣΔΑ από την ελληνική δικαιοσύνη. Σε πιο πρακτικό επίπεδο, θα συζητηθούν περιπτώσεις από τη νομολογία του ΕΔΔΑ κατά της Ελλάδας για ζητήματα που αφορούν το θέμα που εξετάζουμε και θα προκύψουν έτσι συμπεράσματα για την αποτελεσματική ή μη παροχή των δικονομικών εγγυήσεων και τις μελλοντικές προοπτικές.

4. **Συμπεράσματα - Προτάσεις - Παραρτήματα** - Μετά από το κύριο μέρος της εργασίας, θα ακολουθήσει η εξαγωγή συμπερασμάτων, προσωπικού επιλόγου και ερευνητικών προτάσεων. Στα παραρτήματα μπορεί κανείς να βρει ένα ευρετήριο των υποθέσεων που θα συζητηθούν και τμήματα της σχετικής νομοθεσίας που μπορούν να βοηθήσουν τον αναγνώστη της εργασίας αυτής.

Έχοντας κάνει μια εκτενή εισαγωγή για τη μελέτη μας, θεωρούμε ότι ο αναγνώστης έχει λάβει μια εύγλωττη εικόνα του τι ακριβώς να αναμένει να διαβάσει σε αυτή τη μελέτη. Γι' αυτό και χωρίς περαιτέρω καθυστέρηση μπορούμε πλέον να περάσουμε στην κυρίως ανάπτυξη της εργασίας, ξεκινώντας από το πρώτο θεωρητικό μέρος.

Μέρος Α - Δικονομικές εγγυήσεις ΕΣΔΑ για αλλοδαπούς

Σε αυτό το μέρος της εργασίας, είναι σημαντικό να αναπτυχθεί από πολλές απόψεις το πρίσμα της ΕΣΔΑ αναφορικά με τη δικονομική προστασία των αλλοδαπών. Στο τέλος αυτού του κεφαλαίου, ο αναγνώστης θα είναι σε θέση να γνωρίζει ένα αρκετά στέρεο θεωρητικό πλαίσιο για το ζήτημα. Είναι σημαντικό να γνωρίζουμε τόσο τις έννοιες με τις οποίες θα ασχοληθούμε όσο και τη θέση της ΕΣΔΑ σχετικά με το θέμα που εξετάζουμε. Με άλλα λόγια, έχει σημασία να δούμε σε ποια άρθρα εντοπίζονται κυρίως οι ρυθμίσεις δικονομικής προστασίας και σχετικά δικονομικά ζητήματα.

1. Η έννοια των αλλοδαπών και οι σχετικές διακρίσεις.

Το θέμα της εργασίας αυτής είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα, γι' αυτό και είναι σημαντικό να γίνουν οι απαραίτητοι διαχωρισμοί όσον αφορά στην έννοια αυτή με βάση το διεθνές και ενωσιακό δίκαιο.

Στο ελληνικό δίκαιο η έννοια του αλλοδαπού φυσικού προσώπου ορίζεται κυρίως από τις διατάξεις του ν. 3386/2005. Ο όρος έχει στενή και ευρεία έννοια. Η ευρεία έννοια περιλαμβάνει απλώς και μόνο κάθε φυσικό πρόσωπο που δεν έχει την ελληνική ιθαγένεια, ενώ με βάση τη στενή έννοια, αλλοδαποί είναι μόνο τα άτομα που δεν έχουν την ελληνική ιθαγένεια, εκτός όμως από τους ομογενείς, τους πρόσφυγες και τους κοινοτικούς αλλοδαπούς, για τους οποίους ισχύουν άλλες διατάξεις. Ο νόμος 3386/2005, ένα από τα σημαντικότερα νομοθετήματα του Δικαίου Καταστάσεως αλλοδαπών, προσδιορίζει την έννοια του αλλοδαπού στην διάταξη 1α'. Αντιθέτως, ημεδαπός ονομάζεται το φυσικό πρόσωπο που διαθέτει την ελληνική ιθαγένεια, χωρίς να ενδιαφέρει για τον χαρακτηρισμό ο τρόπος απόκτησής της (πχ. Γέννηση, πολιτογράφηση κλπ). Στην ελληνική έννομη τάξη, η διάκριση μεταξύ αλλοδαπών και ημεδαπών γίνεται ως εξής: Πρόσωπα που έχουν μόνο την ελληνική ιθαγένεια ή έχουν πολλές ιθαγένειες μία εκ των οποίων είναι η ελληνική (πολυιθαγενείς). Πρόσωπα με περισσότερες από μία ιθαγένειες, στις οποίες όμως δεν συμπεριλαμβάνεται η ελληνική, είναι υποχρεωμένα να προβούν σε δήλωση τους στην υπηρεσία αλλοδαπών και μετανάστευσης και να επιλέξουν ιθαγένεια, εφόσον είναι

εφοδιασμένοι με διαβατήριο ή άλλο ταξιδιωτικό έγγραφο του οικείου κράτους. Οι αλλοδαποί με κριτήριο την εθνικότητα διακρίνονται σε ομογενείς και αλλογενείς³. Ως αλλοδαποί θεωρούνται και οι ανιθαγενείς. Ανιθαγενείς θεωρούνται όσοι πληρούν τα αντίστοιχα κριτήρια σύμφωνα με τη Σύμβαση της Νέας Υόρκης του 1954⁴.

Οι κοινοτικοί αλλοδαποί είναι οι υπήκοοι των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και υπάγονται σε διάφορο νομικό καθεστώς. Όπως προβλέπει ο ν. 4251/2014 (Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και άλλες διατάξεις), ως πολίτης της Ένωσης θεωρείται κάθε φυσικό πρόσωπο το οποίο έχει - μόνη ή μεταξύ άλλων - την ιθαγένεια ενός από τα κράτη μέλη⁵.

Παρομοίως σε διάφορο νομικό καθεστώς υπάγονται οι πρόσφυγες. Πρόσφυγες είναι οι αλλοδαποί που πληρούν τις προϋποθέσεις της Σύμβασης της Γενεύης του 1951 περί του νομικού καθεστώτος των προσφύγων και του συναφούς πρωτοκόλλου της Νέας Υόρκης του 1967, στους οποίους έχει αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα από τις αρμόδιες αρχές. Παρομοίως αναφέρεται και στον ν. 4251/2014⁶. Στο άρθρο 1 της Σύμβασης (όπως έχει τροποποιηθεί από το πρωτόκολλο του 1967), ως πρόσφυγας ορίζεται:

"Ένα άτομο που λόγω βάσιμου φόβου δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ιδιαίτερη κοινωνική ομάδα ή πολιτικών πεποιθήσεων ευρίσκεται εκτός της χώρας της ιθαγένειάς του και δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου, δεν επιθυμεί να θέσει εαυτόν υπό την προστασία της εν λόγω χώρας, ή που δεν έχει υπηκοότητα και είναι εκτός της χώρας της προηγούμενης συνήθους διαμονής του, ως αποτέλεσμα των γεγονότων αυτών, δεν είναι σε θέση ή, λόγω του φόβου αυτού, δεν επιθυμεί να επιστρέψει σε αυτή...⁷".

Η σύμβαση για τους πρόσφυγες στηρίζεται στο άρθρο 14 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1948, το οποίο αναγνωρίζει το δικαίωμα των ατόμων να ζητούν άσυλο από δίωξη σε άλλες χώρες. Ένας πρόσφυγας σε ορισμένο

³ Βρέλλης Σ., Δίκαιο αλλοδαπών, τεύχ. Α' Τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα, 2η έκδ., Εκδ.Νομ.Βιβλιοθήκη, 2003/15

⁴ Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 139/1975.

⁵ Ν. 4251/2014, Άρθρο 1δ.

⁶ Ν. 4251/2014, Άρθρο 1στ.

⁷ Convention relating to the Status of Refugees (1951), Article 1.

κράτος μπορεί να απολαύει δικαιωμάτων και παροχών επιπλέον των προβλεπόμενων στη Σύμβαση⁸.

Οι πρόσφυγες υποχρεούνται μόνο να τηρούν τη νομοθεσία των κρατών που έχουν προσχωρήσει στη Σύμβαση. Τα κράτη, παράλληλα, αναλαμβάνουν ένα σύνολο ευθυνών απέναντι στα πρόσωπα αυτά. Πιο συγκεκριμένα και σύμφωνα με τη Σύμβαση του 1951, οι πρόσφυγες αντιμετωπίζονται τουλάχιστον σαν πολίτες των κρατών που συμμετέχουν στη Σύμβαση ως προς:

- ❖ την ελευθερία άσκησης της θρησκείας τους (άρθρο 4)
- ❖ τον σεβασμό και την προστασία των καλλιτεχνικών δικαιωμάτων και της βιομηχανικής ιδιοκτησίας (άρθρο 14)
- ❖ τη διανομή αγαθών πρώτης ανάγκης (άρθρο 20)
- ❖ τη στοιχειώδη εκπαίδευση (άρθρο 22)
- ❖ τη δημόσια αρωγή και βοήθεια (άρθρο 23)
- ❖ τις προβλέψεις της εργατικής νομοθεσίας και της κοινωνικής ασφάλισης (άρθρο 24)

Οι πρόσφυγες αντιμετωπίζονται τουλάχιστον ισότιμα με τους λοιπούς αλλοδαπούς στις χώρες που συμμετέχουν στη Σύμβαση ως προς:

- ❖ την κινητή και ακίνητη περιουσία (άρθρο 13)
- ❖ το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι σε συνδικάτα ή άλλες ενώσεις (άρθρο 15)
- ❖ τη μισθωτή απασχόληση (άρθρο 17)
- ❖ την αυτοαπασχόληση (άρθρο 18)
- ❖ την άσκηση των ελεύθερων επαγγελμάτων (άρθρο 19)
- ❖ τη στέγαση (άρθρο 21)
- ❖ την εκπαίδευση ανώτερη από τη στοιχειώδη (άρθρο 22)
- ❖ το δικαίωμα ελεύθερης διακίνησης και ελεύθερης επιλογής διαμονής εντός της χώρας (άρθρο 26)⁹

⁸ Convention relating to the Status of Refugees (1951), Article 5.

⁹ Convention relating to the Status of Refugees (1951).

Διάφορη προς την έννοια των προσφύγων είναι η έννοια των δικαιούχων επικουρικής προστασίας. Με τις επιφυλάξεις του άρθρου 17 ΠΔ 141/2013 (Αποκλεισμός από την επικουρική προστασία), όποιος δεν πληροί τις προϋποθέσεις για να αναγνωριστεί ως πρόσφυγας αλλά παρόλα αυτά στο πρόσωπό του συντρέχουν ουσιώδεις λόγοι για τους οποίους δεν μπορεί να επιστρέψει στην χώρα καταγωγής ή προηγούμενης συνήθους διαμονής του (στην περίπτωση ανιθαγενούς) επειδή υπάρχει κίνδυνος σοβαρής βλάβης (άρθρο 15 ΠΔ 141/2013¹⁰) λόγω του οποίου το πρόσωπο δεν μπορεί ή δεν επιθυμεί να θέσει τον εαυτό του υπό την προστασία αυτής της χώρας¹¹.

Ιδιαίτερο είναι και το ζήτημα των ασυνόδευτων ανηλίκων, το οποίο έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις τα τελευταία χρόνια, λόγω κυρίως της προσφυγικής κρίσης. Ασυνόδευτος ανήλικος θεωρείται το φυσικό πρόσωπο κάτω των 18 ετών το οποίο έρχεται στην Ελλάδα χωρίς να συνοδεύεται από ενήλικα ο οποίος έχει αναλάβει τη φροντίδα του σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία - και για όσον καιρό διαρκεί η κατάσταση στην οποία κανείς δεν αναλαμβάνει τον συγκεκριμένο ρόλο. Εναλλακτικά μπορεί να πρόκειται για ανήλικο ο οποίος εγκαταλείφθηκε μετά την έλευσή του στην Ελλάδα¹². Ζητήματα ασυνόδευτων ανηλίκων αντιμετωπίζονται στην Ελλάδα πολλάκις, ιδιαίτερα πρόσφατα λόγω της αντιμετώπισης της προσφυγικής κρίσης. Επίσης, πολλές υποθέσεις ασυνόδευτων ανηλίκων εναντίον της χώρας μας σχετικές με τη δικονομική προστασία των αλλοδαπών (ζητήματα κράτησης, μη ενημέρωσης και άλλα) έχουν κριθεί στο ΕΣΔΑ, όπως θα δούμε και στο δεύτερο μέρος της εργασίας¹³¹⁴.

¹⁰ “Η σοβαρή βλάβη συνίσταται σε:

- α) θανατική ποινή ή εκτέλεση ή
- β) βασανιστήρια ή απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση ή τιμωρία του αιτούντος στη χώρα καταγωγής του ή
- γ) σοβαρή και προσωπική απειλή κατά της ζωής ή της σωματικής ακεραιότητας αμάχου λόγω αδιάκριτης ασκήσεως βίας σε καταστάσεις διεθνούς ή εσωτερικής ένοπλης σύρραξης.”

¹¹ ΠΔ 141/2013 (Προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της Οδηγίας 2011/95/ΕΕ σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση και το καθεστώς των αλλοδαπών ή των ανιθαγενών ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας.)

¹² Ν. 4251/2014, Άρθρο 11.

¹³ Rahimi κ. Ελλάδα, αριθ. 8687/08, της 5ης Ιουλίου 2011.

¹⁴ Sh.D. and Others v. Greece, Austria, Croatia, Hungary, North Macedonia, Serbia and Slovenia (application no. 14165/16) 13 June .2019

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) προβλέπει προστασία για τους αλλοδαπούς. Η Ελλάδα έχει πολλές φορές καταδικαστεί για μη τήρηση των προβλέψεων αυτών, πράγμα το οποίο κάνει το συγκεκριμένο θέμα ιδιαίτερα επίκαιρο και ενδιαφέρον¹⁵.

2. Δικονομική προστασία των αλλοδαπών με βάση άρθρα της ΕΣΔΑ.

Η δικονομική προστασία για τους αλλοδαπούς στηρίζεται σε αρκετά από τα άρθρα της ΕΣΔΑ ακόμη και πριν το 7ο πρωτόκολλο, το οποίο εισήγαγε νέες ρυθμίσεις προς αυτήν την κατεύθυνση. Σε αυτήν την ενότητα θα αναλύσουμε ορισμένα από αυτά.

α) Άρθρο 5 παρ. 2 και 4 - Το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια

2. Παν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορηθεί κατά το δυνατόν συντομώτερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπωμένην εναντίον του κατηγορίαν.

[...]

4. Παν πρόσωπον στερούμενον της ελευθερίας του συνεπεία συλλήψεως ή κρατήσεως έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, ίνα τούτο αποφασίση εντός βραχείας προσθεσμίας επί του νομίμου της κρατήσεώς του και διατάξη την απόλυσίν του εν περιπτώσει παρανόμου κρατήσεως.

Βασικό στη δικονομική προστασία των αλλοδαπών είναι το δικαίωμα πληροφόρησης του άρθρου 5 παρ. 2, σύμφωνα με το οποίο ο καθένας έχει το δικαίωμα να πληροφορείται όσο το δυνατόν πιο σύντομα τους λόγους για τους οποίους συνελήφθη και την όποια κατηγορία υπάρχει εναντίον του. Σημαντικό στοιχείο είναι το ότι αυτό πρέπει να συμβαίνει σε γλώσσα την οποία το άτομο κατανοεί, συνεπώς εδώ φαίνεται γιατί αυτό το άρθρο έχει ιδιαίτερη σημασία στην περίπτωση των αλλοδαπών. Άλλωστε και στη νομολογία έχει γίνει δεκτό ότι η μη πληροφόρηση των αλλοδαπών σε γλώσσα την οποία κατανοούν είναι παραβίαση των δικαιωμάτων τους βάσει της ΕΣΔΑ. Πιο συγκεκριμένα, η υπόθεση JR και

¹⁵ π.χ. JR και άλλοι κατά Ελλάδος, της 21.06.19, αριθ. 22696/16

άλλων κατά Ελλάδας έληξε σε καταδίκη της Ελλάδας, μεταξύ άλλων και επειδή οι αιτούντες ήταν υπήκοοι του Αφγανιστάν και κατανοούσαν μόνο την περσική γλώσσα, αλλά τα έγγραφα τους είχαν δοθεί μόνο στα ελληνικά, ενώ δεν είχαν και δικηγόρους για να τους βοηθήσουν¹⁶.

Παρομοίως και το άρθρο 5 παρ. 4 επιβάλλει ότι κάθε πρόσωπο το οποίο στερείται την ελευθερία του έχει το δικαίωμα να προσφύγει σε δικαστήριο, το οποίο καλείται σε βραχεία προθεσμία να αποφασίσει αν η κράτηση είναι νόμιμη ή όχι. Στόχος της διάταξης είναι να υπάρχει μια δικλείδα ασφαλείας για να αποφεύγονται ή τουλάχιστον να μην παρατείνονται επί μακρόν οι αυθαίρετες κρατήσεις. Η πρόβλεψη για τη βραχεία προθεσμία είναι ένας ακόμη τρόπος να υπάρχει ένα *minimum* ασφαλείας. Δηλαδή, ο αιτών όχι μόνο να έχει το δικαίωμα να προσφύγει σε κάποιο δικαιοδοτικό όργανο για να αποφανθεί για τη νομιμότητα της κράτησης, αλλά να υπάρχει και το πρακτικό σκέλος της υπόθεσης, δηλαδή να διασφαλίζεται κάπως ότι αυτή η αίτηση θα λάβει απάντηση σε ένα εύλογο χρονικό διάστημα, ώστε η προστασία του άρθρου να μη γίνει κενό γράμμα και να μην παρατείνονται παράνομες κρατήσεις λόγω κωλυσιεργίας του μηχανισμού¹⁷. Με την έννοια του δικαστηρίου θεωρείται ότι το άρθρο δεν εννοεί απαραίτητα μια κλασική δομή δικαστηρίου του κράτους. Αναφέρεται περισσότερο σε όργανο με τέτοιου είδους λειτουργία, για το οποίο τηρούνται ορισμένες βασικές προϋποθέσεις όπως η ανεξαρτησία από την εκτελεστική εξουσία και τα πρόσωπα των διαδικών και η τήρηση των εγγυήσεων που προβλέπονται. Δεν είναι υποχρεωτικό να υπάρχει δεύτερος βαθμός δικαιοδοσίας, αλλά αν υπάρχει στο εθνικό δίκαιο πρέπει και σε αυτόν να τηρούνται οι ίδιες εγγυήσεις που υπάρχουν και στον πρώτο¹⁸.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει στο άρθρο 5 παρ. 4 και η έννοια της νομιμότητας. Αυτή γίνεται δεκτό ότι αναφέρεται στο γεγονός ότι ο αιτών έχει δικαίωμα επανεξέτασης ή και ελέγχου της κράτησής του όχι μόνο βάσει της εθνικής νομοθεσίας του κράτους, αλλά και βάσει της γενικότερης έννομης τάξης που βασίζεται στο διεθνές δίκαιο και στην ΕΣΔΑ.

¹⁶ JR και άλλοι κατά Ελλάδας, της 21.06.19, αριθ. 22696/16

¹⁷ Βρέλλης Σπ.: «Απέλαση και ανθρώπινα δικαιώματα κατά τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» στο «Αλλοδαποί και ανθρώπινα δικαιώματα», εκδ. Δ.Σ.Α., Αθήνα 2009, σελ.28- 50.

¹⁸ Margaretic κατά Κροατίας της 5.6.2014 αριθ. 16115/13 παρ.115, Kadirzhanov και Mamashev κατά Ρωσίας της 7.7.2014, αριθ.42351 και 47823/13 παρ.119

Στην ίδια υπόθεση (JR and others v. Greece), το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η κράτηση ήταν νόμιμη και δεν είχε υπάρξει το κατώτερο όριο για να συνιστά η συμπεριφορά που υπέστησαν οι αιτούντες απάνθρωπη ή εξευτελιστική μεταχείριση. Η Ελλάδα καταδικάστηκε για παράβαση του άρθρου 5 παρ. 4, διότι είχε λείψει το στοιχείο της βραχείας προθεσμίας στην οποία θα έπρεπε να έχει υπάρξει απόφαση για το αν ήταν νόμιμη ή όχι η κράτησή τους. Γενικά, πάντως, γίνεται δεκτό στη νομολογία ότι η εύλογη προθεσμία υπολογίζεται και κρίνεται κατά περίπτωση¹⁹. Η Ελλάδα έχει και άλλες πολλές φορές καταδικαστεί για παράβαση του άρθρου 5 παρ. 4. Αρκετές από αυτές μπορεί ο αναγνώστης να βρει τόσο στο δεύτερο μέρος της εργασίας που αφορά περισσότερο την Ελλάδα όσο και στο σχετικό παράρτημα υποθέσεων.

β) Άρθρο 6 παρ. 1 και 3 - Δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης.

“1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δικαίως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίον θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως. Η απόφασις δέον να εκδοθή δημοσία, η είσοδος όμως εις την αίθουσαν των συνεδριάσεων δύναται να απαγορευθή εις τον τύπον και το 10 11 κοινόν καθ' όλην ή μέρος της διαρκείας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφαλείας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τούτο ενδείκνυται υπό των συμφερόντων των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή εν τω κρινομένω υπό του Δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίου μέτρω, όταν υπό ειδικάς συνθήκας η δημοσιότητα θα ηδύνατο να παραβλάψη τα συμφέροντα της δικαιοσύνης.

[...]

3. Ειδικώτερον, πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα : α. *όπως πληροφορηθή, εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί και εν λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας. β. όπως διαθέτη τον χρόνον και τας αναγκαίας ευκολίας προς προετοιμασίαν της υπερασπίσεώς του. γ. όπως υπερασπίση ο ίδιος εαυτόν ή αναθέση την υπεράσπισίν του εις συνήγορον της εκλογής του, εν η δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώση συνήγορον, να τω παρασχεθή τοιούτος δωρεάν, όταν τούτο ενδείκνυται υπό του*

¹⁹ Mathloom κατά Ελλάδος της 24.4.2012 αριθ.48883/07

συμφέροντος της δικαιοσύνης. δ. να εξετάση ή ζητήση όπως εξετασθώσιν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχη την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους ως των μαρτύρων κατηγορίας. ε. να τύχη δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμοποιουμένην εις το δικαστήριον γλώσσαν.²⁰”

Το άρθρο 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ είναι εκείνο που κατά κύριο λόγο αναφέρεται στο δικαίωμα στη χρηστή απονομή της δικαιοσύνης. Η παράγραφος 1 απαριθμεί αρκετά χαρακτηριστικά τα οποία πρέπει υποχρεωτικά να έχει μία διαδικασία για να θεωρηθεί δίκαιη δίκη. Ζητούμενο είναι το δικαστήριο να λειτουργεί νομίμως και η λειτουργία του να είναι ανεξάρτητη και αμερόληπτη, ενώ παράλληλα απαραίτητη είναι και η δημοσιότητα της διαδικασίας. Και εδώ φαίνεται η σημασία της εύλογης προθεσμίας, καθώς η ΕΣΔΑ έχει ως στόχο να μη χρονίζουν καταστάσεις για τις οποίες δεν έχει ακόμη υπάρξει κρίση δικαστική, ιδιαίτερα όταν αυτές οι καταστάσεις αναφέρονται σε κράτηση του ατόμου.

Στο πλαίσιο του άρθρου 6 παρ. 3 της Σύμβασης, το Δικαστήριο διευκρίνισε εξ αρχής ότι το εν λόγω δικαίωμα είναι απόλυτο και ισχύει επίσης για τις προδικαστικές διαδικασίες και, όπου κατάλληλες διαδικασίες προσφυγής, προφορικές δηλώσεις καθώς και ορισμένα γραπτά έγγραφα. Το Δικαστήριο έχει με την πάροδο των ετών αναπτύξει μια θετική υποχρέωση του κράτους να εποπτεύει την διερμηνεία σε ορισμένο βαθμό - όπου αυτή είναι απαραίτητη, η οποία υποχρέωση μπορεί να επεκταθεί σε έλεγχο της επάρκειας του διερμηνέα. Η βασική αρχή που καθοδηγεί την ερμηνεία του άρθρου 6 γενικά είναι ότι τα δικαιώματα βάσει του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ πρέπει να είναι «πρακτικά και αποτελεσματικά». Είναι βασικό για την ορθή πρόσβαση στη δικαιοσύνη να μπορεί κανείς να έχει τόσο επαρκή ενημέρωση σε γλώσσα που κατανοεί όσο και τη δυνατότητα να επιλέγει τους νομικούς του εκπροσώπους και αν αυτό είναι αναγκαίο να έχει διαθέσιμες υπηρεσίες διερμηνείας και μετάφρασης. Σημαντικό είναι όχι μόνο να υπάρχουν αυτές οι παροχές, αλλά και να είναι επαρκώς καλής ποιότητας για να μπορεί να εκπληρώνεται ο σκοπός της διάταξης.

Είναι λογικό, επομένως, το Δικαστήριο -ειδικά όσον αφορά το στοιχείο 3, που αναφέρεται στη διερμηνεία- να εξομοιώνει σχεδόν στη νομολογία του τη σημασία ενός

---

²⁰ ΕΣΔΑ αρ. 6

διερμηνέα για τη δικαιοσύνη των διαδικασιών με αποφάσεις σχετικά με την παρουσία ενός δικηγόρου κατά τη διάρκεια οποιασδήποτε αρχικής ανάκρισης υπό κράτηση από την αστυνομία²¹. Με άλλα λόγια, ο σκοπός των ειδικών αυτών εγγυήσεων για τα αλλοδαπά κυρίως πρόσωπα δεν είναι απλώς να επιτύχουν την ισότητα σε θεωρητικό επίπεδο, αλλά να αντισταθμίσουν τυχόν μειονεκτήματα που προκύπτουν από την έλλειψη γλωσσικών δεξιοτήτων. Κατά κάποιον τρόπο, τα δικαιώματα αυτά αποτελούν την ισχυρότερη δυνατή εγγύηση από πλευράς του περιεχομένου και του σκοπού τους. Άλλωστε, όπως ήδη φάνηκε από το άρθρο 5, είναι διάχυτη τόσο στο άρθρο 5 όσο και στο άρθρο 6 η διάθεση της ΕΣΔΑ να διασφαλίσει ότι το πρόσωπο που κρατείται ή αντιμετωπίζει ορισμένη κατηγορία μπορεί να πληροφορείται σε γλώσσα που κατανοεί και συλλήβδην να μην έχει να υπερβεί περισσότερα εμπόδια από κάποιον που ομιλεί τη γλώσσα του συγκεκριμένου κράτους κατά τη διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης, πράγμα το οποίο άλλωστε υπαγορεύει και η αρχή της ισότητας²².

Στη υπόθεση Μααουια κατά Γαλλίας, περίπτωση αποκλεισμού από τη γαλλική επικράτεια υπηκόου της Τυνησίας μετά από έξι χρόνια φυλάκισης για ένοπλη ληστεία και ένοπλη επίθεση με πρόθεση, το Δικαστήριο έκρινε ότι η διαδικασία για την κατάργηση μιας απόφασης αποκλεισμού δεν αφορούσε τον προσδιορισμό των δικαιωμάτων του πολίτη. Επέβαλε για το θέμα αυτό την ύπαρξη του άρθρου 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 7, το οποίο περιέχει διαδικαστικές εγγυήσεις που ισχύουν για την απέλαση αλλοδαπών και το οποίο είχε επικυρώσει η Γαλλία, να αποκλείσει οποιαδήποτε τέτοια εγγύηση από το άρθρο 6. Επιπλέον, έκρινε ότι οι αποφάσεις αποκλεισμού δεν αφορούσε τον καθορισμό ποινικής δίωξης, όπως επιβεβαιώνεται από τα ποινικά συστήματα των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Έτσι, το άρθρο 6 παράγραφος 1 δεν εφαρμόζεται στις διαδικασίες ασύλου και απέλασης στη χώρα που διατάσσουν την απέλαση επειδή το καθεστώς μετανάστευσης ενός ατόμου δεν αποτελεί «αστικό δικαίωμα»²³.

²¹ Grabenwarter, C. Reception of Migrants: Material and procedural guarantees for settled migrants. "Opening of the judicial year seminar", Council of Europe, 2017.

²² Grabenwarter, C., ό.π.

²³ Lambert. H. (2005). The European Convention on Human Rights and the Protection of Refugees: Limits and Opportunities. Refugee Survey Quarterly 24(2), DOI:10.1093/rsq/hdi025.

γ) Άρθρο 8 - Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

“1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.²⁴”

Η προστασία της οικογένειας και της ιδιωτικής ζωής είναι ένα πεδίο στο οποίο πολλές φορές αντιμετωπίζονται ζητήματα σχετικά με τη δικονομική προστασία των αλλοδαπών. Αυτό βρίσκει εφαρμογή ιδιαίτερα στο θέμα της απέλασης. Η απέλαση του αλλοδαπού δεν αποκλείεται υπό ορισμένες περιστάσεις να θίξει το δικαίωμα του στην ιδιωτική ή οικογενειακή ζωή. Υπάρχει κίνδυνος για το πρόσωπο αυτό να απωλέσει εκτός από αγαπημένα πρόσωπα της οικογένειάς του και άλλους κοινωνικούς, φιλικούς, οικονομικούς ή επαγγελματικούς δεσμούς που είχε δημιουργήσει στο κράτος διαμονής. Η προστασία του δικαιώματος αυτού σημαίνει άμεσα ότι η απέλαση είναι αρκετές φορές παραβιαστική για τα δικαιώματα του αλλοδαπού προσώπου, με τις εξαιρέσεις που προβλέπονται στην παρ. 2²⁵.

Η προστασία του δικαιώματος αυτού δε σημαίνει μόνο ότι το κράτος απαγορεύεται να παρεμβαίνει σε ευαίσθητες πτυχές της οικογενειακής ζωής του αλλοδαπού προσώπου. Το δικαίωμα έχει και μια θετική πτυχή, η οποία επιβάλλει στο κράτος να υπάρχουν ρυθμίσεις οι οποίες όντως να ανταποκρίνονται στο περιεχόμενο του δικαιώματος και να προάγουν την ελεύθερη ανάπτυξη αυτών των εκφάνσεων της ζωής του προσώπου χωρίς καμία έξωθεν αυθαίρετη επέμβαση. Γι' αυτό και είναι αρκετά μη ευκρινή και ρευστά τα όρια ανάμεσα στην αρνητική και τη θετική υποχρέωση του κράτους ως προς την προστασία αυτού του δικαιώματος. Γίνεται δεκτό από τη νομολογία ότι το ζητούμενο είναι να υπάρχουν οι

---

²⁴ ΕΣΔΑ αρ. 8

²⁵ Christine Goodwin κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 11.7.2002, αριθ. 28957/95, παρ.85, Hamalainen κατά Φινλανδίας της 18.7.2014, αριθ.37359/09, παρ.67

απαραίτητες δομές που να δίνουν στο άτομο μια “πραγματική και προσβάσιμη διαδικασία” μέσω της οποίας να μπορεί να έχει πρόσβαση στο σύνολο των ενδεδειγμένων πληροφοριών που σχετίζονται με την οικογενειακή του ζωή. Αυτό κρίθηκε ότι δε μερίμνησε να κάνει το Βέλγιο σε σχετική υπόθεση που αφορούσε επανένωση μητέρας και κόρης, αφού δε μερίμνησε για τη μεταφορά της κόρης ούτε και δημιούργησε τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την ορθή πληροφόρηση των δύο γυναικών και τη διευκόλυνση της επανένωσής τους²⁶.

Όσον αφορά στην ιδιωτική ζωή, και εκεί είναι δυσδιάκριτα πολλές φορές τα όρια. Γίνεται δεκτό ότι όταν κάνουμε αναφορά σε ιδιωτική ζωή εννοούμε μια κοινωνική ιδιωτική ζωή και όχι έναν πολύ στενό κύκλο προσώπων γύρω από το άτομο, έτσι ώστε να επιτυγχάνεται και η μέγιστη δυνατή προστασία. Αυτή η προστασία, με το ευρύ πλαίσιο στο οποίο επιλέγουμε να εντάξουμε την ιδιωτική ζωή, μπορεί να αναφέρεται στις φιλικές σχέσεις του ανθρώπου, αλλά ακόμη και σε ζητήματα γενετήσιας ελευθερίας. Πρόκειται για μια κοινωνική ιδιωτική ζωή, η οποία μπορεί να εφάπτεται και της θρησκευτικής ελευθερίας, της επαγγελματικής πορείας και άλλων πολλών σχέσεων στο δίκτυο που δημιουργεί το αλλοδαπό πρόσωπο στη χώρα διαμονής του. Εύλογα, λοιπόν, η απέλαση μπορεί να θεωρηθεί παράνομη με βάση την ΕΣΔΑ αν αντίκειται σε τέτοιου είδους εκδηλώσεις της ιδιωτικής ζωής και κρίνεται ως δυσανάλογα επιζήμια για το πρόσωπο. Τέλος, ένα σημαντικό ζήτημα εδώ είναι και η προστασία των προσωπικών δεδομένων²⁷.

Όσον αφορά στην οικογενειακή ζωή, και εδώ γίνεται αρκετός διάλογος. Το γεγονός ότι η οικογενειακή ζωή μπορεί να παίζει καθοριστικό ρόλο σε περιπτώσεις απέλασης ή έκδοσης την κάνει ιδιαίτερα σημαντική ως προς την ερμηνεία της. Γι’ αυτό και έχει δοθεί ξανά και ξανά έμφαση στην έκφραση αυτή της «οικογενειακής ζωής», η οποία έχει ερμηνευθεί ως η «πραγματική οικογενειακή ζωή». Βάσει αυτής της ερμηνείας, η συμβίωση ενός ατόμου λ.χ. με τους γονείς του δε συνιστά οικογενειακή ζωή, καθώς για να θεωρηθεί οικογένεια κατ’ αυτήν την έννοια πρέπει να πρόκειται για εξαρτώμενα από το πρόσωπο αυτό μέλη της οικογένειας.

²⁶ Mubilanzila Mayeka & Kanini Mitunga κατά Βελγίου της 12.10.2006 , αριθ.13178/03

²⁷ Karner κατά Αυστρίας της 24.7.2003, αριθ. 40016/98 παρ.41, Kozak κατά Πολωνίας της 2.3.2010, αριθ. 13102/02

Η νομολογία, πάντως, του ΕΔΔΑ, δείχνει να έχει μια πιο ολιστική προσέγγιση του όρου της οικογένειας και της οικογενειακής κατάστασης του αλλοδαπού. Το ΕΔΔΑ διευρύνει την έννοια της οικογένειας, αποδεχόμενο ότι δε θεωρούμε οικογένεια μόνο την κατά παραδοσιακή έννοια, αλλά και τη de facto οικογένεια βάσει κρίσης για την κάθε κατάσταση ξεχωριστά. Κρίνεται ότι η έννοια της οικογένειας είναι κάτι τόσο ιδιαίτερο και προσωπικό που πραγματικά δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί παρά μόνο κατά περίπτωση, λαμβάνοντας πάντα υπόψη και την εξέλιξη της κοινωνίας και των αντιλήψεων για το κάθε τέτοιο ζήτημα²⁸. Δεν πρέπει, άλλωστε, να λησμονεί κανείς ότι η ΕΣΔΑ δεν είναι απλώς ένα κείμενο, αλλά όπως λέγεται συχνά ένας ζωντανός οργανισμός, ο οποίος πρέπει να εξελίσσεται και να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά στις απαιτήσεις της εποχής. Είναι, άλλωστε, εύλογο ότι με τις προσφυγικές και μεταναστευτικές ροές να βρίσκονται σε τόσο υψηλά επίπεδα, όλες οι διατάξεις που έχουν να κάνουν με τα δικαιώματα των αλλοδαπών γίνονται αντικείμενο αρκετού διαλόγου.

δ) Άρθρο 14 - Απαγόρευση των διακρίσεων

“Η χρήση των αναγνωριζόμενων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.”²⁹”

Το άρθρο 14 σχετίζεται άμεσα με την αρχή της μη διάκρισης, συνεπώς είναι εμφανής η σχέση του με τη δικονομική προστασία των αλλοδαπών, οι οποίοι συμβαίνει στην καθημερινότητα να αντιμετωπίζουν διακρίσεις. Είναι θεμελιώδης επιδίωξη σε ευρωπαϊκό επίπεδο να μπορεί ο κάθε άνθρωπος να απολαμβάνει τα δικαιώματά του που απορρέουν από την ισότητα και την ίση μεταχείριση χωρίς καμία διάκριση. Η αρχή αυτή φαίνεται ιδιαίτερα και στο άρθρο 14. Η ερμηνεία του Δικαστηρίου έχει αναγνωρίσει ότι το άρθρο 14 μπορεί να παραβιάζεται ποικιλοτρόπως με διάφορες διακρίσεις που έχουν να κάνουν με την ηλικία, την αναπηρία, την καταγωγή, το φύλο, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την κοινωνική

²⁸ Χ. και λοιποί, κατά Αυστρίας, της 19 .2. 2013, αριθ. 19010/07, παρ.139, Γρ. Βαλλιανάτος κλπ κατά Ελλάδος της 7.11.2013 αριθ.29381 & 32684/09 παρ.84

²⁹ ΕΣΔΑ αρ.14

υπόσταση, την οικονομική κατάσταση και άλλα³⁰. Η κύρια προειδοποίηση στον κανόνα που δεν εισάγει διακρίσεις στο άρθρο 14 είναι ότι δεν απαιτεί απόλυτη ισότητα στην αντιμετώπιση σε κάθε κατάσταση. Τα ειδικά μέτρα επιτρέπονται βάσει ρητής διάταξης στην ΕΣΔΑ, για παράδειγμα, των άρθρων 6, 8, 15, 16 και 57. Για το Δικαστήριο, η διαφορετική μεταχείριση συνεπάγεται διακρίσεις εάν δεν έχει "αντικειμενική και εύλογη δικαιολογία", δηλαδή εάν δεν επιδιώκει "έναν νόμιμο σκοπό" ή αν δεν υπάρχει "εύλογη σχέση παραλληλισμού μεταξύ των χρησιμοποιούμενων μέσων και του επιδιωκόμενου στόχου"³¹. Στην υπόθεση Koua Poirrez κατά Γαλλίας³², το Δικαστήριο έκρινε ότι το επίμαχο επίδομα συνιστά κοινωνικό όφελος μη ανταποδοτικού χαρακτήρα και, ως εκ τούτου, αποτελεί «κατοχή» κατά την έννοια του άρθρου 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 1. Στη συνέχεια διαπίστωσε παραβίαση της Το άρθρο 14 σε σχέση με το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 1 με το σκεπτικό ότι «η διαφορετική μεταχείριση όσον αφορά το δικαίωμα επί κοινωνικών παροχών μεταξύ υπηκόων ή υπηκόων μιας χώρας που έχει υπογράψει συμφωνία αμοιβαιότητας και άλλων αλλοδαπών δεν βασίστηκε σε 'αντικείμενο εύλογη δικαιολογία »¹⁰⁰. Το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι τα συμβαλλόμενα κράτη κατά την κύρωση της ΕΣΔΑ ανέλαβαν την υποχρέωση να « εξασφαλίσουν σε όλους τους πολίτες της δικαιοδοσίας τους τα δικαιώματα και τις ελευθερίες »στην ΕΣΔΑ. Πρόκειται για μια σημαντική απόφαση για τους πρόσφυγες, διότι, όσον αφορά τη μετανάστευση, τη διαμονή και την ένταξη των αλλοδαπών, τα συμβαλλόμενα κράτη είχαν πάντοτε ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως για να εκτιμήσουν κατά πόσον και σε ποιο βαθμό οι διαφορές σε άλλες παρόμοιες καταστάσεις δικαιολογούν διαφορετική νομική μεταχείριση.

Δεκτό γίνεται επίσης ότι οι μετανάστες που επιθυμούν να εισέλθουν στην Ευρώπη δεν επιτρέπεται να αντιμετωπίζονται με τέτοιου είδους κριτήρια και έχουν το δικαίωμα να αναζητήσουν διεθνή προστασία στο κράτος που εισέρχονται ανεξάρτητα από αυτούς τους παράγοντες. Αυτό φάνηκε και στην υπόθεση Abdulaziz, Cabales & Balkandali κ. Ην. Βασιλείου, όπου το Ην. Βασίλειο καταδικάστηκε για παραβίαση του άρθρου 8 και 14, καθώς βάσει της εθνικής νομοθεσίας ήταν πιο εύκολο να γίνει δεκτή στο Ην. Βασίλειο η σύζυγος

³⁰ Fawsie και Saidoun κ. Ελλάδας, της 28.01.2011, αριθ. αιτήσεων 40083/07 και 40080/07.

³¹ H. Lambert, *The Position of Aliens in Relation to the European Convention on Human Rights*, Human Rights Files No.8, Council of Europe (2001), p.14.

³² Koua Poirrez v. France, αριθ αίτησης 40892/98, της 30ης Σεπτεμβρίου 2003.

άνδρα εγκατεστημένου στη χώρα παρά ο σύζυγος γυναίκας εγκατεστημένης στη χώρα. Το Δικαστήριο ορθά έκρινε ότι αυτό αποτελεί διάκριση με βάση το φύλο και δεν επιτρέπεται³³.

Παρόμοια ήταν η κρίση του δικαστηρίου για την περίπτωση αλλοδαπού νόμιμα εγκατεστημένου στην Αυστρία, στον οποίο είχαν αρνηθεί τοπικές αρχές να παρέχουν συμμετοχή σε κάποιο πρόγραμμα κοινωνικής ασφάλισης σε κατάσταση ανάγκης λόγω της καταγωγής του. Το δικαστήριο έκρινε ότι αυτό ήταν παράβαση του 14. Για παράβαση του 14 καταδικάστηκε και η Ελλάδα, καθώς θεωρήθηκε παράνομη η απονομή επιδόματος για τέκνα μόνον σε αλλοδαπούς που είχαν άδεια³⁴.

3. Άρθρο 1 του 7ου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ - Δικονομικές εγγυήσεις για αλλοδαπούς

Το 7ο πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ αποτέλεσε έναν πολύ σημαντικό σταθμό για την προστασία των δικαιωμάτων των αλλοδαπών, καθώς πέραν των διατάξεων που προϋπήρχαν για την καθολική προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το 7ο πρωτόκολλο είναι ουσιαστικά αυτό που εισήγαγε τις εγγυήσεις για τους αλλοδαπούς σε δικονομικό επίπεδο, πράγμα ιδιαίτερα σημαντικό τόσο για τη θεωρία όσο και σε πρακτικά ζητήματα.

α) Δικονομικά δικαιώματα για νόμιμα εγκατεστημένους αλλοδαπούς

Το 7ο πρωτόκολλο της ΕΣΔΑ προβλέπει μεταξύ άλλων στο άρθρο 1 ότι δεν επιτρέπεται απέλαση αλλοδαπού εάν δεν προηγηθούν ορισμένες προϋποθέσεις. Πρέπει ο αλλοδαπός να έχει τη δυνατότητα να προτείνει επιχειρήματα κατά της απέλασής του, να επανεξεταστεί η υπόθεσή του και να εκπροσωπείται για αυτόν τον σκοπό ενώπιον της αρμόδιας αρχής ή προσώπων που ορίζονται για το συγκεκριμένο σκοπό από την αρχή αυτή. Αυτές οι διαδικασίες είναι υποχρεωτικές και μπορούν να παρακαμφθούν μόνο αν η απέλαση είναι αναγκαία για το συμφέρον της δημόσιας τάξης ή λόγους εθνικής ασφάλειας. Αυτές οι εγγυήσεις ισχύουν, όμως, μόνο για τους νόμιμα εγκατεστημένους αλλοδαπούς. Σε περίπτωση

³³ Abdulaziz, Cabales και Balkandali κ. Ην. Βασιλείου (Plenary), της 28.5.1985, αριθ. 9214/80; 9473/81; 9474/81.

³⁴ Fawsie και Saidoun κ. Ελλάδας, της 28.01.2011, αριθ. αιτήσεων 40083/07 και 40080/07.

απέλασης, εκτός από τα λοιπά άρθρα της ΕΣΔΑ βάσει των οποίων μπορούν να αναζητήσουν προστασία, οι νόμιμα εγκατεστημένοι αλλοδαποί μπορούν να αμυνθούν με το άρθρο 1 του 7ου πρωτοκόλλου. Οι με λοιπούς τρόπους εγκατεστημένοι αλλοδαποί προστατεύονται με βάση άλλες διατάξεις. Το 1ο άρθρο του 7ου πρωτοκόλλου έχει ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν.1705/1987.

Σημαντική διάταξη του 1ου άρθρου είναι εκείνη που προβλέπει ότι δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί απέλαση παρά μόνο αν υπάρχει απόφαση που έχει ληφθεί σύμφωνα με τον νόμο. Σύμφωνα με επεξήγηση του Δικαστηρίου, ο “νόμος” αναφέρεται στην εθνική νομοθεσία του κάθε κράτους σχετικά με την απέλαση, συνεπώς πρέπει η απόφαση να λαμβάνεται από την αρμόδια αρχή και να είναι σύμφωνη με τους κανόνες του ουσιαστικού και δικονομικού δικαίου. Θεωρείται ότι με αυτήν την πρόβλεψη απαιτείται από τα κράτη έστω ένα *minimum* προστασίας και καλής, ποιοτικής και προσβάσιμης νομοθεσίας για αυτά τα ζητήματα. Για παράδειγμα, στην Ελλάδα, όπου η νομοθεσία σχετικά με τις απελάσεις έχει πολυάριθμες δυνατότητες αναστολής, ως απόφαση ειλημμένη σύμφωνα με τον νόμο δεν αποκλείεται να θεωρηθεί η αρνητική απόφαση σε αίτηση αναστολής³⁵. Πρόκειται για μια διάταξη στην οποία δεν υπάρχει καμία εξαίρεση. Δεν μπορεί, λοιπόν, για κανέναν λόγο να πραγματοποιηθεί απέλαση χωρίς να έχει προϋπάρξει σύννομη απόφαση προς τούτο με βάση μια εθνική νομοθεσία - η οποία βάσει του πνεύματος της ΕΣΔΑ και του 7ου πρωτοκόλλου πρέπει να διασφαλίζει μια λογική και δίκαιη διαδικασία λήψης αυτής της απόφασης. Για τις λοιπές κατηγορίες αλλοδαπών, υπάρχουν άλλοι τρόποι με τους οποίους μπορεί να παρασχεθεί έννομη προστασία.

Το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου 7 προβλέπει «Διαδικαστικές διασφαλίσεις σχετικά με την απέλαση του αλλοδαπών ». Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, οι ιδιώτες αλλοδαποί "νόμιμα διαμένοντες" σε μια χώρα μπορούν να εκδιωχθούν μόνο με απόφαση που επιτεύχθηκε από το νόμο (άρθρο 1 παράγραφος 1) και πρέπει να τους επιτραπεί να προβάλλουν λόγους κατά της απέλασης τους, να αναθεωρηθεί η υπόθεσή τους (β) και να εκπροσωπηθεί ενώπιον αρμόδιας αρχής (γ). Άρθρο 1 Το πρωτόκολλο αριθ. 7 δεν αποτελεί διάταξη που έχουν επικαλεστεί συχνά οι πρόσφυγες που διαμαρτύρονται για υπερβολικές διαδικαστικές απαιτήσεις στις

³⁵ Takush κ. Ελλάδος, της 17.01.2012, αριθ.2853.

διαδικασίες ασύλου. Από τις προσφυγές αυτές στο Δικαστήριο, καμία δεν ήταν επιτυχής μέχρι στιγμής. Η μεγάλη τους πλειοψηφία έχει κηρυχθεί απαράδεκτη με το σκεπτικό ότι δεν μπορεί να λεχθεί ότι ο προσφεύγων βρίσκεται στη χώρα "νόμιμα". Το Δικαστήριο θεωρεί ότι η "νόμιμη διαμονή" στο πλαίσιο του άρθρου 1 του Πρωτοκόλλου 7 αναφέρεται στη νομιμότητα της παρουσίας σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο. Συνεπώς, το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 δεν προστατεύει τους πρόσφυγες στα σύνορα που δεν έχουν περάσει από τη μετανάστευση, οι πρόσφυγες που βρίσκονται σε έδαφος μη διαμένοντα (όπως οι αιτούντες άσυλο των οποίων η αίτηση ασύλου / ασύλου απορρίφθηκε με τελική απόφαση) και τους πρόσφυγες κατά των οποίων εκκρεμεί απόφαση σχετικά με την κατοικία τους, οι αιτούντες άσυλο που δεν επιτρέπεται να παραμείνουν εν αναμονή της διαδικασίας ασύλου. Επιπλέον, το άρθρο 1 του πρωτοκόλλου αριθ. 7 δεν προστατεύει τα πρόσωπα που θεωρούνται ότι συνιστούν απειλή για τη δημόσια τάξη ή την εθνική ασφάλεια, αποκλείοντας έτσι από το πεδίο εφαρμογής τους πρόσφυγες που έχασαν το καθεστώς τους για τους λόγους αυτούς. Τέλος, το άρθρο 1 παράγραφος 1 στοιχείο γ) δεν απαιτεί να είναι η «αρμόδια αρχή» για την επανεξέταση μιας υπόθεσης ανεξάρτητη ή να έχει εξουσία λήψης αποφάσεων³⁶. Έτσι, παρά την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Μααουία κατά Γαλλίας*, η οποία βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στην ύπαρξη διαδικαστικών εγγυήσεων στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου 7³⁷, η διάταξη αυτή στην πράξη δεν έχει χρησιμοποιηθεί με επιτυχία από πρόσφυγες, καθώς αφορά νόμιμα εγκατεστημένους αλλοδαπούς³⁸.

β) Δικονομικά δικαιώματα λοιπών κατηγοριών αλλοδαπών

Όπως ήδη είδαμε στην ενότητα 2, υπάρχουν άρθρα της ΕΣΔΑ τα οποία καλύπτουν πολλές από τις παραβάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που μπορεί να υποστεί ένα αλλοδαπό πρόσωπο εκτός από το άρθρο 1 του 7ου πρωτοκόλλου. Βάσει αυτών των άρθρων ο αλλοδαπός μπορεί να προσφύγει με τη διαδικασία του άρθρου 34 της ΕΣΔΑ που αφορά στην ατομική προσφυγή. Πρόκειται για ένα άρθρο με ιδιαίτερη ιστορική σημασία, καθώς αρχικά είχε θεσμοθετηθεί με αρκετά διστακτικά βήματα και μόνο προαιρετική ήταν η αναγνώρισή του, αλλά σταδιακά εξελίχθηκε σε έναν ιδιαίτερα αποτελεσματικό κινητήριο μοχλό, ο οποίος

³⁶ Explanatory Memorandum to Protocol 7.

³⁷ *Μααουία v. France*, αριθ. αίτησης 39652/98, της 5ης Οκτωβρίου 2000.

³⁸ Lambert. H. (2005). The European Convention on Human Rights and the Protection of Refugees: Limits and Opportunities. *Refugee Survey Quarterly* 24(2), DOI:10.1093/rsq/hdi025.

συντέλεσε στην ύπαρξη ενός πιο άρτιου επιπέδου προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ατομική προσφυγή επιτρέπεται για όλους, ακόμη κι αν δεν έχουν καρποφορήσει προσφυγές στα εθνικά δικαστήρια. Σε αντίθεση με άλλες προσφυγές που προβλέπονται στην ΕΣΔΑ, η ατομική προσφυγή μπορεί να πραγματοποιηθεί ακόμη και σε περίπτωση καταδίκης για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας στο πρόσωπο του αιτούντος αν πληρούνται οι απαραίτητες προϋποθέσεις³⁹. Βασική προϋπόθεση για να εφαρμοστεί το 34 είναι το πρόσωπο να είναι θύμα της ενέργειας του κράτους, δηλαδή να έχει υποστεί βλάβη. Τούτο σημαίνει ότι δεν μπορεί κάποιος απλώς να προσφύγει ισχυριζόμενος ότι το κράτος έχει νομοθετήσει με τρόπο που προσβάλλει εν γένει τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ο αιτών πρέπει να είναι υποχρεωτικά αυτός ο οποίος υποφέρει άμεσα από τις συνέπειες της παραβίασης και η βλάβη αυτή πρέπει να είναι σημαντική σε έναν βαθμό επαρκή ώστε να ευοδωθεί η προσφυγή του αιτούντος. Τα πραγματικά περιστατικά της παραβίασης στην οποία βασίζεται η προσφυγή πρέπει να είναι σαφώς διατυπωμένα.

Το δεύτερο απαραίτητο στοιχείο για την ατομική προσφυγή είναι να γίνεται κατά κράτους που έχει προσχωρήσει στη Σύμβαση και έχει αποδεχθεί τις υποχρεώσεις που το δεσμεύουν ως μέλος της Σύμβασης. Τα δύο αυτά στοιχεία είναι πολύ σημαντικές προϋποθέσεις για την ενεργοποίηση της ατομικής προσφυγής, καθώς αν εκλείπει το ένα από αυτά, η προσφυγή απορρίπτεται ως απαράδεκτη. Η προσφυγή πρέπει να είναι υποχρεωτικά επώνυμη, αλλιώς επίσης απορρίπτεται ως απαράδεκτη⁴⁰. Πάντως υπάρχει δυνατότητα δυνάμει του άρθρου 47 παρ. 3 του Κανονισμού του Δικαστηρίου να παρασχεθεί άδεια ανωνυμίας σε προσφεύγοντες που θεωρούν ότι υπάρχει κίνδυνος να ζημιωθούν από την αποκάλυψη της ταυτότητάς τους. Το κράτος αν θεωρεί ότι η προσφυγή δεν είναι γνήσια μπορεί να ζητήσει να ενημερωθεί από το Δικαστήριο για το αν πληρούνται οι προϋποθέσεις των άρθρων 34 και 35⁴¹.

Οι προσφυγές των λοιπών κατηγοριών αλλοδαπών δεν αποκλείεται να καταγγέλλουν παραβιάσεις που ήδη έχουν συζητηθεί στα πλαίσια της εργασίας αυτής. Ιδιαίτερα το άρθρο 5 παρ. 4 και το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ συχνά παραβιάζονται σε περιπτώσεις απελάσεων ή

³⁹ ECtHR, *Practical Guide on Admissibility Criteria*, 2019.

⁴⁰ Λίνου-Αλέξανδρου Σισιλιάνου, Η αναθεώρηση του ευρωπαϊκού συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου: Το 14ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ, *NoB*. 53 (2005) σελ.226.

⁴¹ Shamayev κ.λπ. κ. Γεωργίας και Ρωσίας της 12.04.2005 αριθ. αίτησης 36378/02.

δικαστικών μαχών που περιλαμβάνουν αλλοδαπούς. Παράλληλα, υπάρχει η πρόβλεψη του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ, το οποίο αναφέρει ότι *“Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερία παρεβιάσθησαν, έχει το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των.”* Το δικαίωμα αυτό απαντά κυρίως στη βιβλιογραφία ως δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής (γνωστό και από τον ξενόγλωσσο όρο *effective remedy*).

Ο πρωταρχικός στόχος αυτών των διατάξεων είναι η αύξηση της δικαστικής προστασίας που παρέχεται στους ιδιώτες που επιθυμούν να διαμαρτυρηθούν για μια εικαζόμενη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Με αυτή την έννοια, το δικαίωμα για αποτελεσματική προσφυγή αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση για μια αποτελεσματική πολιτική ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Ταυτόχρονα, οι διατάξεις αυτές αποτελούν την ενσωμάτωση της αρχής της επικουρικότητας. Αυτό αρχή είναι ένα από τα βασικά θεμέλια του μηχανισμού της Σύμβασης. Οι οικιακές αρχές των Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών της ΕΣΔΑ έχουν πρωταρχική υποχρέωση να εγγυηθούν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες της σύμβασης, ενώ το Δικαστήριο χρησιμεύει ως «δίχτυ ασφαλείας». Άρθρο 13 του κώδικα Συνεπώς η Σύμβαση έχει «στενή συγγένεια» με το άρθρο 35 παράγραφος 1 της Σύμβασης. Το εναγόμενο κράτος πρέπει πρώτα να έχει την ευκαιρία να αποκαταστήσει την κατάσταση εντός του πλαισίου του δικού του εσωτερικού νομικού συστήματος. Το Δικαστήριο μπορεί μόνο να ασχοληθεί με το θέμα αφού εξαντληθούν όλα τα εσωτερικά ένδικα βοηθήματα, στο βαθμό που "αυτός ο κανόνας είναι με βάση την παραδοχή, που αντικατοπτρίζεται στο άρθρο 13 της Σύμβασης [...] ότι υπάρχει αποτελεσματική προσφυγή στο εσωτερικό σύστημα όσον αφορά την εικαζόμενη παραβίαση⁴²". Ωστόσο, “Τα μόνα ένδικα μέσα που απαιτείται να εξαντλεί το άρθρο 35 παράγραφος 1 είναι αυτά που σχετίζονται άμεσα με την υποτιθέμενη παράβαση και είναι διαθέσιμα και επαρκή. Η ύπαρξη τέτοιων διορθωτικών μέτρων πρέπει να είναι πράγμα αρκετά βέβαιο, όχι μόνο στη θεωρία αλλά και στην πράξη ». Η παροχή αποτελεσματικών εγχώριων διορθωτικών μέτρων επιτρέπει στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο να ασκεί τον εποπτικό του ρόλο και θα επιτρέψει τη μείωση του φόρτου εργασίας του.

⁴² Fifty-seven inhabitants of Louvain κ. Βελγίου, αριθ. 1994/63, in the Yearbook of the ECHR 1964, at 252.

Η μη εφαρμογή αποτελεσματικών εγχώριων μέσων έννομης προστασίας σε περίπτωση αποφάσεων του Δικαστηρίου, ιδίως οι πιλοτικές αποφάσεις ή οι αποφάσεις αρχής, έδωσαν ενδείξεις για τη γενική κατεύθυνση των μέτρων που απαιτούνται για την αποφυγή μελλοντικών παραβιάσεων. Όπως έχει αναφέρει το Δικαστήριο, εάν τα κράτη δεν παρέχουν αποτελεσματικά ένδικα μέσα, τα άτομα θα υποχρεωθούν συστηματικά να παραπέμπουν στο Δικαστήριο του Στρασβούργου τις καταγγελίες οι οποίες διαφορετικά θα έπρεπε να αντιμετωπίζονται καταρχάς εντός της εθνικής έννομης τάξης⁴³.

4. Η ΕΣΔΑ σχετικά με την έξοδο αλλοδαπού από τη χώρα

Όπως φάνηκε και στην υποενότητα 2, πολλή συζήτηση γίνεται για τις περιπτώσεις στις οποίες τα δικαιώματα τα οποία προστατεύονται στην ΕΣΔΑ καθιστούν παράνομη την έξοδο του αλλοδαπού από τη χώρα. Γι αυτό, σε αυτήν την υποενότητα γίνεται εκτενέστερα λόγος για τις περιπτώσεις αυτές και τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν με τα δικαιώματα τα οποία η ΕΣΔΑ επιθυμεί να προστατεύσει.

α) Διακρίσεις εξόδου αλλοδαπού από τη χώρα

Υπάρχουν ποικίλοι τρόποι να διώξει μια χώρα έναν αλλοδαπό από το έδαφός της. Αυτοί είναι η απέλαση (expulsion), η έκδοση (extradition), η επαναπροώθηση (refoulement) και οι αποφάσεις επιστροφής.

Πιο γνωστή από την καθημερινή εμπειρία αλλά και από την πλούσια νομολογία μας είναι ίσως η απέλαση. Η απέλαση (expulsion) είναι η μέθοδος κατά την οποία το κράτος προστάζει/καλεί και σε ύστατες περιπτώσεις αναγκάζει τους ανεπιθύμητους αλλοδαπούς που βρίσκονται στο έδαφός του, με ή και χωρίς άδεια για την παραμονή αυτή, να εγκαταλείψουν την χώρα λόγω συμφερόντων που εφάπτονται της δημόσιας τάξης, ασφάλειας, δημοσίων ηθών και δημόσιας υγείας, και να αποχωρήσουν από αυτήν σε σύντομο (αλλά πάντως εύλογο) χρονικό διάστημα, χωρίς να ενδιαφέρει το κράτος σε ποια χώρα θα επιλέξουν να μετακινηθούν. Η απέλαση μπορεί να είναι διοικητική ή δικαστική ανάλογα με την αρχή που

⁴³ Fifty-seven inhabitants of Louvain κ. Βελγίου, αριθ. 1994/63, ό.π.

λαμβάνει την απόφαση. Η διοικητική απέλαση ρυθμίζεται στο ελληνικό δίκαιο στα άρθρα 76 και επομ., του Ν.3386/2005 και η δικαστική κυρίως στο άρθρο 74 του Π.Κ., όπου και προβλέπεται ως παρεπόμενη ποινή στην απόφαση ποινικού δικαστηρίου⁴⁴.

Η απέλαση αλλοδαπού, την οποία και θα εξετάσουμε υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ ως προς τη δικονομική προστασία που απολαμβάνει ο αλλοδαπός, είναι μονομερής πράξη την οποία το κράτος αποφασίζει υπό τη διακριτική του ευχέρεια. Η απέλαση και ιδιαιτέρως η διοικητική δεν συνεπάγεται απαραίτητως τη βίαιη απομάκρυνση του αλλοδαπού από τη χώρα, καθώς υπάρχει για αυτόν δυνατότητα συμμόρφωσης οικειοθελώς. Κατά την απέλαση πρέπει οπωσδήποτε να τηρούνται οι θεμελιώδεις αρχές του δικαίου και να προστατεύονται τα δικαιώματα του ανθρώπου. Καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος απέλασης είναι πιθανό να οδηγήσει σε διεθνή ευθύνη του κράτους. Βασική διαφορά της απέλασης από την έκδοση είναι ότι στην έκδοση ο αλλοδαπός μετατοπίζεται σε συγκεκριμένο κράτος το οποίο έχει αιτηθεί τη συγκεκριμένη διαδικασία. Παράλληλα, η έκδοση αποτελεί πολύ περισσότερο μια διμερή διακρατική συνεργασία στο κομμάτι των ποινικών εγκλημάτων παρά ένα δικαίωμα του κράτους για να προστατεύσει το γενικό συμφέρον, όπως είναι η απέλαση. Στην έκδοση, το εκζητούν κράτος αιτείται την επιστροφή του αλλοδαπού προσώπου ώστε αυτό να μπει στη διαδικασία της ποινικής δίκης που εκκρεμεί ή να εκτίσει στερητική της ελευθερίας ποινή αν αυτή έχει ήδη επιβληθεί⁴⁵.

Η επαναπροώθηση (refoulement) είναι έννοια που δυστυχώς μας έχει απασχολήσει ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια. Αναφέρεται στην βίαιη απομάκρυνση αλλοδαπού ο οποίος εισήλθε παράνομα στη χώρα προς τη χώρα προέλευσης αυτού, όχι δε απαραίτητως προς τη χώρα ιθαγένειας ή προηγούμενης διαμονής. Η επαναπροώθηση συμβαίνει μόνο στην περίπτωση που ο αλλοδαπός έχει εισέλθει στη χώρα παράνομα. Πάντως μεγάλος προβληματισμός υπάρχει περί του μέτρου, καθώς συχνά δεν είναι εύκολο να ταυτοποιηθεί η χώρα προέλευσης για παρανόμως εισελθόντες στη χώρα. Παράλληλα, η χώρα προέλευσης μπορεί για διάφορους λόγους να μην επιθυμεί την επαναπροώθηση του ατόμου ή να είναι

⁴⁴ Ρούκουνα, Ε. Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, βιβλιοπωλείο της «Εστίας». Αθήνα 1995 σελ. 237.

⁴⁵ Kiani, Z. & Purkhagan, Z. Deportation and Extradition from an International Perspective. *Journal of Politics and Law*, Vol. 10, No. 1; 2017

επικίνδυνη η μεταφορά του εκεί⁴⁶. Η αρχή της μη επαναπροώθησης είναι καθιερωμένη στο διεθνές εθιμικό δίκαιο, απαγορεύοντας στα κράτη να εκδιώξουν, να εκτοπίσουν ή να εκδώσουν άτομα σε χώρες όπου αντιμετωπίζουν βασανιστήρια ή κακομεταχείριση. Η μη επαναπροώθηση αποτελεί θεμελιώδη κανόνα του διεθνούς δικαίου και των συμβάσεων περί προσφύγων και πολλά νομοθετήματα για τα ανθρώπινα δικαιώματα απαγορεύουν την επαναπροώθηση ενός ατόμου που έχει λόγο να φοβάται για τη ζωή ή τη σωματική του ακεραιότητα στη χώρα καταγωγής του⁴⁷.

β) Εγγυήσεις με βάση ΕΣΔΑ

Η ΕΣΔΑ δεν απαγορεύει τις απελάσεις, ούτε αναγνωρίζει ρητά δικαίωμα του αλλοδαπού προσώπου να εγκαθίσταται ελεύθερα κατά βούληση στα συμβαλλόμενα κράτη. Όμως παρά ταύτα ζήτημα στην ΕΣΔΑ είναι να υπάρχει ποιοτική και διαθέσιμη προστασία για τα ανθρώπινα δικαιώματα κάθε ατόμου που βρίσκεται στα κράτη που έχουν προσχωρήσει στη Σύμβαση. Γι' αυτό και υπάρχουν διάφορες εγγυήσεις που διασφαλίζουν ότι το αλλοδαπό πρόσωπο θα έχει πρόσβαση σε δίκαιες διαδικασίες ώστε να μπορεί να υπερασπιστεί τον εαυτό του. Μια από αυτές τις εγγυήσεις είδαμε και όταν έγινε αναφορά στο 7ο πρωτόκολλο άρθρο 1. Ο αλλοδαπός που είναι νόμιμα εγκατεστημένος στο κράτος δεν μπορεί να απελαθεί χωρίς σύννομη απόφαση και του αναγνωρίζεται το δικαίωμα να προβάλει αντίθετα επιχειρήματα και να υπερασπιστεί τον εαυτό του κατά της απόφασης αυτής⁴⁸.

Η νομολογία του ΕΔΔΑ δέχεται ότι το κράτος έχει διακριτική εξουσία να «να θέτει υπό κράτηση πιθανούς μετανάστες δυνάμει του «αδιαφιλονίκητου δικαιώματος τους» να ελέγχουν την είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στο έδαφός τους»⁴⁹. Με άλλα λόγια, το ΕΔΔΑ δεν μπορεί να απαγορεύσει στο κράτος να διαχειρίζεται με όποιον τρόπο αυτό θεωρεί καλύτερο την πολιτική του σε σχέση με τις κρατήσεις και απελάσεις αλλοδαπών, επιβάλλει

⁴⁶ Συμεωνίδης, Ι. *Η Διοικητική Απέλαση*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, 2008

⁴⁷ Icelandic Human Rights Center, *Extradition, Expulsion, Deportation and Refoulement*, <http://www.humanrights.is/en/human-rights-education-project/comparative-analysis-of-selected-case-law-achpr-iachr-echr-hrc/the-right-to-freedom-from-torture-or-cruel-inhuman-or-degrading-treatment-or-punishment/extradition-expulsion-deportation-and-refoulement> [Ανακτήθηκε 12 Αυγούστου 2019].

⁴⁸ Κυρώθηκε με τον ν.1705/1987.

⁴⁹ Χριστοδούλου κ. λπ. κ. Ελλάδος της 05.06.2014, αριθ. αίτησης 80452/12.

όμως να γίνονται οι ενέργειες αυτές με σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματα όπως ορίζονται στην ΕΣΔΑ. Συχνά σε αυτό το πλαίσιο ανακύπτουν τα άρθρα 3, 5, 8 και 14 της Σύμβασης, τα οποία αναφέρονται στην απαγόρευση της εξουτελιστικής μεταχείρισης και σε ζητήματα δικαιώματος στην προσωπική ασφάλεια, την ιδιωτική ζωή και την οικογένεια⁵⁰. Το κράτος μπορεί να αντιμετωπίσει διεθνή ευθύνη αν παραβιάσει τα δικαιώματα των αλλοδαπών κατά τη διαχείριση των συνόρων του και της παραμονής αλλοδαπών στο έδαφός του. Εν γένει πάντως η ΕΣΔΑ και τα πρωτόκολλα αυτής πρέπει να αντιμετωπίζονται ως ένα ενιαίο σύστημα το οποίο βέλτιστα θα πρέπει να χρησιμοποιείται με αυτόν ακριβώς τον τρόπο και να εναρμονίζεται με την εθνική νομοθεσία ώστε να επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή προστασία όχι μόνο στο υψηλό επίπεδο του ΕΔΔΑ αλλά και στην καθημερινή πρακτική μέσα στα ίδια τα κράτη. Με αυτόν τον τρόπο, η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου από την ΕΣΔΑ μπορεί τόσο στα ζητήματα των αλλοδαπών όσο και σε άλλα να είναι έρεισμα καλύτερης των συνθηκών προστασίας και στο εσωτερικό των κρατών.

γ) Απαγόρευση ομαδικών απελάσεων

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων μηνών, το μαζικό κίνημα των Συριακών μεταναστών στην Ευρώπη και σε ολόκληρη την Ευρώπη προκάλεσε τη διεθνή κοινότητα. Παρόλο που το διεθνές δίκαιο διέπει τις αποφάσεις σχετικά με το εάν αυτοί οι Σύριοι προστατεύονται νομικά την επαναπροώθηση, τα κείμενα της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Καθεστώς των Προσφύγων και της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά των Βασανιστηρίων δεν έχουν τίποτα να πουν για τη διαδικασία μέσω των οποίων πραγματοποιούνται αυτοί οι προσδιορισμοί προστασίας. Πρόκειται για ένα μεγάλο κενό στο διεθνές δίκαιο και αυτό που έχει εκμεταλλευτεί στο παρελθόν για να επιστρέψει οι μετανάστες σε καταστάσεις μαζικής εισροής σε χώρες στις οποίες μπορεί να φοβηθούν διώξεις ή βασανιστήρια. Περιφερειακά όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων έχουν προχωρήσει για να καλύψουν αυτό το κενό, ιδίως το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΣΔΑ ή Δικαστήριο). Τον Σεπτέμβριο του 2015, ένα τμήμα του Δικαστηρίου έκρινε την υπόθεση *Khlaifia κατά Ιταλίας*, την πιο πρόσφατη σε μια σειρά υποθέσεων που επεκτείνουν

⁵⁰ S.R. κ. Σουηδίας της 23.04.2002, αριθ. αίτησης 62806/2000 επί του παραδεκτού.

την απαγόρευση της συλλογικής απέλασης αλλοδαπών που περιέχεται στο άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου 4 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Η ΕΣΔΑ έχει μία πρόβλεψη για την απαγόρευση ομαδικών απελάσεων στο άρθρο 4 του 4ου πρωτοκόλλου, το οποίο όμως δεν έχει κυρωθεί από την Ελλάδα. Οι ομαδικές απελάσεις αλλοδαπών απαγορεύονται. Ως ομαδική απέλαση ορίζεται κάθε μέτρο που υποχρεώνει τους αλλοδαπούς, ως ομάδα, να εγκαταλείψουν μια χώρα, εκτός εάν ένα τέτοιο μέτρο λαμβάνεται βάσει εύλογου και αντικειμενικού μέτρου που προκύπτει από εξέταση της συγκεκριμένης περίπτωσης κάθε μεμονωμένου αλλοδαπού της ομάδας αυτής. Αν και συλλογική απέλαση των αλλοδαπών, η οποία υποδηλώνει επίσης ομάδες πληθυσμού, απαγορεύεται, τα κράτη έχουν ένα περιθώριο εκτίμησης στην εδαφική εφαρμογή του ως προς «τον βαθμό στον οποίο αναλαμβάνει την εφαρμογή των διατάξεων του πρωτοκόλλου ένα από τα εδάφη για τις διεθνείς σχέσεις των οποίων είναι υπεύθυνο όπως ονομάζονται σε αυτό». Η συλλογική απέλαση απαγορεύεται, ωστόσο αν μέλη μιας ομάδας πληθυσμού εκδιώκονται με την ίδια βάση και αιτιολόγηση, δεν έχει αυτό το ίδιο αποτέλεσμα με τη συλλογική απέλαση τέτοιων ομάδων; Πολλές ευρωπαϊκές χώρες έχουν καταδικαστεί για παραβίαση του άρθρου 4 επειδή θεωρήθηκε ότι χρησιμοποίησαν πρακτικές τέτοιου είδους για την απομάκρυνση αλλοδαπών⁵¹. Το άρθρο 4 του 4ου πρωτοκόλλου έχει υποστεί σημαντικές εξελίξεις, οι οποίες σηματοδοτούνται από κάποιες ιδιαίτερες υποθέσεις. Αυτές οι εξελίξεις άρχισαν σοβαρά το 2012, όταν το Δικαστήριο αποφάσισε την υπόθεση *Hirsi κατά Ιταλίας*, καθορίζοντας για πρώτη φορά κατά πόσον το άρθρο 4, πρωτόκολλο 4 εφαρμόζεται εξωεδαφικά, και ιδίως στους μετακινούμενους μετανάστες στη θάλασσα. Καθώς προέρχεται από το 1968, το πρωτόκολλο 4 αναφέρει απλώς: "Η συλλογική απέλαση αλλοδαπών απαγορεύεται", χωρίς να γίνεται αναφορά στην επικράτεια. Τα προπαρασκευαστικά στάδια δεν αντιμετωπίζουν το συγκεκριμένο ζήτημα της εδαφικότητας αλλά δεν εμποδίζουν την εξωεδαφική εφαρμογή του άρθρου 4. Ο δικαστής έκρινε ότι η παράλειψη της Ιταλίας να εξετάσει τις ατομικές καταστάσεις των μεταναστών που παραδόθηκαν στη θάλασσα και η επιστροφή αυτών στη Λιβύη συνιστά παραβίαση του άρθρου 4⁵².

⁵¹ N.D. και N.T. κ. Ισπανίας, της 03.10.2017, αριθ. αιτήσεων 8675/15 και 8697/15.

⁵² *Khlaifia v. Italy*, αριθ. αίτησης 16483/12, της 9ης Μαρτίου 2012.

Αυτή ήταν μόνο η δεύτερη φορά που η ΕΣΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου 4. Δέκα χρόνια νωρίτερα, στην υπόθεση *Čonka κατά Βελγίου*⁵³, το Δικαστήριο έκρινε ότι η διαδικασία απέλασης του Βελγίου δεν παρείχε επαρκείς εγγυήσεις για να διασφαλίσει ότι το άτομο οι αιτήσεις των αιτούντων άσυλο Ρομά εξετάστηκαν πριν εκδιωχθούν στην πατρίδα τους, τη Σλοβακία. Οι αιτούντες, που διέφυγαν από τη βία στη Σλοβακία, κλήθηκαν μαζί με αρκετές οικογένειες των Ρομά στη Σλοβακία, σε έναν αστυνομικό τμήμα στη Γάνδη που υποτίθεται ότι ολοκλήρωσαν τις αιτήσεις ασύλου τους. Κατά την άφιξη, όλα τα μέλη της ομάδας επιδόθηκαν με πανομοιότυπες δικαστικές αποφάσεις που επέτρεψαν την κράτησή τους και την απέλαση. Επειδή οι αιτούντες εντάσσονταν σε διαδικασία ομαδικής απομάκρυνσης που διενήργησαν οι βελγικές αρχές πριν από την ολοκλήρωση της διαδικασίας ασύλου και είχαν λίγες ευκαιρίες να έρθουν σε επαφή με δικηγόρο, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου 4.

Μετά το *Hirsi*, η ΕΣΔΑ έχει αρχίσει να αναπτύσσει γρήγορα αυτή την προηγούμενη διάταξη. Το 2015, το ΕΔΔΑ διαπίστωσε παραβιάσεις του άρθρου 4 του Πρωτοκόλλου 4 σε δύο περιπτώσεις. Γεωργία κατά Ρωσίας⁵⁴ περιλάμβανε ρωσική διοικητική πρακτική σύλληψης, κράτησης και συλλογικής απέλασης γεωργιανών υπηκόων το φθινόπωρο του 2006. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απαγόρευση της συλλογικής απέλασης ισχύει για όλους τους πολίτες ανεξάρτητα από το αν η διαμονή τους ήταν νόμιμη. Επιπλέον, τόσο η περιορισμένη διαδικασία όσο και ο όγκος των εντολών απέλασης (4.600) που εκδόθηκαν κατά των Γεωργιανών υπηκόων κατά την εν λόγω τετράμηνη περίοδο, έρχονται σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς της ρωσικής κυβέρνησης ότι οι υποθέσεις των αιτουσών εξετάστηκαν μεμονωμένα. Αναφερόμενος στο *Hirsi*, το Δικαστήριο έκρινε ότι ενώ τα κράτη μέλη έχουν το δικαίωμα "να θεσπίσουν τις δικές τους μεταναστευτικές πολιτικές. . . , τα προβλήματα με τη διαχείριση των μεταναστευτικών ροών δεν μπορούν να δικαιολογήσουν. . . προσφυγή σε πρακτικές που δεν συμβιβάζονται με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Σύμβαση"⁵⁵.

Λίγους μήνες αργότερα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Ιταλία παραβίασε και πάλι το άρθρο 4 του Πρωτοκόλλου 4. Στο *Sharifi κατά Ιταλίας και Ελλάδα*⁵⁶ τριάντα δύο υπήκοοι

⁵³ *Conka v. Belgium*, αριθ. αίτησης 51564/99, της 5ης Φεβρουαρίου 2002.

⁵⁴ *Georgia v. Russia*, αριθ. αίτησης 13255/07, της 3ης Ιουλίου 2014.

⁵⁵ *Hirsi Jamaa and others v. Italy*, αριθ. αίτησης 27765/09, της 23ης Φεβρουαρίου 2012.

⁵⁶ *Sharifi and others v. Greece and Italy*, αριθ. αίτησης 16643/09, της 21ης Οκτωβρίου 2014.

του Αφγανιστάν, δύο Σουδανοί υπήκοοι και ένας υπήκοος της Ερυθραίας, προσέφυγαν κατά της απόφασης της ιταλικής κυβέρνησης να τους επαναπροωθήσει αμέσως στην Ελλάδα, ενώ αυτοί φοβούνταν ότι θα αντιμετώπιζαν τον θάνατο ή τα βασανιστήρια στις χώρες καταγωγής τους. Η Ιταλία παρέλειψε να παράσχει στους εν λόγω αιτούντες πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου ή σε οποιοδήποτε άλλο μεταναστευτικό μέσο στο λιμάνι άφιξης, αντί να τις παραδίδει απευθείας σε καπετάνιοι που θα τους απομακρύνουν στην Ελλάδα. Το Δικαστήριο διαπίστωσε δύο παραβιάσεις του άρθρου 4 του πρωτοκόλλου 4: ένα επειδή η Ιταλία απέσυρε συλλογικά και αδιακρίτως τους αιτούντες και η δεύτερη σε συνεννόηση με το δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής και την απαγόρευση απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης, διότι η Ιταλία δεν παρέσχε πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου. Η Ιταλία επικαλέστηκε τον κανονισμό του Δουβλίνου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος απαιτεί από τους αιτούντες να υποβληθούν στη διαδικασία ασύλου στην πρώτη ευρωπαϊκή χώρα στην οποία φτάνουν - στην περίπτωση αυτή η Ελλάδα. Το Δικαστήριο απέρριψε αυτό το επιχείρημα, επισημαίνοντας ότι ενώ τα κράτη έχουν το κυριαρχικό δικαίωμα να ελέγχουν τη μετανάστευση και να τηρούν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από την ένταξη στην ΕΕ, οι προκλήσεις αντιμετώπισης της μαζικής εισροής μεταναστών δεν δικαιολογούν παραβίαση της Σύμβασης ή των Πρωτοκόλλων της.

Το θέμα των εγγυήσεων της ΕΣΔΑ για τους αλλοδαπούς είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την εργασία αυτή, συνεπώς και θα το εξετάσουμε και αργότερα, στο μέρος Β', όπου θα ασχοληθούμε πιο εκτενώς με την Ελλάδα και τις υποθέσεις που έχουν εκτυλιχθεί σε ελληνικό έδαφος σχετικά με τις απελάσεις και την παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

5. Προσφυγή αλλοδαπού στο ΕΔΔΑ.

α) Προϋποθέσεις και διαδικασία

Η προσφυγή αλλοδαπών στο ΕΔΔΑ ρυθμίζεται κυρίως με βάση τις προϋποθέσεις του άρθρου 34 και επόμενα. Όπως ήδη αναφέρθηκε, είναι σημαντική προϋπόθεση να είναι ο αιτών θύμα της απόφασης του κράτους την οποία καταγγέλλει και να μπορεί να αποδειχθεί αυτό σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή κατά τη διάρκεια της εξέτασης. Η ατομική προσφυγή

είναι διαθέσιμη για όλους τους ανθρώπους, συνεπώς είναι ανοιχτή και στους αλλοδαπούς. Πάντως, η νομολογία του ΕΔΔΑ έχει χαλαρώσει την αυστηρή προϋπόθεση του να υπάρχει άμεση ζημία. Σε αρκετές υποθέσεις έχει γίνει δεκτό ότι μπορεί να είναι έμμεση η θυματοποίηση του αιτούντος και αυτό να μην επισύρει ποινή απαραδέκτου⁵⁷. Μόνο επιζών πρόσωπο μπορεί να κάνει αίτηση - καθώς έχει απορριφθεί ως απαράδεκτη αίτηση που έγινε μετά τον θάνατο του θύματος από αντιπρόσωπό του, αλλά έχει γίνει κατά περίπτωση δεκτό ότι αν η προσφυγή έχει ήδη πραγματοποιηθεί πριν τον θάνατο του αιτούντος, κρίνεται κατά περίπτωση το αν οι κληρονόμοι έχουν έννομο συμφέρον για να συνεχιστεί η υπόθεση⁵⁸ ή αν το Δικαστήριο έχει συμφέρον να συνεχίσει να ασχολείται με την υπόθεση δεδομένου ότι το ζήτημα είναι ιδιαίτερα σημαντικό για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων⁵⁹. Παράλληλα, υπάρχει και η έννοια στη νομολογία του ΕΔΔΑ του “πιθανού θύματος (potential victim)” ώστε να μπορούν να εκδικαστούν κάποιες ανάλογες υποθέσεις. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στην περίπτωση των αλλοδαπών, γιατί πολλές φορές λαμβάνονται δυσμενή μέτρα και είναι σημαντικό να μπορούν να γίνουν παραδεκτές τέτοιες αιτήσεις⁶⁰.

Άλλες προϋποθέσεις περιλαμβάνουν την εξάντληση των εθνικών βαθμών δικαιοδοσίας. Αυτό στηρίζεται στο άρθρο 13 της ΕΣΔΑ για την αποτελεσματική προσφυγή στο εσωτερικό του κράτους, η οποία άλλωστε ενισχύει και τον συμπληρωματικό χαρακτήρα της ΕΣΔΑ σε σχέση με τα εθνικά συστήματα στο εσωτερικό των κρατών. Βέβαια και αυτό το κριτήριο δεν είναι απόλυτο, καθώς η εξάντληση ή μη των εθνικών βαθμών δικαιοδοσίας κρίνεται κατά περίπτωση και ανάλογα με τη νομοθεσία και το δικαστικό σύστημα του κάθε κράτους ξεχωριστά.

Τέλος, υπάρχει το κριτήριο των 6 μηνών μετά την προσβαλλόμενη απόφαση, το οποίο εισάγεται στο άρθρο 35 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Η ratio της διάταξης είναι ότι 6 μήνες είναι μεν εύλογος χρόνος για να προβεί κανείς σε προσφυγή, αλλά είναι και αρκετά μικρό χρονικό διάστημα, ώστε να υπάρχει στο εσωτερικό των κρατών ασφάλεια δικαίου και να μην ανατρέπονται αποφάσεις εις το διηνεκές. Αυτή η νομοθετική επιλογή φαίνεται να

⁵⁷ McCann κ.λπ. κ. Ηνωμένου Βασιλείου, της 17.09.1995, αριθ. αίτησης 18984/91

⁵⁸ Raimondo κ. Ιταλίας, της 22.02.1994, αριθ. αίτησης 12954/87.

⁵⁹ Karner κ. Αυστρίας, της 24.07.2003, αριθ. αίτησης 40016/98.

⁶⁰ Ktistakis, Y. Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter, 2013, p. 109.

υποστηρίζεται αρκετά και από τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Παράλληλα, ενισχύει την αναζήτηση της αλήθειας από το Δικαστήριο, καθώς τα γεγονότα είναι αρκετά πρόσφατα ώστε να γίνεται πιο εύκολη η συλλογή στοιχείων. Οι 6 μήνες αρχίζουν να μετράνε από τη στιγμή που τελειώνει η κατάσταση κατά της οποίας πραγματοποιείται η προσφυγή⁶¹.

β) Προσωρινά μέτρα

Οι αλλοδαποί που κάνουν προσφυγή με το 34 μπορούν επίσης να αιτηθούν προσωρινά μέτρα αν αυτό κρίνεται απαραίτητο. Όπως αναφέρει το άρθρο 39 του κανονισμού του ΕΔΔΑ, το Δικαστήριο μπορεί να διατάξει τη λήψη προσωρινών μέτρων αν υπάρχει κίνδυνος να υποστεί βλάβη το πρόσωπο του αλλοδαπού κατά τη διάρκεια της διερεύνησης της υπόθεσης. Οι αρχές του κράτους είναι υποχρεωμένες να παρέχουν αυτά τα μέτρα για να διασφαλίσουν την ακεραιότητα του προσώπου μέχρι το τέλος της εξέτασης. Κυρίως γίνονται δεκτά προσωρινά μέτρα σε προσφυγές για παραβιάσεις των άρθρων 2, 3 και 8, οι οποίες μπορεί να είναι καταστροφικές για το άτομο ή την οικογένειά του αν συνεχιστούν κατά τη διάρκεια της εξέτασης. Στην περίπτωση των αλλοδαπών, είναι ιδιαίτερα σημαντικά σε πρακτικό επίπεδο αυτά τα μέτρα, καθώς μπορεί να είναι ανασταλτικά της απέλασης ή της επαναπροώθησης ανάλογα με την κάθε περίπτωση και τις ανάγκες που θα προκύψουν για την ασφάλεια του προσώπου. Πάντως τα μέτρα αυτά, όπως αναφέρει σε σχετική δημοσίευση του 2003 ο Πρόεδρος του ΕΔΔΑ, έχουν έκτακτο χαρακτήρα και χορηγούνται μόνο όταν αυτό κρίνεται απαραίτητο⁶². Συνοψίζοντας το πρώτο μέρος της εργασίας, μπορούμε να αναφέρουμε ότι το ζήτημα της δικονομικής προστασίας έχει αδιαμφισβήτητα μεγάλη σημασία.

---

⁶¹ Ktistakis, Y., ό.π.

⁶² Practice Direction - Requests for Interim Measures (Rule 39 of the Rules of Court) issued by the President in accordance with Rule 32 of the Rules of Court on 5 March 2003.

ΜΕΡΟΣ Β' - Εφαρμογή στην Ελλάδα

Το νομοθετικό και νομολογιακό πλαίσιο στο οποίο αναφερθήκαμε δημιουργεί ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούμε να αντιληφθούμε τη σημασία της ΕΣΔΑ για τα ζητήματα δικονομικής προστασίας των αλλοδαπών. Τα κράτη που έχουν προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ υποχρεούνται να σέβονται τις διατάξεις της και να προάγουν τις δομές που αφορούν στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην επικράτειά τους. Ιδιαίτερως για τα ζητήματα αλλοδαπών, χώρες όπως η Ελλάδα, η οποία δέχεται τα τελευταία χρόνια αθρόα εισροή μεταναστευτικών και προσφυγικών ροών, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες για να μελετηθεί η εφαρμογή των σχετικών διατάξεων. Γι' αυτό και στα πλαίσια αυτής της εργασίας ανατρέχουμε στην ελληνική πραγματικότητα και στον τρόπο με τον οποίο η Ελλάδα έχει επηρεαστεί από τη συμμετοχή της στην ΕΣΔΑ σε αυτόν τον τομέα. Υπάρχει στη χώρα μας επαρκής προστασία; Τηρούνται τα κρίσιμα άρθρα της ΕΣΔΑ που την αφορούν;

1. Εφαρμογή ΕΣΔΑ στη δικονομική προστασία των αλλοδαπών στην Ελλάδα

Η Ελλάδα θα λέγαμε ότι βρίσκεται όσον αφορά στην εφαρμογή της ΕΣΔΑ αρκετά πιο πίσω από πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Η τελευταία ετήσια αναφορά του ΕΔΔΑ για το έτος 2018 καταδεικνύει ότι ιδιαίτερα σε θέματα που αφορούν αλλοδαπούς έχουν σημειωθεί πολλές παραβιάσεις και προσφυγές κατά της Ελλάδος. Η Ελλάδα βρίσκεται στην τρίτη θέση όσον αφορά στις καταδίκες για παραβιάσεις δικαιωμάτων σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ - στην αντίστοιχη αναφορά για το 2017 βρισκόταν στη δεύτερη θέση - , ενώ στο σύνολο των μελών της ΕΣΔΑ βρίσκεται στην έκτη θέση ανάμεσα σε 47 κράτη⁶³.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, σε σύνολο 1.014 αποφάσεων του ΕΔΔΑ για το δικαστικό έτος 2018, οι 35 αποφάσεις αφορούσαν την Ελλάδα (σε σύγκριση με 37 αποφάσεις το 2017). Αξίζει να σημειωθεί δε πως οι τέσσερις εκ των αποφάσεων είναι αθωωτικές, ενώ οι

⁶³ Για τον ενδιαφερόμενο αναγνώστη, πρώτη σε παραβιάσεις ήταν φέτος η Ρωσία (248), ενώ στον πίνακα ακολουθεί η Τουρκία (146), η Ουκρανία (91), η Ρουμανία (82) και η Ουγγαρία (38). Ελάχιστα πίσω από την Ελλάδα βρίσκονται η Μολδαβία (33 αποφάσεις) και η Λιθουανία (32 αποφάσεις). Από τις χώρες που ξεπερνούν την Ελλάδα σε παραβιάσεις, μόνο η Ρουμανία και η Ουγγαρία ανήκουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση.

υπόλοιπες 30 είναι καταδικαστικές⁶⁴. Οι περισσότερες καταδικαστικές αποφάσεις αφορούσαν και για τις δύο χρονιές ζητήματα ακώλυτης και αποτελεσματικής πρόσβασης στη δικαιοσύνη (άρθρο 6), μη παροχής αποτελεσματικής δυνατότητας προσφυγής στο εσωτερικό του κράτους (άρθρο 13) και εξουτελιστικής μεταχείρισης ή παραβίασης του δικαιώματος στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια (άρθρα 3 και 5)⁶⁵. Πολλές από αυτές τις υποθέσεις - ή μάλλον, οι περισσότερες- αφορούν ζητήματα αλλοδαπών, ιδιαίτερα αν αναλογιστεί κανείς τις συνέπειες της προσφυγικής κρίσης και τις μακριά από ιδανικές συνθήκες που επικρατούν όσον αφορά τόσο την κράτησή τους όσο και την πρόσβασή τους στη δικαστική προστασία.

Ας δούμε, όμως, σε πιο πρακτικό επίπεδο τη δικονομική προστασία των αλλοδαπών στην Ελλάδα. Στην ενότητα αυτή θα εξετάσουμε το θέμα από τρεις απόψεις, και πιο συγκεκριμένα:

- α) την παροχή νομικής συνδρομής
- β) τις συνθήκες κράτησης και ελέγχου
- γ) την εφαρμογή των εγγυήσεων που προβλέπονται από την ΕΣΔΑ από την ελληνική δικαιοσύνη.

α) Παροχή νομικής συνδρομής

Μία από τις πιο σημαντικές εκφάνσεις των δικονομικών εγγυήσεων προς τους αλλοδαπούς είναι σίγουρα η παροχή νομικής συνδρομής. Βάσει της Κοινής Υπουργικής Απόφασης 12205/9.9.2016 , στην Ελλάδα παρέχεται δωρεάν νομική συνδρομή σε αιτούντες διεθνή προστασία στη διοικητική διαδικασία και στον δεύτερο βαθμό, εφόσον πληρούνται συγκεκριμένοι όροι⁶⁶. Την όλη διαδικασία και τις αμοιβές των δικηγόρων που συμμετέχουν χρηματοδοτεί η Υπηρεσία Ασύλου, η οποία διατηρεί δικό της Μητρώο Δικηγόρων, στο οποίο μπορούν να εγγραφούν δικηγόροι που πληρούν τις προϋποθέσεις κατόπιν και από γραπτές εξετάσεις. Οι δικηγόροι που εγγράφονται στο Μητρώο αποδέχονται κάποιες υποχρεώσεις, όπως να συμμετέχουν σε περαιτέρω εκπαιδευτικά προγράμματα, να τηρούν το

⁶⁴ ECHR (2018). *Violations by Article and by State* [online]. Διαθέσιμο στο: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2018_ENG.pdf .

⁶⁵ ECHR (2018). *Violations by Article and by State*, ό.π.

⁶⁶ Άρθρα 61 και 62 του Ν. 4375/2016.

απόρρητο και άλλες. Η ίδια λογική ακολουθείται και όσον αφορά την παροχή νομικής συνδρομής για διαδικασίες ενώπιον Επιτροπών. Όπως ορίζει ο νόμος 4375/2016, η παροχή νομικής συνδρομής στον αιτούντα διεθνούς προστασίας εμπεριέχει και το στοιχείο της διερμηνείας σε γλώσσα στην οποία ο αιτών μπορεί να κατανοήσει τα σχετικά με την προσφυγή του. Η διαδικασία νομικής συνδρομής περιλαμβάνει, σύμφωνα με το κείμενο της ΚΥΑ, τα ακόλουθα:

1. *“Τη σύνταξη και κατάθεση προσφυγής, εφόσον δεν έχει ήδη ασκηθεί,*
2. *Την παράσταση ενώπιον της αρμόδιας Επιτροπής Προσφυγών, εφόσον ο αιτών κληθεί σε προφορική ακρόαση,*
3. *Τη σύνταξη και κατάθεση υπομνήματος και κάθε άλλου απαιτούμενου εγγράφου ή στοιχείου και*
4. *την πραγματοποίηση συσκέψεων με τον αιτούντα για την κατάλληλη προετοιμασία της υπόθεσης του.⁶⁷”*

Ένα θέμα με το οποίο ασχολήθηκε η νομολογία είναι πότε θεωρείται ότι ο αιτών διαθέτει τους απαραίτητους πόρους για να εξασφαλίσει νομική συνδρομή επί πληρωμή. Το ΕΔΔΑ δέχεται ότι το αν κανείς πραγματικά χρειάζεται το ευεργέτημα της δωρεάν νομικής συνδρομής ή όχι δεν είναι ανάγκη να αποδεικνύεται πέραν πάσης αμφιβολίας, αλλά αρκεί να υπάρχουν για αυτό ισχυρές ενδείξεις. Αυτή τη λογική ακολούθησε το Δικαστήριο και στην υπόθεση Twalib κ. Ελλάδος, όπου ο επί τρία έτη κρατούμενος είχε εκπροσωπηθεί από διορισμένο δικηγόρο στον πρώτο βαθμό, ενώ στον δεύτερο τη νομική συνδρομή του είχε αναλάβει ανθρωπιστική οργάνωση. Η Ελλάδα είχε αρνηθεί να του παρέχει δωρεάν νομική συνδρομή σε σχέση με την υποβολή αίτησης αναίρεσης που ο ίδιος έκανε ενώπιον του Αρείου Πάγου, αλλά το ΕΔΔΑ έκρινε ότι το γεγονός ότι ο αιτών είχε εκπροσωπηθεί από διορισμένο δικηγόρο από το κράτος στον πρώτο βαθμό, ενώ στον δεύτερο είχε αναλάβει να τον συνδράμει προς τούτο ανθρωπιστική οργάνωση, αποτελεί αρκετά ισχυρή ένδειξη ότι πράγματι η Ελλάδα θα έπρεπε να παρέχει δωρεάν νομική συνδρομή⁶⁸. Ως προς την ποιότητα της παρεχόμενης συνδρομής, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ πρέπει να υπάρχει αρκετός χρόνος για να μπορεί το άτομο στο οποίο παρέχεται η συνδρομή να επικοινωνήσει

⁶⁷ ΚΥΑ 12205/9.9.2016

⁶⁸ Twalib κατά Ελλάδας, Αριθ. 24294/94 , 9 Ιουνίου 1998.

επαρκώς με τον δικηγόρο, να λάβει τις απαραίτητες συμβουλές και να προετοιμάσει τα επιχειρήματά του⁶⁹. Η παροχή νομικής συνδρομής ακόμη και δωρεάν σε αλλοδαπούς στην Ελλάδα είναι μια νομοθετική πρόβλεψη που κατά τη γνώμη μας εναρμονίζεται ιδιαίτερα με τις διατάξεις της ΕΣΔΑ. Αρχικά, είναι ένα μέτρο με το οποίο ενισχύεται η πρόσβαση στη δικαιοσύνη ακόμη και για τα αλλοδαπά άτομα που δεν έχουν τους πόρους για να αναζητήσουν νομική συνδρομή από μόνα τους. Η νομολογία του ΕΔΔΑ άλλωστε δέχεται ότι είναι απαραίτητη η παροχή νομικής συνδρομής σε γλώσσα την οποία ο ενδιαφερόμενος μπορεί να κατανοήσει, καθώς αυτό είναι σύμφωνο και με αρκετά άρθρα της ΕΣΔΑ στα οποία έχει ήδη γίνει αναφορά⁷⁰. Η παροχή νομικής συνδρομής στην Ελλάδα τόσο γενικότερα όσο και μέσω της Υπηρεσίας Ασύλου για τους αιτούντες διεθνούς προστασίας είναι σίγουρα κάτι που ανταποκρίνεται στις προβλέψεις της ΕΣΔΑ και οι αντίστοιχες δομές καλό είναι να συνεχίσουν να εξελίσσονται.

β) Συνθήκες κράτησης και ελέγχου

Οι συνθήκες κράτησης είναι ίσως το πεδίο στο οποίο έχει τις μεγαλύτερες αδυναμίες η Ελλάδα όσον αφορά στα δικαιώματα των αλλοδαπών. Οι περισσότερες καταδικαστικές αποφάσεις κατά της χώρας μας στο ΕΔΔΑ προκύπτουν κυρίως από τέτοιες παραβιάσεις και υπάρχει ιδιαίτερα μακρά λίστα τέτοιων υποθέσεων, οι οποίες τώρα έχουν περιέλθει σε νέα έξαρση λόγω των αυξανόμενων προσφυγικών και μεταναστευτικών ροών. Σε συνδυασμό με το βραδυκίνητο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης στην Ελλάδα, το πρόβλημα πρακτικά συνεπάγεται ότι πολλά αλλοδαπά άτομα βρέθηκαν σε θέση να κρατούνται παράνομα ακόμη και για μεγάλα χρονικά διαστήματα ώσπου να υπάρξει πρόοδος σχετικά με την υπόθεσή τους.

Η πρώτη από μια σειρά υποθέσεων για κακές συνθήκες κράτησης ήταν η υπόθεση Dougoz το 2001, όπου το Δικαστήριο κλήθηκε να εξετάσει αν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 λόγω των κακών συνθηκών κράτησης και του άρθρου 5 λόγω της στέρησης της ελευθερίας του προσφεύγοντος για ιδιαίτερα μεγάλο χρονικό διάστημα. Ο προσφεύγων είχε

⁶⁹ Goddi κατά Ιταλίας, Αριθ. 8966/80, 9 Απριλίου 1984.

⁷⁰ Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Συμβούλιο της Ευρώπης (2016). *Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη*.

συλληφθεί το 1988 για εγκλήματα σχετικά με τα ναρκωτικά, την ίδια χρονιά καταδικάστηκε σε φυλάκιση δύο ετών, ποινή την οποία επικύρωσε το Πενταμελές Εφετείο Αθηνών έναν χρόνο αργότερα. Το ίδιο έτος ο προσφεύγων είχε αιτηθεί αναγνώριση προσφυγικής ιδιότητας, πράγμα το οποίο αναγνωρίστηκε από την Αντιπροσωπεία της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες, και έτσι έλαβε άδεια παραμονής στην Ελλάδα από την αρμόδια αρχή. Στη συνέχεια το 1993, ο προσφεύγων καταδικάστηκε στην Ελλάδα για άλλα αδικήματα και αφού αποφυλακίστηκε υπό όρους το 1994, διατάχθηκε η απέλασή του. Μετά από νέα είσοδό του στη χώρα και περισσότερες δικαστικές αποφάσεις εναντίον του για διάφορες παραβάσεις, ο προσφεύγων έμεινε για αρκετά μεγάλο διάστημα στα κρατητήρια της Δραπετσώνας και αργότερα απελάθηκε στη Συρία, όπου κατά τον ίδιο κινδύνευε η ζωή του. Ο προσφεύγων ζήτησε να αποζημιωθεί τόσο για τη μακρόχρονη κράτησή του (άρθρο 5 παρ.1) όσο και για τις συνθήκες που αντιμετώπισε στα κρατητήρια της Δραπετσώνας (άρθρο 3). Σύμφωνα με τον ίδιο, οι συνθήκες κράτησης ήταν ιδιαίτερα κακές. Ενώ η χωρητικότητα των κρατητηρίων ήταν 20 άτομα, βρίσκονταν εκεί κοντά στα 100, δεν υπήρχαν αρκετές τηλεφωνικές συσκευές, η διατροφή των κρατουμένων ήταν εξαιρετικά κακή, ενώ οι επισκέψεις είχαν περιοριστεί σε μεγάλο βαθμό, με αποτέλεσμα πρακτικά να επιτρέπονται μόνο στους Έλληνες κρατουμένους.

Η ελληνική κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι δεν υπήρξε το κατώτατο επίπεδο δριμύτητας που απαιτείται για να αιτιολογηθεί παραβίαση του άρθρου 3 και ότι η κράτηση του προσφεύγοντος επί 17 μήνες ήταν νόμιμη και οφειλόταν στις ενέργειες του προσφεύγοντος ο οποίος προσπαθούσε να εμποδίσει την απέλασή του. Παράλληλα, η ελληνική κυβέρνηση υποστήριξε ότι η κράτηση ήταν νόμιμη διότι με βάση το ελληνικό δίκαιο και τον Ποινικό Κώδικα ο συγκεκριμένος είχε κριθεί επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια.

Το Δικαστήριο υπενθύμισε την πάγια νομολογία ότι όντως χρειάζεται ένα επίπεδο δριμύτητας για να θεωρηθεί η κράτηση εξευτελιστική μεταχείριση βάσει του άρθρου 3, αλλά θεώρησε ότι οι κακές συνθήκες κράτησης μπορούν να θεωρηθούν απάνθρωπη μεταχείριση. Αν και δε διεξήχθη επιτόπια έρευνα, το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η ελληνική πλευρά δεν αρνήθηκε τους ισχυρισμούς για την κακή κατάσταση των κρατητηρίων και έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση κατά το άρθρο 3 αλλά και κατά το άρθρο 5. Το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το αν είναι μια κράτηση νόμιμη δεν αρκεί να κρίνεται με βάση μόνο διατάξεις του εθνικού δικαίου.

Αντίθετα, κάθε σύλληψη ή κράτηση πρέπει να ερείδεται στην εθνική νομοθεσία. Δεν αρκεί, λοιπόν, μια απλή αναφορά στο εθνικό δίκαιο, αλλά αντίθετα πρέπει σε όλη τη διάρκεια της σύλληψης και κράτησης να τηρούνται οι διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας. Η έννοια της νομιμότητας στο άρθρο 5 παρ. 4, όπως τόνισε το δικαστήριο, δίνει το δικαίωμα στον κρατούμενο να ελέγχει την κράτησή του όχι μόνο βάσει της εθνικής νομοθεσίας αλλά και βάσει του συστήματος προστασίας της ΕΣΔΑ. Αυτό βέβαια, εξηγεί το Δικαστήριο, δεν έχει σκοπό να υποκαταστήσει τις εθνικές νομοθεσίες, αλλά να λειτουργήσει ως ένας συμπληρωματικός μηχανισμός στις περιπτώσεις που αυτό χρειάζεται.

Αυτή η υπόθεση είναι ιδιαίτερα σημαντική - γι' αυτό και αφιερώσαμε αρκετές λέξεις σε αυτήν- επειδή με βάση αυτή δημιουργήθηκε ένα προηγούμενο για πολλές άλλες παρόμοιες υποθέσεις κράτησης αλλοδαπών. Η Ελλάδα φαίνεται ότι δυσκολεύεται να συμμορφωθεί με τις καταδικαστικές αποφάσεις, καθώς ακόμη και το 2018 οι περισσότερες παραβιάσεις της αφορούσαν παράνομη κράτηση ή απάνθρωπη μεταχείριση λόγω κακών συνθηκών κράτησης.

Κάτι τέτοιο συμβαίνει και στην πολύ πιο πρόσφατη υπόθεση *H.A. and Others v. Greece*⁷¹, η οποία αφορά κράτηση και απάνθρωπη μεταχείριση ασυνόδευτων ανηλίκων. Στις 28 Φεβρουαρίου, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων εξέδωσε την απόφασή του στην υπόθεση *H.A. (19951/16)* σχετικά με την κράτηση ασυνόδευτων ανηλίκων που συνελήφθησαν στα σύνορα της Ελλάδας και τέθηκαν υπό «προστατευτική κράτηση» σε αστυνομικά τμήματα στη Βόρεια Ελλάδα πριν μεταφερθούν σε ανάλογο κέντρο. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι οι συνθήκες κράτησης στις οποίες υποβλήθηκαν οι αιτούντες στα αστυνομικά τμήματα αντιπροσώπευαν εξευτελιστική μεταχείριση και ότι είχαν ως αποτέλεσμα οι προσφεύγοντες να αισθάνονται απομονωμένοι από τον έξω κόσμο, με πιθανές αρνητικές συνέπειες για την σωματική και ηθική τους ευημερία. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι οι συνθήκες διαβίωσης στο εν λόγω κέντρο, το οποίο διέθετε ασφαλή ζώνη για τους ασυνόδευτους ανηλίκους, δεν υπερέβαιναν το όριο σοβαρότητας που απαιτείται για την εφαρμογή του άρθρου 3. Το Δικαστήριο έκρινε επίσης ότι η τοποθέτηση των προσφευγουσών σε «προστατευτική κράτηση» ήταν παράνομο μέτρο κράτησης σύμφωνα με

⁷¹ *HA and Others v. Greece*, αριθ. αίτησης 19951/16, της 28ης Φεβρουαρίου 2018.

το άρθρο 5 παράγραφος 1. Η έλλειψη προθεσμιών για «προστατευτική κράτηση» μπορεί να οδηγήσει σε αυθαίρετες καταστάσεις παρατεταμένης κράτησης παιδιών κατά παράβαση του εσωτερικού δικαίου και, ειδικότερα, του άρθρου 3 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Επιπλέον, οι αρχές δεν έλαβαν υπόψη την ιδιαίτερη ευπάθεια των προσφευγόντων ως ασυνόδευτων ανηλίκων και δεν εξέτασαν εάν το μέτρο ήταν το πιο πρόσφορο στην περίπτωση.

Οι αιτούντες είχαν περάσει αρκετές εβδομάδες σε αστυνομικά τμήματα ενώ η Εθνική Υπηρεσία Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) συνέστησε την τοποθέτησή τους σε κέντρα υποδοχής ασυνόδευτων ανηλίκων. Ο εισαγγελέας στο Ποινικό Δικαστήριο, ο οποίος ήταν ο νόμιμος κηδεμόνας τους, δεν τους έφερε σε επαφή με δικηγόρο και δεν είχε ασκήσει έφεση εκ μέρους τους για να διακόψουν την κράτηση τους στους αστυνομικούς σταθμούς για να επιταχύνουν τη μεταφορά τους στις κατάλληλες εγκαταστάσεις. Κατά συνέπεια, υπήρξε παραβίαση του άρθρου 5 (4) της Σύμβασης. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο τόνισε ότι ακόμη και αν είχαν πρόσβαση σε διαδικασία επανεξέτασης, το γεγονός ότι δεν διέθεταν καθεστώς επίσημου κρατούμενου θα εξακολουθούσε να δημιουργεί σημαντικά πρακτικά εμπόδια όσον αφορά τη δυνατότητα αμφισβήτησης της κράτησής τους ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων.

Αυτή η υπόθεση θυμίζει την παρόμοια υπόθεση Rahimi κατά Ελλάδας του 2011, όπου ασυνόδευτος ανήλικος αφγανικής καταγωγής είχε κρατηθεί παράνομα σε κέντρο στη Λέσβο. Ο προσφεύγων, ο οποίος γεννήθηκε το 1992, άφησε το Αφγανιστάν να εγκαταλείψει τις ένοπλες συγκρούσεις εκεί και έφτασε στην Ελλάδα, όπου συνελήφθη στις 19 Ιουλίου 2007. Βρισκόταν σε κέντρο κράτησης εν αναμονή εντολής για την απέλαση του και παρέμεινε εκεί μέχρι τις 21 Ιουλίου του 2007. Στις 20 Ιουλίου 2007 εκδόθηκε απόφαση απέλασης, η οποία ανέφερε ότι τον συνοδεύει ο εξάδελφος του αιτούντος NM. Μετά την αποφυλάκισή του, οι αιτών δεν έλαβε καμία βοήθεια από τις αρχές. Ήταν άστεγος για αρκετές ημέρες και στη συνέχεια, με τη βοήθεια τοπικών ΜΚΟ, βρήκε διαμονή σε ξενώνα. Τον Σεπτέμβριο του 2007 απορρίφθηκε αίτησή του για πολιτικό άσυλο. Η έκκλησή του εξακολουθεί να εκκρεμεί.

Στην προσφυγή του στο Δικαστήριο, ο αιτών διαμαρτυρήθηκε, μεταξύ άλλων, για πλήρη έλλειψη υποστήριξης ή συνοδείας για το καθεστώς του ασυνόδευτου ανηλίκου και των συνθηκών στο κέντρο κράτησης, ιδίως του γεγονότος ότι είχε τοποθετηθεί μαζί με ενήλικες. Στις παραγράφους 104-106 της σχετικής απόφασης το Δικαστήριο αναφέρει ότι: *«Καταρχήν, η διάρκεια της κράτησης του προσφεύγοντα, δηλαδή δύο ημέρες, δεν μπορούσε κατ' αρχήν να θεωρηθεί ως μη εύλογη προκειμένου να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός [απέλαση]. Παρά ταύτα, η απόφαση της θέσης υπό κράτηση του προσφεύγοντα φαίνεται να είναι αποτέλεσμα της αυτόματης εφαρμογής της επίδικης νομοθεσίας. Οι εθνικές αρχές δεν εξέτασαν καθόλου το θέμα του απώτερου συμφέροντος του προσφεύγοντα ως ανηλίκου και της ιδιαίτερης κατάστασής του ως ασυνόδευτου ανηλίκου. Επίσης, δεν ερεύνησαν αν η τοποθέτηση του προσφεύγοντα στο κέντρο κράτησης ήταν μέτρο έσχατης ανάγκης και αν μπορούσαν να την αντικαταστήσουν με άλλο μέτρο λιγότερο ριζικό προκειμένου να διασφαλιστεί η απέλασή του. Τα στοιχεία αυτά προκαλούν αμφιβολίες στο Δικαστήριο, όσον αφορά την καλή πίστη των αρχών κατά την εφαρμογή της κράτησης. Αυτό ενισχύεται από το ότι οι συνθήκες κράτησης στο κέντρο, ιδίως όσον αφορά τη φιλοξενία, την υγιεινή και την υποδομή ήταν τόσο άσχημες που προσέβαλαν την ίδια την έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.⁷²»*

γ) Επίδραση των δικονομικών εγγυήσεων της ΕΣΔΑ σε ελληνικό δίκαιο

Οι δικονομικές εγγυήσεις που προβλέπονται από την ΕΣΔΑ για αλλοδαπούς φαίνεται ότι έχουν οδηγήσει σε κάποιο εκσυγχρονισμό και άλλα τμήματα του ελληνικού δικαίου. Όπως, άλλωστε, είδαμε και νωρίτερα, ζητούμενο της ΕΣΔΑ δεν είναι να υποκαταστήσει τις εθνικές νομοθεσίες, αλλά μάλλον να ωθήσει και αυτές προς μια διάθεση εκσυγχρονισμού και βελτιστοποίησης των μηχανισμών προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Ένας τέτοιος εκσυγχρονισμός παρατηρήθηκε στον τομέα της ποινικής δικονομίας όσον αφορά σε ζητήματα παροχής νομικής συνδρομής, καθώς οι δύο υποθέσεις που έφεραν αυτά τα θέματα στο προσκήνιο αφορούσαν αλλοδαπούς (Biba και Twalib). Τα άτομα αυτά ήταν όχι μόνο αλλοδαπά αλλά και αιτούντα άσυλο, πράγμα το οποίο τα καθιστούσε εξαιρετικά ευάλωτα εκείνη τη χρονική στιγμή, συνεπώς δεν είναι καθόλου παράξενο το

⁷² Rahimi κ. Ελλάδα, αριθ. 8687/08, της 5ης Ιουλίου 2011.

γεγονός ότι αυτή η υπόθεση υπογράμμισε τα προβλήματα που μπορούν να προκύψουν από τη μη παροχή νομικής συνδρομής. Η Ελλάδα συμμορφώθηκε με τις καταδικαστικές αποφάσεις και έτσι προέκυψε το άρθρο 96Α για τον διορισμό συνηγόρων στον Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, αλλά και ο ν. 3226/2004 για την παροχή νομικής συνδρομής σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος. Άλλωστε ήδη από το 2000 ο Εισαγγελέας του Αρείου Πάγου είχε υποστηρίξει το δικαίωμα του κατηγορουμένου για παροχή νομικής συνδρομής στην εγκύκλιό του υπ' αριθ. 9 της 28ης Δεκεμβρίου 2000 για την εφαρμογή της ΕΣΔΑ στις ποινικές διαδικασίες⁷³. Η εγκύκλιος θέτει πολύ εύστοχα τα όρια και τις προϋποθέσεις για την απόλαυση του δικαιώματος της παροχής νομικής συνδρομής, πράγμα που οφείλεται εν μέρει στο ότι ακολούθησε την καταδικαστική απόφαση της υπόθεσης Twalib κατά Ελλάδος, από την οποία η ελληνική δικαιοσύνη απέκτησε μία ακόμη εκσυγχρονιστική ρύθμιση. Αρχικά τα αλλοδαπά πρόσωπα όπως οι παράνομοι μετανάστες δε δικαιούνταν την παροχή νομικής συνδρομής, αλλά σήμερα η νομοθεσία έχει εξελιχθεί και νομική συνδρομή παρέχεται κανονικά στους αιτούντες διεθνή προστασία από την Υπηρεσία Ασύλου. Η εφαρμογή αυτών των εγγυήσεων στην πράξη είναι ακόμη κάτι που χρειάζεται βελτίωση, αλλά στην περίπτωση αυτή η Ελλάδα έδειξε μια διάθεση να ξεπεράσει το πρόβλημα και να πάρει μια καταδικαστική απόφαση ως ένα έρεισμα για να βελτιώσει τις δομές που πάσχουν και να εκσυγχρονίσει τις διαδικασίες στο εσωτερικό της. Αυτή, άλλωστε, είναι και η λογική της ΕΣΔΑ, να εμπνεύσει σταδιακά την καλύτερευση της προστασίας και στο εσωτερικό των κρατών.

Η επίδραση της ΕΣΔΑ δημιούργησε αλλαγές και στη ρύθμιση ζητημάτων που αφορούν τη διοικητική και δικαστική κράτηση υπό απέλαση αλλοδαπών. Η υπόθεση Dougoz που είδαμε νωρίτερα αποτέλεσε μια ιδιαίτερα κακή εμπειρία για την Ελλάδα λόγω της ιδιαίτερα δυσμενούς καταδικαστικής απόφασης που αφορούσε τις συνθήκες κράτησης. Ήταν φυσικό μια τέτοια απόφαση να δημιουργήσει και στην Ελλάδα μία τάση εκσυγχρονισμού και καλύτερευσης των συνθηκών.

Ήδη από το 2001, γνωμοδοτήσεις των Εισαγγελέων Εφετών Πειραιά και του Αρείου Πάγου είχαν αποφανθεί ότι ακόμη και αν η δικαστική απέλαση του αλλοδαπού για

⁷³ Ποινική Δικαιοσύνη, 3/2001, σελ.. 258

οποιοδήποτε λόγο δεν είναι εφικτή, πρέπει αυτός να κρατείται σε ειδικά καταστήματα ή θεραπευτικές υποδομές -αν υπάρχει ανάγκη προς τούτο- και όχι σε κοινά κρατητήρια αστυνομικών τμημάτων, τα οποία - όπως φάνηκε και στην υπόθεση Dougoz⁷⁴- δεν προσφέρουν αξιοπρεπείς συνθήκες κράτησης⁷⁵. Η Ελλάδα προέβη σε νομοθετικές ενέργειες για να συμμορφωθεί με την καταδικαστική απόφαση και προέκυψε ο ν. 3386/2005 για την “Είσοδο, Διαμονή και Ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην ελληνική επικράτεια”. Ο νόμος αυτός προβλέπει στο άρθρο 76 παρ. 2 ότι ο υπό απέλαση αλλοδαπός έχει το δικαίωμα να προβάλει αντιρρήσεις κατά της νομιμότητας της κράτησής του ενώπιον του Προέδρου του διοικητικού πρωτοδικείου της περιφέρειας ο οποίος κρίνει τη νομιμότητά της. Ο υπό απέλαση αλλοδαπός μπορεί να κρατηθεί σύμφωνα με το άρθρο 76 παρ. 3 εαν “εκ των εν γένει περιστάσεων κρίνεται ύποπτος φυγής ή επικίνδυνος για τη δημόσια τάξη”. Σε αυτήν την περίπτωση η κράτηση εξακολουθεί μέχρι την απέλαση, αλλά δεν μπορεί να υπερβαίνει τους 3 μήνες. Ήδη, άλλωστε στα τέλη Ιουλίου 2001 είχαν αφεθεί ελεύθεροι περί τους 70 αλλοδαπούς υπό απέλαση που κρατούνταν σε αστυνομικά τμήματα, μετά από παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη. Παράλληλα, ο ίδιος νόμος προβλέπει την ίδρυση ειδικών χώρων κράτησης, άποψη την οποία φαίνεται να είχε τότε και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το οποίο είχε εκφράσει την άποψη ότι οι αλλοδαποί που αντιμετωπίζουν απέλαση επειδή παραβίασαν τη μεταναστευτική νομοθεσία είναι σκόπιμο να κρατούνται σε ειδικούς χώρους⁷⁶.

Ο λόγος που αναφερόμαστε στις ρυθμίσεις αυτές είναι ότι έφεραν την ελληνική νομοθεσία πιο κοντά στο άρθρο 1 του 7ου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ αλλά και στο άρθρο 5 παρ.4, το οποίο είχε παραβιαστεί και στην υπόθεση Dougoz, η οποία είχε κάνει τότε ιδιαίτερη αίσθηση σε ευρωπαϊκό και ελληνικό επίπεδο. Πάντως η κατάσταση δεν ήταν ιδανική, καθώς ήδη από τότε σημειώνονταν παραβιάσεις αυτών των διατάξεων και πρακτικά αρκετές φορές οι αστυνομικές αρχές υπερέβαιναν το τρίμηνο κράτησης πριν την απέλαση. Η νομοθετική πρόοδος ήταν πολύ σημαντική σε επίπεδο εναρμόνισης με την ΕΣΔΑ, αλλά

⁷⁴ Dougoz v. Greece, αριθ. 40907/98, της 6ης Ιουνίου 2001.

⁷⁵ Φυτράκης, Ε. (2001), «Περιμένοντας την απέλαση: το αρθ. 74 § 4 Π.Κ.», *Ποινικά Χρονικά* (ΝΑ).

⁷⁶ Κώνστα, Α. (2010). Η επίδραση της ΕΣΔΑ στα δικαιώματα υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα.

εντούτοις δεν έδειξε να βελτιώνει σημαντικά τη διαβίωση των αλλοδαπών και τις συνθήκες κράτησης στο πρακτικό επίπεδο⁷⁷.

Σήμερα, η κατάσταση όσον αφορά στην παροχή νομικής συνδρομής και των συνθηκών κράτησης δεν είναι η καλύτερη δυνατή. Όσον αφορά στην παροχή νομικής συνδρομής, η Υπηρεσία Ασύλου έχει κάνει σημαντική πρόοδο και πέραν των πρακτικών προβλημάτων για τους δικηγόρους που διορίζονται και την αμοιβή τους, το σύστημα φαίνεται να λειτουργεί σε καλύτερο επίπεδο. Το ζήτημα των συνθηκών κράτησης δεν έχει δει μεγάλες βελτιώσεις, καθώς, μάλιστα, η προσφυγική κρίση είχε ως συνέπεια να βρεθούν πολλοί αλλοδαποί σε κέντρα φιλοξενίας με ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης, όπως φαίνεται και στις πάμπολλες καταδίκες της Ελλάδας στο ΕΔΔΑ τα τελευταία χρόνια, που κυρίως αφορούν τις παραβάσεις του άρθρου 3⁷⁸. Πάντως, παρά τις πρακτικές συνθήκες, οι οποίες συχνά δεν ακολουθούν τη νομοθεσία κάνοντας αλλαγές προς το καλύτερο, αναφερόμαστε σε αυτά τα παραδείγματα από καταδίκες της Ελλάδας στο ΕΔΔΑ και τις συνακόλουθες αλλαγές στην εθνική νομοθεσία για να εξηγήσουμε καλύτερα ακριβώς αυτό που αναφέρθηκε νωρίτερα. Η ΕΣΔΑ δεν αποτελεί και ούτε θα θέλαμε να αποτελεί μόνο έναν πολύ αποτελεσματικό μηχανισμό ελέγχου για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στόχος είναι να υπάρχει μεν ως ένα επίπεδο δικαιοδοσίας για τον έλεγχο των κρατών που έχουν προσχωρήσει σε αυτήν, αλλά παράλληλα να ωθεί αυτά τα κράτη σε υψηλότερα επίπεδα προστασίας και στο εσωτερικό τους, επιφέροντας αλλαγές και στις εθνικές νομοθεσίες όταν αυτές δεν ανταποκρίνονται με το ιδιαίτερα αποτελεσματικό σύστημα προστασίας της ΕΣΔΑ.

Η ΕΣΔΑ, λοιπόν, έχει σε αρκετές περιπτώσεις ωθήσει την εθνική νομοθεσία της Ελλάδας προς έναν εκσυγχρονισμό όσον αφορά στη δικονομική προστασία των αλλοδαπών. Αυτό, βέβαια, κινείται σε ένα αρκετά θεωρητικό επίπεδο, καθώς πρακτικά τα προβλήματα συνεχίζουν να υπάρχουν. Ένα ιδιαίτερα μεγάλο ζήτημα για την Ελλάδα είναι οι συνθήκες

---

⁷⁷ Χατζή, Χ (2004). "Ο αλλοδαπός ως υποκείμενο δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη," στο Παύλου Μ. και Χριστόπουλος, Δ., *Η Ελλάδα της μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, Δικαιώματα και Ιδιότητα του πολίτη*. Αθήνα: Κριτική, σ. 233 - 252.

⁷⁸ ECHR (2018). *Violations by Article and by State*, ό.π.

κράτησης και οι παραβιάσεις του άρθρου 3, οι οποίες αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των καταδικαστικών αποφάσεων κατά της Ελλάδας. Αυτή η κατάσταση έχει επιδεινωθεί λόγω της προσφυγικής κρίσης, καθώς η αναφορά της Επιτρόπου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Συμβουλίου της Ευρώπης για το 2018 αναφέρει ότι η Ελλάδα επηρεάστηκε ιδιαίτερα από τα κινήματα των προσφύγων στην Ευρώπη τα τελευταία χρόνια και αντιμετώπισε έτσι έναν πολύ υψηλό αριθμό αφίξεων μεταναστών, με μέγιστη άνοδο 850.000 θαλάσσιων αφίξεων το 2015. Η Επίτροπος υπογραμμίζει ότι παρά την έντονη μείωση που σημειώθηκε το 2016 και την αξιέπαινη ανθρωπιά και φιλοξενία που επέδειξε ο λαός της Ελλάδας αλλά και οι εθνικές αρχές έναντι των μεταναστών, η κατάσταση παραμένει κρίσιμη. Όπως ήταν αναμενόμενο, παρατηρήθηκε ότι οι συνθήκες υποδοχής των μεταναστών είναι πολύ κατώτερες από τα διεθνή πρότυπα, ειδικά στα νησιά του Αιγαίου. Όπως είδε η Επίτροπος όταν επισκέφθηκε ο ίδιος το hotspot στην περιοχή Μόρια, στη Λέσβο, υπήρχε στον χώρο φιλοξενίας σοβαρή υπερπλήρωση, σε συνδυασμό με κακές συνθήκες υγιεινής, ενώ παράλληλα η ανασφάλεια και η απελπισία θέτουν τα ανθρώπινα δικαιώματα των κατοίκων του καταυλισμού σε υψηλό κίνδυνο. Η Επίτροπος παρατηρεί με μεγάλη ανησυχία ότι οι συνθήκες διαβίωσης στους καταυλισμούς υποδοχής παρουσιάζουν σημαντικούς κινδύνους για την υγεία των ανθρώπων, η οποία επιδεινώνεται από την πολύ δύσκολη πρόσβαση στις υπηρεσίες πρωτοβάθμιας περίθαλψης⁷⁹.

2. Νομολογία ΕΔΔΑ σχετικά με την Ελλάδα

Η Ελλάδα έχει αντιμετωπίσει τα τελευταία χρόνια πολλές καταδικαστικές αποφάσεις. Όπως είδαμε νωρίτερα, πολλές οφείλονται σε κακές συνθήκες κράτησης και απάνθρωπη μεταχείριση. Οι υποθέσεις αυτές είναι αρκετές σε αριθμό, με τις περισσότερες να αναφέρονται σε παράβαση των άρθρων 3 και 5. Σε αυτήν την υποενότητα, στόχος δεν είναι μια απλή απαρίθμηση των υποθέσεων, αλλά αντίθετα, θα γίνει με συντομία αναφορά στα βασικά χαρακτηριστικά τους. Η ομαδοποίηση της ενότητας δεν είναι εύκολο να γίνει βάσει άρθρων, γιατί πολλές υποθέσεις συνδυάζουν παραβιάσεις δύο ή περισσότερων άρθρων, οπότε την παράθεσή τους θα ακολουθήσει μια σύνοψη των άρθρων που παραβιάστηκαν σε κάθε περίπτωση, ώστε να φανεί η νομολογία όπως έχει διαμορφωθεί για την Ελλάδα από τις

---

⁷⁹ Report of the Commissioner on Human Rights of the Council of Europe on Greece, CommDH(2018)24

σχετικές αποφάσεις και να προκύψουν τα συμπεράσματα που αφορούν τη δικονομική προστασία των αλλοδαπών στη χώρα μας.

Ο λόγος που επιλέγουμε να αναφερθούμε μαζί σε αυτά τα δύο άρθρα είναι ότι σε πολλές υποθέσεις που έχουν να κάνουν με συνθήκες κράτησης υπάρχει παραβίαση και του άρθρου 5 παράγραφος 4, συνήθως σε περιπτώσεις όπου ο αλλοδαπός προσφεύγων έχει στερηθεί την ελευθερία του για δυσανάλογα μεγάλο χρονικό διάστημα. Στην πράξη αυτό συμβαίνει συχνά με τους προς απέλαση αλλοδαπούς, οι οποίοι επιτρέπεται βάσει της εθνικής νομοθεσίας να κρατούνται νομίμως ως και 3 μήνες, αλλά συχνά αυτό το διάστημα στην πράξη επεκτείνεται⁸⁰.

Στο ζήτημα της κράτησης και ελέγχου έχουμε ήδη αναφερθεί στην προηγούμενη υποενότητα, αλλά σε αυτό το σημείο θα το εμπλουτίσουμε με υποθέσεις που αναφέρονται στην Ελλάδα. Μία πολύ πρόσφατη υπόθεση που έκανε αίσθηση ήταν η υπόθεση SR και άλλων κατά της Ελλάδας, της Αυστρίας, της Ουγγαρίας, της Βόρειας Μακεδονίας, της Σερβίας και της Σλοβενίας.

Σχετικά με το σκέλος της προσφυγής που αφορά στην Ελλάδα, το Δικαστήριο σημείωσε ότι οι εγκαταστάσεις της Ειδομένης στις οποίες βρίσκονταν οι προσφεύγοντες είχαν χαρακτηριστικά που θα μπορούσαν να προκαλέσουν στους διαμένοντες εκεί μια αίσθηση μοναξιάς (χωρίς δυνατότητες για σωματική δραστηριότητα, χωρίς εσωτερικές συμφωνίες μεταφοράς, χωρίς ραδιόφωνο ή τηλεόραση για επικοινωνία με το εξωτερικό περιβάλλον) ακατάλληλο για εκτεταμένη κράτηση. Ως εκ τούτου, η κράτηση ήταν πιθανό να δημιουργήσει συναισθήματα διαχωρισμού από τον έξω κόσμο στα άτομα που εμπλέκονται, με ενδεχομένως δυσμενείς επιπτώσεις στη σωματική και ψυχική τους ευεξία. Κατά συνέπεια, οι συνθήκες υπό τις οποίες τρεις από τους υποψηφίους υποβλήθηκαν σε εξευτελιστική αντιμετώπιση σε διάφορες εγκαταστάσεις. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης⁸¹.

⁸⁰ Χατζή, Χ (2004). "Ο αλλοδαπός ως υποκείμενο δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη," στο Παύλου Μ. και Χριστόπουλος, Δ., *Η Ελλάδα της μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, Δικαιώματα και Ιδιότητα του πολίτη*. Αθήνα: Κριτική, σ. 233 - 252.

⁸¹ Sh.D. and Others v. Greece, Austria, Croatia, Hungary, North Macedonia, Serbia and Slovenia αριθ. αίτησης. 14165/16, της 13ης Ιουνίου 2019.

Το Δικαστήριο σημείωσε επίσης ότι τέσσερις από τους αιτούντες είχαν περάσει περίπου ένα μήνα στο χώρο φιλοξενίας της Ειδομένης με σκοπό να ταξιδέψουν στη Γερμανία ή την Ελβετία για να συμμετάσχουν σε άλλα μέλη της οικογένειας. Δεν είχαν κρατηθεί, αφού επέλεξαν να μεταβούν εκεί και θα μπορούσαν να φύγουν ανά πάσα στιγμή. Οι ενάγοντες δήλωσαν, μεταξύ άλλων, ότι ο καταυλισμός, με χωρητικότητα 1.500, στεγάζει 13.000 άτομα και δεν είχε αποχέτευση. Σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, τα συμβαλλόμενα κράτη της σύμβασης υποχρεούνται να προστατεύουν και να παρέχουν όλα τα απαραίτητα σε ασυνόδευτους αλλοδαπούς ανηλίκους. Ειδικότερα, στις περιπτώσεις που αφορούν την υποδοχή αλλοδαπών ανηλίκων, συνοδευόμενων ή ασυνόδευτων, έπρεπε να ληφθεί υπόψη ότι η εξαιρετική ευαισθησία του παιδιού ήταν ο αποφασιστικός παράγοντας και υπερισχύει των εκτιμήσεων σχετικά με το καθεστώς των παράνομων μεταναστών. Επομένως, η υποχρέωση παροχής και προστασίας των προσφευγόντων μπορούσε να επιβληθεί αυτομάτως στις εθνικές αρχές. Το Δικαστήριο είχε επίγνωση του γεγονότος ότι ο καταυλισμός της Ειδομένης ήταν εξ' ολοκλήρου εκτός του ελέγχου των κρατικών αρχών. Οι κάτοικοι του καταυλισμού ζούσαν σε μια πολύ επισφαλή κατάσταση, σε πολύ κακές συνθήκες διαβίωσης, και εξαρτώνταν για την επιβίωσή τους από την βοήθεια που δόθηκε από τις μη κυβερνητικές οργανώσεις που είναι παρούσες στην περιοχή.

Σημασία για την απόφαση του Δικαστηρίου είχε το γεγονός ότι η επέκταση του καταυλισμού και η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης οφείλονταν σε κάποιο βαθμό στο χρόνο που είχε πάρει το κράτος για τη σταδιακή εγκατάλειψη του καταυλισμού και ιδιαίτερα στο γεγονός ότι το ίδιο το κράτος δεν είχε παράσχει τους πόρους που χρειάστηκαν για να ανακουφίσει την ανθρωπιστική κρίση που είχε οδηγήσει στην ίδρυση του καταυλισμού. Οι προσπάθειες μερικών μόνο μη κυβερνητικών οργανώσεων δεν επαρκούσαν για την αντιμετώπιση της κλίμακας των προβλημάτων.

Παρόμοιο περιεχόμενο και παραβίαση του άρθρου 3 είχε και η επίσης πρόσφατη υπόθεση MSS κατά Βελγίου και Ελλάδος. Όταν ο προσφεύγων έφτασε στην Αθήνα από το Βέλγιο, οι ελληνικές αρχές γνώριζαν την ταυτότητά του και το γεγονός ότι ήταν πιθανός αιτών για άσυλο. Παρόλα αυτά, ο προσφεύγων τέθηκε αμέσως υπό κράτηση, χωρίς να του δοθεί καμία εξήγηση. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι διάφορες εκθέσεις διεθνών οργανισμών

και μη κυβερνητικών οργανώσεων των τελευταίων ετών επιβεβαίωσαν ότι η συστηματική τοποθέτηση αιτούντων άσυλο σε κράτηση χωρίς να τους ενημερώνονται για τους λόγους ήταν ευρέως διαδεδομένη πρακτική των ελληνικών αρχών. Οι ισχυρισμοί του προσφεύγοντος ότι υποβλήθηκε σε βία από την αστυνομία κατά τη διάρκεια της δεύτερης περιόδου κράτησής του ήταν εξίσου συνεπείς με πολυάριθμους λογαριασμούς που συλλέχθηκαν από μάρτυρες από διεθνείς οργανισμούς, ιδίως από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων (CPT). Τα ευρήματα της CPT και της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες επιβεβαίωσαν επίσης τους ισχυρισμούς του αιτούντος σχετικά με τις συνθήκες υγιεινής και τον υπερπληθυσμό στο κέντρο κράτησης δίπλα στο διεθνές αεροδρόμιο της Αθήνας. Παρά το γεγονός ότι ο προσφεύγων βρέθηκε υπό κράτηση για σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα, το Δικαστήριο έκρινε ότι οι συνθήκες κράτησης που βίωσε ο προσφεύγων στο κέντρο κράτησης ήταν απαράδεκτες. Διαπίστωσε ότι, αφενός το αίσθημα αυθαιρεσίας, κατωτερότητας και αγωνίας που έπρεπε να έχει βιώσει ο προσφεύγων, καθώς και το καταστρεπτικό αποτέλεσμα που οι συνθήκες κράτησης είχαν αναμφισβήτητα στην αξιοπρέπεια ενός ατόμου αποτελούσαν εξευτελιστική μεταχείριση. Επιπλέον, ο συγκεκριμένος προσφεύγων ως αιτών άσυλο ήταν ιδιαίτερα ευάλωτος λόγω της μετανάστευσης και των τραυματικών εμπειριών που πιθανόν να υπέστη. Το Δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 3 από την Ελλάδα⁸².

Παραβίαση του άρθρου 3 σημειώθηκε και σε μια παλαιότερη υπόθεση που σχετίζεται με την Ελλάδα, την υπόθεση *Horshill* κατά Ελλάδος⁸³. Ο Σουδανέζος προσφεύγων είχε αιτηθεί άσυλο στην Ελλάδα, όπου κρατήθηκε σε πολύ κακές συνθήκες κράτησης και βρέθηκε παράνομα υπό κράτηση. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι το κέντρο στο οποίο βρισκόταν ο προσφεύγων μετατράπηκε σε κέντρο ημιυπαίθριου χαρακτήρα και οι στεγαζόμενοι εκεί μπορούσαν συνεπώς να βγουν έξω κατά τη διάρκεια της ημέρας. Κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η κράτηση του προσφεύγοντος στο κέντρο μεταξύ της 21ης Μαρτίου και της 21ης Απριλίου ισοδυναμεί με στέρηση της ελευθερίας, ενώ μετά την ημερομηνία αυτή υπήρξε μόνον περιορισμός της κυκλοφορίας. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η εν λόγω κατάσταση εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 5 § 1 (στ) της Σύμβασης. Ο

⁸² *MSS v. Belgium and Greece*, αριθ. αίτησης 30696/09, της 21ης Ιανουαρίου 2011.

⁸³ *Horshill v. Greece*, αριθ. αίτησης 70427/11, της 1ης Νοεμβρίου 2013.

προσφεύγων είχε κρατηθεί με σκοπό την απέλασή του, με στόχο να αποφευχθεί η παράνομη παραμονή τους στην Ελλάδα και να εντοπιστούν και να καταχωρηθούν ως μέρος της εφαρμογής της «Συμφωνίας ΕΕ-Τουρκίας». Σημείωσε ότι η στέρηση της ελευθερίας του προσφεύγοντος βασίστηκε στο άρθρο 76 του νόμου αριθ. 3386/2005 της εθνικής νομοθεσίας και είχε ως πρωταρχικό στόχο να εγγυηθεί τη δυνατότητα απομάκρυνσής τους. Παρατήρησε ότι η περίοδος κράτησης ενός μηνός δεν πρέπει να θεωρείται υπερβολική για τους σκοπούς των αναγκαίων διοικητικών διατυπώσεων. Τέλος, σημείωσε ότι ο προσφεύγων αφέθηκε ελεύθερος ένα μήνα και δέκα ημέρες μετά την έκθεσή του για την αίτηση ασύλου.

Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η κράτηση του προσφεύγοντος δεν ήταν αυθαίρετη και ότι δεν μπορούσε να θεωρηθεί "παράνομη" κατά την έννοια του άρθρου 5 § 1 στοιχείο στ). Επομένως, δεν υπήρξε παράβαση αυτής της διάταξης. Σχετικά με το άρθρο 5 § 2 (Δικαίωμα άμεσης ενημέρωσης σχετικά με την κατηγορία), το Δικαστήριο έκρινε ότι είναι πιθανόν, ενώ ο προσφεύγων θα μπορούσε μάλλον με σχετική ευκολία να γνωρίζει ότι είχε εισέλθει παράνομα στην Ελλάδα, ίσως να μην γνώριζε παρόλα αυτά ή να μην είχε ενημερωθεί ότι η κατάστασή τους καλύπτεται από την Συμφωνία ΕΕ- Τουρκίας, η οποία άλλωστε είχε πραγματοποιηθεί την ημέρα πριν από τη σύλληψή τους. Σημείωσε ότι, ακόμη και αν ο προσφεύγων είχε λάβει ενημερωτικό φυλλάδιο, όπως δήλωσε η ελληνική κυβέρνηση, το περιεχόμενό του πιθανώς δεν ήταν τέτοιο ώστε να του παρέχει επαρκείς λεπτομέρειες σχετικά με τους λόγους της σύλληψής του ή των μέσων προσφυγής που είχαν στη διάθεσή του. Το Δικαστήριο διαπίστωσε έτσι ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 5 § 2 της Σύμβασης.

Το Δικαστήριο σημείωσε περαιτέρω ότι ο προσφεύγων κρατήθηκε για δεκαπέντε ημέρες σε δύο αστυνομικά τμήματα. Για τέσσερις ημέρες υπέφερε από συνθήκες υπερπληθυσμού. Τα κελιά σε έναν από τους αστυνομικούς σταθμούς βρίσκονταν στο υπόγειο και έτσι στερούνταν φυσικού φωτός. Και στα δύο αστυνομικά τμήματα, τα κελιά δεν είχαν παρακείμενα ντους και οι κρατούμενοι δεν μπόρεσαν να περπατήσουν έξω ή να συμμετάσχουν στη σωματική άσκηση.

Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι τα αστυνομικά τμήματα δεν ήταν κατάλληλοι χώροι για την κράτηση ατόμων που περίμεναν την εφαρμογή διοικητικής πράξης. Μια τέτοια

πρακτική όσον αφορά τους αλλοδαπούς που υποβλήθηκαν σε διαδικασία απέλασης είχε ήδη επικριθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων και της απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας. Το Δικαστήριο παρατήρησε επίσης ότι η ελληνική νομοθεσία απαγόρευσε την κράτηση των κατηγορουμένων και των καταδικασθέντων στα αστυνομικά τμήματα, αναμένοντας τις περιόδους που ήταν απολύτως αναγκαίες εν αναμονή της μεταφοράς τους στη φυλακή. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ο προσφεύγων υποβλήθηκε σε εξευτελιστική μεταχείριση, η οποία συνεπαγόταν παραβίαση του άρθρου 3 της Σύμβασης. 3 Άρθρο 5 § 1 Το Δικαστήριο σημείωσε ότι ο αιτητής κρατήθηκε σύμφωνα με διάταγμα μεταφοράς της οδηγίας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με το οποίο τα κράτη δεν μπορούσαν να κρατήσουν ένα πρόσωπο μόνο για τον λόγο ότι υπέβαλε αίτηση ασύλου , επιτρέποντας παράλληλα τη δυνατότητα κράτησης σε εξαιρετικές περιστάσεις. Η κράτηση αιτούντος άσυλο εγκρίθηκε όταν δεν διέθετε ταξιδιωτικά έγγραφα και ήταν απαραίτητο να εξακριβωθεί η ταυτότητά του, οι συνθήκες εισόδου στη χώρα και οι γνήσιες πληροφορίες σχετικά με την προέλευσή του. Η απόφαση της 9ης Απριλίου 2011 κατέστησε σαφές ότι η τοποθέτηση του αιτούντος στην κράτηση δεν ήταν αυτόματη. Ο πρόεδρος του διοικητικού δικαστηρίου εξήγησε ότι ήταν αδύνατο να εφαρμοστούν άλλα μέτρα εκτός από την κράτηση στην περίπτωση του αιτούντος, δεδομένου ότι δεν είχε ούτε σταθερή κατοικία ούτε σταθερά μέσα διαβίωσης στην Ελλάδα.

Τέλος, το Δικαστήριο σημείωσε ότι ο αιτητής απελευθερώθηκε αμέσως, με απόφαση του αρχηγού της αστυνομίας της Θεσπρωτίας, όταν οι αρχές είχαν διαβεβαιωθεί ότι θα φιλοξενηθεί σε έναν ξενώνα που διοικείται από τον μη κυβερνητικό οργανισμό «Médécins du Monde». Σημείωσε επίσης ότι ο προσφεύγων κρατήθηκε για σύντομο χρονικό διάστημα. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε ότι η κράτηση του αιτούντος δεν ήταν αυθαίρετη και ότι δεν μπορούσε να συναχθεί ότι δεν ήταν «νόμιμη» κατά την έννοια του άρθρου 5 § 1 (στ) της Σύμβασης.

Μια υπόθεση που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον γιατί σε αυτή συνδυάζονται παραβιάσεις πολλών άρθρων είναι η υπόθεση Mohamad κατά Ελλάδος, στην οποία μάλιστα έπαιξε ρόλο πολλή από τη νομολογία του Δικαστηρίου σε αυτά τα ζητήματα. Αφού συνελήφθη για

παράνομη είσοδο στην Ελλάδα, ο προσφεύγων εξετάστηκε από έναν υπάλληλο του FRONTEX που παρατήρησε εσφαλμένα την ηλικία του, δηλώνοντας ότι ήταν ενήλικας. Έλαβε εντολή να εγκαταλείψει την ελληνική επικράτεια λόγω της παράνομης εισόδου του και ο Εισαγγελέας επέτρεψε την απέλασή του στην Τουρκία. Ωστόσο, η απόφαση αυτή δεν πραγματοποιήθηκε καθώς οι τουρκικές αρχές αρνήθηκαν να αποδεχθούν την προσφεύγουσα. Επιβεβαιώνοντας και πάλι την απόφαση απομάκρυνσης του προσφεύγοντος και θεωρώντας ότι θα διαφύγει, ο Διευθυντής της αστυνομίας της Αλεξανδρούπολης τον έθεσε υπό κράτηση στο συνοριακό σταθμό του Σουφλίου. Παρά το γεγονός ότι το Ελληνικό Συμβούλιο για τους Πρόσφυγες ενημέρωσε τον Διευθυντή για την ηλικία του αιτούντος, ο οποίος ήταν στην πραγματικότητα κάτω των 18 ετών, ο προσφεύγων κρατήθηκε υπό κράτηση και υποτίθεται ότι έδωσε πληροφορίες σχετικά με τους λόγους της κράτησής του και των δικαιωμάτων του στα αγγλικά. Ο προσφεύγων υπογράμμισε ότι δεν του δόθηκε ενημερωτικό φυλλάδιο ούτε κατανόησε την αγγλική γλώσσα στην οποία του απευθύνθηκαν, ενώ κανένας δε φρόντισε να τον ενημερώσει σε γλώσσα που να κατανοεί ο ίδιος.

Μετά την διόρθωση της διαφοράς με την ηλικία του αιτούντος, οι αστυνομικές αρχές ενημέρωσαν τον Εισαγγελέα και ανέστειλαν την εντολή απέλασης. Αφού τέθηκε σε νοσοκομείο για να υποβληθεί σε εξετάσεις, ο αιτών διατηρήθηκε ωστόσο στο συνοριακό σταθμό του Σουφλίου για περίοδο 5 μηνών. Μετά την ενηλικίωσή του, ο προσφεύγων παραπονέθηκε για τη διάρκεια και τους όρους της κράτησής του, στους οποίους προσχώρησε ο Πρόεδρος του Διοικητικού Δικαστηρίου της Αλεξανδρούπολης. Ο προσφεύγων αργότερα απελευθερώθηκε και του χορηγήθηκε τριάντα ημέρες άδεια παραμονής, μετά την οποία θα εκδοθεί η απόφαση επιστροφής εάν δεν είχε εγκαταλείψει τη χώρα.

Λαμβάνοντας υπόψη, κατ' αρχάς, το παραδεκτό της υπόθεσης, σχετικά με το οποίο οι ελληνικές αρχές ισχυρίστηκαν ότι ο προσφεύγων δεν είχε εξαντλήσει όλα τα εγχώρια ένδικα μέσα, το Δικαστήριο θεώρησε ότι καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησης ο προσφεύγων θεωρήθηκε ενήλικας. Ακόμη και όταν είχε διορθωθεί η εσφαλμένη ηλικία, ο εισαγγελέας δεν έθεσε τον αιτούντα σε κέντρο κατάλληλο για ασυνόδευτους ανηλίκους ούτε είχε ασκήσει έφεση κατά της κράτησης του αιτούντος στο συνοριακό σταθμό του Σουφλίου. Επιπλέον, η εσωτερική νομοθεσία που επιτρέπει την άσκηση προσφυγής κατά των συνθηκών κράτησης

δεν προσέφερε εύλογες πιθανότητες επιτυχίας και δεν παρουσίασε αποτελεσματική προσφυγή (Α.Π. κατά Ελλάδος αρ. 53709/11)

Σημειώνοντας ότι η προγενέστερη νομολογία του Δικαστηρίου είχε επισημάνει την απάνθρωπη μεταχείριση των ελληνικών συνοριακών σταθμών, ιδίως στις περιοχές Φερών και Σουφλίου (MSS κατά Βελγίου και Ελλάδας (αριθ. 30696/09) και Ελλάδα και FH v. Greece, (αριθ. 78456/11) σύμφωνα με τις εκθέσεις της Επιτροπής για την Πρόληψη των Βασανιστηρίων(CPT), το Δικαστήριο υπολόγισε ότι τίποτα δεν άλλαξε από τη νομολογία τους και τη δημοσίευση διεθνών εκθέσεων για να βρεθεί κάτι άλλο εκτός από παραβίαση του Άρθρου 3. Λαμβάνοντας υπόψη τη διάρκεια κράτησης και τις προϋποθέσεις, έκρινε ότι σημειώθηκε παραβίαση του άρθρου 3.

Αναφορικά με την παραβίαση του Άρθρου 3 και του άρθρου 13 και τους ισχυρισμούς του αιτούντος ότι δεν υπάρχει δικαστική εποπτεία στην Ελλάδα καθ' όλη τη διάρκεια της κράτησης, συμπεριλαμβανομένων όρων που είχαν τεθεί στις υποδείξεις του ECRE και του ICJ στην Επιτροπή Υπουργών σχετικά με την εκτέλεση των MSS κατά Βελγίου και Ελλάδας, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι το άρθρο 13 εγγυάται δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής για κάθε εύλογη καταγγελία. Επιπλέον, σύμφωνα με την McGlinchey και άλλοι κατά Ηνωμένου Βασιλείου (αριθ. 50390/99), αυτό το ένδικο βοήθημα πρέπει να είναι αποτελεσματικό τόσο από νομικής όσο και από πρακτικής απόψεως.

Αναφερόμενο στην υπόθεση AA v Greece (αριθ. 12186/08), όπου το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι η παραπομπή σε ανώτερο υπάλληλο της αστυνομικής υπηρεσίας δεν αποτελεί αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα, το Δικαστήριο τόνισε περαιτέρω ότι δεν δόθηκε καμία πληροφορία σχετικά με τη δυνατότητα προειδοποίησης του επικεφαλής της αστυνομίας των καταγγελιών και του είδους των καταγγελιών που θα μπορούσαν πράγματι να υποβληθούν. Εξάλλου, το Δικαστήριο, λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση περί απελευθέρωσης του προσφεύγοντος που ελήφθη από το διοικητικό δικαστήριο, υποστήριξε ότι δεν έγινε καμία ανάλυση των συνθηκών κράτησης, αλλά ο μόνος λόγος για την απελευθέρωση ήταν ότι ο αδελφός του αιτούντος έζησε στη Γερμανία. Σύμφωνα με το Δικαστήριο αυτό έρχεται σε αντίθεση με τις απαιτήσεις μιας αποτελεσματικής προσφυγής κατά την καταγγελία απάνθρωπης μεταχείρισης, η οποία απαιτεί εμπεριστατωμένη διερεύνηση της υποτιθέμενης

αιτίας της παραβίασης (Egmez κατά Κύπρου, αριθ. 30873/96). Στη συνέχεια, το Δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 13 σε συνδυασμό με το άρθρο 3.

Τέλος, το Δικαστήριο εξέτασε τις παρατηρήσεις των προσφευγουσών σχετικά με το άρθρο 5 παρ. 1 (στ) και επεσήμανε ότι το άρθρο, σύμφωνα με τη νομολογία του Δικαστηρίου, απαιτεί την καλή πίστη της κράτησης, η οποία συνδέεται άμεσα με έναν λόγο κράτησης, κατάλληλη και η διάρκεια δεν πρέπει να υπερβαίνει ό, τι είναι λογικά αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού της κράτησης (Mahmundi και άλλοι κατά Ελλάδα, αριθ. 14902/10). Με παρόμοιο τρόπο ο προσφεύγων δεν είχε τοποθετηθεί σε κέντρο προσαρμοσμένο στις ανάγκες του ως ασυνόδευτος ανήλικος. Στην πραγματικότητα, ακόμη και μετά από ιατρικές εξετάσεις που διεξήχθησαν και η σωστή ηλικία του σημειώθηκε ότι ο προσφεύγων επιστράφηκε στο συνοριακό σταθμό του Σουφλίου και κρατήθηκε με ενήλικες. Καμία εξήγηση δεν δόθηκε από την κυβέρνηση ως προς το γιατί ο αιτών παρέμεινε στο Σουφλί αντί σε ένα εναλλακτικό κατάλυμα προσαρμοσμένο στις ανάγκες του. Δεύτερον, αφού ο προσφεύγων έγινε πλέον ενήλικας και άρθηκε η ανασταλτική του εντολή μεταφοράς, οι ελληνικές αρχές κράτησαν τον προσφεύγοντα υπό κράτηση, χωρίς να προσπαθήσουν να τον απελάσουν. Έτσι, στα δύο αυτά σημεία το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι παραβιάστηκε το δικαίωμα στην ελευθερία.

Τέλος, με αναφορά στο άρθρο 5 παρ. 2 και 4, το Δικαστήριο υπολόγισε ότι ο προσφεύγων μέσω του Ελληνικού Συμβουλίου για τους Πρόσφυγες, θα μπορούσε να καταφύγει στο Διοικητικό Δικαστήριο και να διατυπώσει επιχειρήματα σχετικά με τη νομιμότητα της κράτησής του. Κατά συνέπεια, το Δικαστήριο δεν διαπίστωσε παραβίαση των διατάξεων αυτών⁸⁴.

Μια ακόμη υπόθεση σχετική με αιτούντες άσυλο είναι η ΑΕΑ κατά Ελλάδος, η οποία είχε επίσης να κάνει με άτομο σουδανικής καταγωγής. Ο προσφεύγων, ΑΕΑ, είναι Σουδανός υπήκοος και γεννήθηκε στην περιοχή του Νταρφούρ. Ανήκει σε μια μη Αραβική φυλή. Η υπόθεση αφορούσε τη διαδικασία ασύλου της Ελλάδας, την οποία ο αιτών ισχυρίστηκε ότι ήταν ελλιπής τότε και τις συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα. Ο Α.Ε.Α. δήλωσε ότι έφυγε από

⁸⁴ Mohamad v. Greece, αριθ. αίτησης 70586/11, της 11ης Δεκεμβρίου 2014.

το Σουδάν το 2003, αφού βασανίστηκε λόγω των πολιτικών του απόψεων. Έφτασε στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 2009. Σύμφωνα με τη δική του περιγραφή των γεγονότων, του είχε εκδοθεί μια εντολή αυτόματης απέλασης κατά την άφιξή του. Ακολούθησε η φερόμενη παρεμπόδιση της πρόσβασης στη διαδικασία ασύλου, μεταξύ Απριλίου 2009 και Ιουλίου 2012. Ως αποτέλεσμα, έζησε σαν άστεγος σε εγκαταλελειμμένα κτίρια ή με συμπατριώτες του. Τον Ιούλιο του 2012, οι ελληνικές αρχές κατέγραψαν την αίτησή τους ασύλου, η οποία απορρίφθηκε τον Ιούλιο του 2013. Σε απροσδιόριστη ημερομηνία, ο ΑΕΑ έφυγε από την Ελλάδα και μετακόμισε στη Γαλλία, όπου υπέβαλε αίτηση για διεθνή προστασία. Βασιζόμενη ιδίως στα άρθρα 3 (απαγόρευση απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης) και 13 (δικαίωμα αποτελεσματικής προσφυγής) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης, οι εικαζόμενες ελλείψεις του συστήματος που εφαρμόζουν οι ελληνικές αρχές για την εξέταση των αιτήσεων ασύλου, καταγγέλλοντας μεταξύ άλλων ότι η αίτησή του ασύλου δεν είχε καταχωριστεί για τρία χρόνια (από τον Απρίλιο του 2009 έως τον Ιούλιο του 2012). Όσον αφορά την καταγγελία του προσφεύγοντος βάσει του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 3 της ΕΣΑΔ, το ΕΔΔΑ αναφέρθηκε σε εκθέσεις της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες και αρκετών ΜΚΟ που καταδεικνύουν τις σοβαρές δυσκολίες που αντιμετωπίζουν οι αιτούντες άσυλο όταν επιχειρούν να υποβάλουν αιτήσεις ασύλου.

Το Δικαστήριο επεσήμανε επίσης τα συμπεράσματά του στο M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας σχετικά με τις συστημικές ελλείψεις του ελληνικού συστήματος ασύλου την εποχή εκείνη. Επιπλέον, το Δικαστήριο υπενθύμισε ότι το διεθνές και το εθνικό δίκαιο αναγνώρισαν το δικαίωμα "να ζητήσουν άσυλο" και ότι η οδηγία για τις διαδικασίες ασύλου που μεταφέρθηκε στην ελληνική νομοθεσία απαιτεί από τις αρχές να «εξασφαλίσουν ότι κάθε ενήλικας που έχει νομική ικανότητα έχει το δικαίωμα να υποβάλει αίτηση ασύλου για λογαριασμό του". Το Δικαστήριο σημείωσε ότι η δυνατότητα υποβολής αίτησης ασύλου στην πράξη αποτελεί προϋπόθεση για την αποτελεσματική προστασία των ατόμων που χρήζουν διεθνούς προστασίας. Εάν η πρόσβαση στη διαδικασία ασύλου δεν διασφαλίζεται από τις εθνικές αρχές, οι αιτούντες άσυλο δεν μπορούν να επωφεληθούν από τις εγγυήσεις που παρέχονται σε αυτές στο πλαίσιο της διαδικασίας ασύλου, και στη συνέχεια να υπόκεινται σε κράτηση ανά πάσα στιγμή. Στην περίπτωση αυτή, ο προσφεύγων δεν ήταν σε θέση να υποβάλει αίτηση ασύλου για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα (τρία έτη) λόγω των

ελλείψεων της διαδικασίας ασύλου κατά την έκδοση της απόφασης, παραβιάζοντας έτσι τα δικαιώματά του βάσει του άρθρου 13 της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 3 ΕΣΔΑ.

Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε επίσης ότι λόγω των σοβαρών δυσκολιών που αντιμετώπισε κατά την υποβολή αίτησης ασύλου, έπρεπε να ζήσει σε κατάσταση φτώχειας και ότι δεν είχε λάβει άδεια εργασίας μετά την υποβολή της αίτησής του, γεγονός που ισοδυναμεί με παραβίαση του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Το Δικαστήριο σημείωσε ότι η περίπτωση αυτή ήταν διαφορετική από την M.S.S. δεδομένου ότι, μετά την υποβολή της αίτησης ασύλου, ο προσφεύγων δεν ζήτησε να τεθεί σε εγκατάσταση υποδοχής ή να λάβει υλική βοήθεια ενώπιον του Υπουργείου Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Στην πραγματικότητα, ο αιτητής είχε δηλώσει στην πρώτη συνέντευξή του για το άσυλο ότι δεν χρειάζεται διαμονή. Ως εκ τούτου, το ΕΔΔΑ κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο προσφεύγων δεν αιτιολόγησε επαρκώς την καταγγελία του βάσει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ σε σχέση με αυτά τα πραγματικά περιστατικά και την έκρινε απαράδεκτη⁸⁵.

Δύο υποθέσεις με ιδιαίτερο ενδιαφέρον που αφορούν τα άρθρα 8 και 14 είναι οι υποθέσεις Saidoun και Fawsie κατά Ελλάδας. Η πρώτη προσφεύγουσα Hamo Fawsie, η οποία γεννήθηκε το 1954, είναι συριακής καταγωγής. Η δεύτερη προσφεύγουσα, Mona Saidoun, η οποία γεννήθηκε το 1965, είναι πολίτης του Λιβάνου. Και οι δύο έχουν επίσημα αναγνωριστεί ως πολιτικοί πρόσφυγες, μαζί με τα παιδιά τους, από το 1998 και το 1995 και είναι νόμιμοι κάτοικοι στην Αθήνα. Στις 24 Ιανουαρίου 2005, το υποκατάστημα οικογενειακών επιδομάτων του οργανισμού κοινωνικής ασφάλισης γεωργού απέρριψε τα αιτήματα των αιτούντων για το επίδομα που καταβάλλεται σε μητέρες μεγάλων οικογενειών. Η απόφαση απόρριψης διευκρίνισε ότι οι αιτούντες δεν είχαν την ιδιότητα «μητέρας μεγάλης οικογένειας» κατά την έννοια της νομοθεσίας, δεδομένου ότι ούτε αυτοί ούτε τα τέκνα τους είχαν ελληνική ιθαγένεια ή την ιθαγένεια ενός από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν πρόσφυγες ελληνικής καταγωγής. Οι προσφυγές των προσφευγουσών κατά της αποφάσεως αυτής ήταν ανεπιτυχείς. Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο έκρινε ότι η νομοθεσία καθόρισε αντικειμενικούς όρους για την αποζημίωση και δεν είχε ως αποτέλεσμα να διαταράξει τους οικογενειακούς δεσμούς ή να εμποδίσει την οικοδόμηση μιας οικογένειας

⁸⁵ ΑΕΑ κατά Ελλάδος, αριθ. αίτησης 39034/12, της 15ης Μαρτίου 2018.

και συνεπώς δεν παραβίασε το άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Το δικαστήριο αυτό πρόσθεσε ότι δεν υπήρξε παραβίαση του άρθρου 14 της Σύμβασης, διότι η διάκριση μεταξύ αλλοδαπών και υπηκόων βασιζόταν στο εύλογο και αντικειμενικό κριτήριο της ιθαγένειας. Στις 15 Ιανουαρίου 2008, ο νομοθέτης τροποποίησε τον εν λόγω νόμο και προβλέπει πλέον ότι οι άνθρωποι που αναγνωρίζονται επισήμως ως πρόσφυγες μαζί με τις οικογένειές τους περιλαμβάνονται στους δικαιούχους του επιδόματος "μεγάλης οικογένειας".

Παρόλο που το Δικαστήριο δεν αμφισβήτησε την επιθυμία του ελληνικού νομοθέτη να αποδώσει το οικογενειακό επίδομα σε άτομα που ήταν απίθανο να εγκαταλείψουν τη χώρα για να αντιμετωπίσει το δημογραφικό πρόβλημα της χώρας που φαινόταν να επιδεινώνεται, δεν συμφώνησε με το επιλεγέν κριτήριο, βασιζόμενη κυρίως στην ελληνική ιθαγένεια ή προέλευση, ιδίως επειδή δεν εφαρμόστηκε ομοιόμορφα κατά τον κρίσιμο χρόνο. Το Δικαστήριο επανέλαβε ότι μόνο πολύ ισχυρές εκτιμήσεις θα μπορούσαν να τον οδηγήσουν να θεωρήσει ότι μια διαφορετική μεταχείριση που βασίζεται αποκλειστικά στην εθνικότητα είναι συμβατή με τη Σύμβαση. Σημείωσε, εξάλλου, ότι το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο είχε, το 2000, υποστηρίξει ένα πρόσωπο σε κατάσταση παρόμοια με αυτή των προσφευγουσών. Επιπλέον, το καθεστώς του δικαιούχου της αποζημίωσης είχε χορηγηθεί από το 1997 και μετά στους υπηκόους των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το 2000 μέχρι τους υπηκόους των συμβαλλομένων κρατών στον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο και, τέλος, από το 2008, στους πρόσφυγες όπως αιτούντες. Τέλος, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Γενεύης για το καθεστώς των προσφύγων, στην οποία η Ελλάδα ήταν συμβαλλόμενο μέρος, τα κράτη έπρεπε να χορηγούν στους πρόσφυγες που διαμένουν νόμιμα στην επικράτειά τους την ίδια μεταχείριση όσον αφορά την ανακούφιση και τη συνδρομή του δημοσίου, όπως χορηγήθηκε στους υπηκόους τους. Ως εκ τούτου, η άρνηση των αρχών να χορηγήσουν μεγάλο οικογενειακό επίδομα στους αιτούντες δεν ήταν εύλογα αιτιολογημένη. Το Δικαστήριο έκρινε ομόφωνα ότι υπήρξε παραβίαση των άρθρων 8 και 14 της Σύμβασης σε συνδυασμό⁸⁶.

⁸⁶ Fawsie και Saidoun κ. Ελλάδας, της 28.01.2011, αριθ. αιτήσεων 40083/07 και 40080/07.

Η τελευταία υπόθεση στην οποία θα αναφερθούμε αφορά τα άρθρα 6 και 13, τα οποία είναι άλλωστε ιδιαίτερα σημαντικά όσον αφορά στη δικονομική προστασία που απολαμβάνουν οι αλλοδαποί υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ. Η προσφεύγουσα, L.E., είναι Νιγηριανή υπήκοος που γεννήθηκε το 1982 και ζει στη Γλυκά Νερά (Ελλάδα). Τον Ιούνιο του 2004 L.E. εισήλθε στο ελληνικό έδαφος συνοδευόμενη από τον Κ.Α, ο οποίος της είχε υποσχεθεί εργασία στην Ελλάδα, αλλά όταν έφτασαν στο ελληνικό έδαφος, κατέσχε το διαβατήριό της και την εξανάγκασε στην πορνεία ώσπου εκείνη ήρθε σε επαφή με τη Νέα Ζωή, μια μη κυβερνητική οργάνωση που παρέχει πρακτική και ψυχολογική υποστήριξη σε γυναίκες που έχουν εξαναγκαστεί στην πορνεία. Στις 12 Ιουλίου 2004 υπέβαλε αίτηση στο Υπουργείο Αλλοδαπών για άσυλο. Στις 8 Ιουνίου 2005 ενημερώθηκε ότι είχε βρεθεί μια θέση στο Κέντρο Υποδοχής του Ερυθρού Σταυρού για τους αιτούντες άσυλο. Από το φάκελο της υποθέσεως προκύπτει ότι η L.E. δεν πήγε στο κέντρο. Στις 29 Αυγούστου 2005, η L.E. συνελήφθη για παράβαση των νόμων περί πορνείας και εισόδου και διαμονής αλλοδαπών στην Ελλάδα. Αθωώθηκε με δικαστική απόφαση. Τον Μάρτιο του 2006 συνελήφθη και πάλι για πορνεία, καταδικάστηκε πρωτοδίκως και αθωώθηκε στο εφετείο.

Στις 2 Απριλίου 2006, ο επικεφαλής της αστυνομικής υπηρεσίας που είναι αρμόδιος για τους αλλοδαπούς εξέδωσε διαταγή απέλασης. Η απέλαση της είχε ανασταλεί με το αιτιολογικό ότι ήταν ανέφικτη. Τον Νοέμβριο του 2006, η L.E. συνελήφθη και πάλι για πορνεία και στη συνέχεια αθωώθηκε. Στη συνέχεια τέθηκε υπό κράτηση εν αναμονή της απέλασης, καθώς δεν διέθετε άδεια διαμονής στην Ελλάδα. Τον Νοέμβριο του 2006, ενώ ήταν σε κράτηση εν αναμονή εκδίωξης, η L.E. υπέβαλε ποινική καταγγελία κατά του Κ.Α. και D.J. Ισχυρίστηκε ότι ήταν θύμα εμπορίας ανθρώπων και κατηγόρησε αυτά τα δύο άτομα για την εξαναγκασμό της και άλλων δύο νιγηριανών γυναικών στην πορνεία. Στις 28 Δεκεμβρίου 2006 ο εισαγγελέας του Ποινικού Δικαστηρίου Αθηνών απέρριψε την καταγγελία της, σημειώνοντας ότι δεν υπήρχε τίποτα στο φάκελο της υπόθεσης για να δηλώσει ότι ήταν θύμα εμπορίας ανθρώπων. Στις 26 Ιανουαρίου 2007, η L.E. ζήτησε από τον εισαγγελέα να επανεξετάσει την καταγγελία της και προσχώρησε στη διαδικασία ως πολιτικό κόμμα. Τον Φεβρουάριο του 2007, ο διευθυντής της Αστυνομικής Υπηρεσίας Αθηνών, υπεύθυνος για τους αλλοδαπούς, διέταξε την αναστολή της διαταγής απέλασης. Στις 21 Αυγούστου 2007 ο εισαγγελέας άσκησε ποινική δίωξη κατά της Κ.Α. και D.J. για το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων. Στις 20 Ιουλίου 2009, η ακρόαση στην υπόθεση αναστάληκε μέχρι

να συλληφθούν οι κατηγορούμενοι που δεν βρίσκονταν. Τον Μάιο του 2011 η D.J. συνελήφθη και φυλακίστηκε. Το δικαστήριο εξέδωσε απόφαση στις 20 Απριλίου 2012 και έκρινε ότι η D.J. δεν ήταν συνεργός του Κ.Α., αλλά, αντίθετα, διαπίστωσε ότι ήταν άλλο ένα από τα θύματα και ότι ο Κ.Α. την εκμεταλλεύτηκε σεξουαλικά.

Όσον αφορά τη διάρκεια της διαδικασίας, η περίοδος που πρέπει να ληφθεί υπόψη άρχισε στις 26 Ιανουαρίου 2007, ημερομηνία κατά την οποία η L.E. είχε ανακοινώσει την πρόθεσή της να συμμετάσχει στη διαδικασία και έληξε στις 20 Απριλίου 2012, όταν το δικαστήριο εξέδωσε την απόφασή του. Συνεπώς, διήρκεσε πέντε έτη και περισσότερα από δύο μήνες σε ένα επίπεδο δικαιοδοσίας. Στο επίπεδο της έρευνας και χωρίς να ληφθεί υπόψη η πολυπλοκότητα της υπόθεσης, το Συνέδριο διαπίστωσε ότι πέρασαν τα δύο ήμισυ έτη μεταξύ της αίτησης πολιτικού κόμματος της LE για ένταξη στη διαδικασία και της 20ής Ιουλίου 2009, ημερομηνία κατά την οποία έλαβε χώρα η ακρόαση η υπόθεση είχε ανασταλεί μέχρι να βρεθούν και να συλληφθούν οι ύποπτοι. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η διάρκεια της εν λόγω διαδικασίας ήταν υπερβολική για ένα επίπεδο δικαιοδοσίας και δεν πληρούσε την απαίτηση "λογικού χρόνου". Το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του Άρθρου 6 παρ. 1. Όσον αφορά την ύπαρξη αποτελεσματικού ένδικου μέσου για την καταγγελία της διάρκειας της διαδικασίας, το Δικαστήριο είχε κρίνει προηγουμένως ότι, κατά τον κρίσιμο χρόνο, η ελληνική έννομη τάξη δεν παρέχουν αποτελεσματική ένδικη προστασία κατά την έννοια του άρθρου 13 της Σύμβασης για καταγγελίες σχετικά με τη διάρκεια της διαδικασίας. Λόγω της απουσίας στο εθνικό δίκαιο ενός μέσου προστασίας από το οποίο η L.E. θα μπορούσε να έχει επιβάλει το δικαίωμά της σε ακρόαση εντός εύλογου χρονικού διαστήματος, το Δικαστήριο έκρινε ότι υπήρξε παραβίαση του άρθρου 13⁸⁷.

3. Αξιολόγηση της εφαρμογής της δικονομικής προστασίας της ΕΣΔΑ στην Ελλάδα

Όπως φαίνεται από όλες τις υποθέσεις που συζητήθηκαν, αλλά και πολλές άλλες με παρόμοιο περιεχόμενο, το κύριο πρόβλημα της Ελλάδας αναφορικά με την παραβίαση δικαιωμάτων που σχετίζονται με τη δικονομική προστασία των αλλοδαπών εντοπίζεται στις

⁸⁷ L.E. v. Greece, αριθ. αίτησης 71545/12, της 21ης Ιανουαρίου 2016.

παραβιάσεις του άρθρου 3 και του άρθρου 5, ενώ αρκετές παραβιάσεις σημειώνονται και για τα άρθρα 6, 8, 13 και 14. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να αξιολογηθεί η εφαρμογή των δικονομικών εγγυήσεων της ΕΣΔΑ για τους αλλοδαπούς στην Ελλάδα και να διαφανούν οι προοπτικές βελτίωσης.

Αρχικά, τα προβλήματα με τις παραβιάσεις του άρθρου 3 όσον αφορά στις συνθήκες κράτησης φαίνεται να είναι το πρωταρχικό ζήτημα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα σχετικά με τη δικονομική προστασία των αλλοδαπών. Η κράτηση αποτελεί ένα κομμάτι της διαδικασίας που διέπεται από τους δικονομικούς κανόνες, συνεπώς είναι ένα βασικό θέμα που θα πρέπει σταδιακά να βελτιωθεί στην Ελλάδα. Φυσικά, αυτό δεν είναι κάτι που μπορεί να γίνει από τη μία μέρα στην άλλη, αλλά δεδομένου ότι η χώρα μας έχει βρεθεί σε θέση να είναι τρίτη στην ΕΕ σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που φτάνουν στο ΕΔΔΑ και πολλές από τις καταδικαστικές αποφάσεις οφείλονται σε συνθήκες κράτησης, θα πρέπει τόσο σε νομοθετικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο να γίνει μια συντονισμένη προσπάθεια βελτίωσης των συνθηκών αυτών.

Βάσει των αναφορών του ΕΔΔΑ τα τελευταία χρόνια, δεν μπορούμε να πούμε ότι η εφαρμογή των δικονομικών εγγυήσεων γίνεται σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό, αν και τμήματα αυτής, όπως η παροχή νομικής συνδρομής, έχουν βελτιωθεί τα τελευταία χρόνια. Σίγουρα απαιτείται σημαντικά μεγαλύτερη βελτίωση σε πολλά σημεία, και ειδικά όσον αφορά τα άρθρα 3, 5 και 13, στα οποία έχουν σημειωθεί ιδιαίτερα πολλές παραβιάσεις από τη χώρα μας. Η συμμόρφωση προς τις καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ έχει δημιουργήσει στο παρελθόν μία τάση για πρόοδο σε δικονομικές διατάξεις του εθνικού δικαίου, συνεπώς είναι ένα πολύ θετικό στοιχείο το ότι η Ελλάδα ανήκει σε ένα τέτοιο σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ώστε να ωθείται προς το καλύτερο και σε εθνικό επίπεδο.

Έχοντας ολοκληρώσει το κύριο μέρος αυτής της διατριβής, μπορούμε να περάσουμε στο κεφάλαιο των συμπερασμάτων, όπου θα εξαχθούν κάποιες τελικές παρατηρήσεις για τα θέματα στα οποία έγινε αναφορά στη μελέτη αυτή.

Συμπεράσματα - Προτάσεις

Μέσα από αυτήν την ανάλυση, μπορούν να εξαχθούν ορισμένες τελικές σκέψεις σχετικά με τη δικονομική προστασία, την ΕΣΔΑ αλλά και την εφαρμογή αυτών στην Ελλάδα. Αρχικά, ιδιαίτερη εντύπωση κάνει η παρατήρηση ότι το δικονομικό σκέλος του δικαίου, το οποίο συχνά θεωρείται καθαρά πρακτικό και διαδικαστικό, εντούτοις δεν είναι καθόλου μια ψυχρή περιγραφή διαδικασιών, αλλά έχει ιδιαίτερη συνάφεια με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό τα δικονομικά γεγονότα, όπως η κράτηση, η διαδικασία ενώπιον ενός δικαστηρίου, η διαδικασία προς μια αποτελεσματική προσφυγή να βρίσκονται στη διάθεση του κάθε ανθρώπου και να μη δυσκολεύουν περαιτέρω την προστασία του. Ιδιαίτερα για τα αλλοδαπά άτομα, τα οποία ιδιαίτερα όταν είναι πρόσφυγες, αιτούντες διεθνούς προστασίας, ασυνόδευτοι ανήλικοι έχουν μια θέση αρκετά μειονεκτική και ευάλωτη, είναι ακόμη πιο σημαντικό να τηρούνται οι διατάξεις της δικονομικής προστασίας, οι οποίες τελικά με την ορθή εφαρμογή τους επιτυγχάνουν προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου στο πιο ουσιαστικό επίπεδο.

Όσον αφορά στις καταδικαστικές αποφάσεις κατά της Ελλάδας που αφορούν δικονομική προστασία, είναι σημαντικό η εθνική νομοθεσία ολόένα να εκσυγχρονίζεται και σε απάντηση προς τις καταδικαστικές αποφάσεις στο ΕΔΔΑ να υιοθετεί τόσο σε νομοθετικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο μέτρα για τη βελτίωση της κατάστασης. Είναι πραγματικά κάτι ανησυχητικό να βρίσκεται η χώρα μας σε τόσο υψηλά επίπεδα παραβιάσεων και πρέπει και οι αρμόδιες αρχές να συντελέσουν στη σταδιακή καλύτερευση αυτής της κατάστασης.

Τέλος, η διατριβή αυτή δείχνει πόσο αποτελεσματικό είναι το σύστημα προστασίας της ΕΣΔΑ, το οποίο μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ μπορεί να παρέχει ένα υψηλό επίπεδο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ακόμη και στις ευάλωτες ομάδες, όπως οι αλλοδαποί, αλλά και να καλεί τα κράτη που έχουν προσχωρήσει στην ΕΣΔΑ να βελτιώσουν την προστασία στο εσωτερικό των χωρών τους. Μελλοντικά μπορούμε να πιστεύουμε ότι αυτό θα οδηγήσει σε καλύτερη και αποτελεσματικότερη προστασία στο εσωτερικό των κρατών και το Δικαστήριο θα κρατήσει τον ελεγκτικό του ρόλο.

Προσωπικός Επίλογος

Μετά από τη συγγραφή αυτής της μελέτης, πραγματικά επιβεβαιώνεται ότι ο καλύτερος τρόπος για να έρθει κανείς κοντά στα αντικείμενα που μελετά και να κατανοήσει πιο αποτελεσματικά τα ζητήματα αυτά, είναι σημαντική η προσωπική έρευνα. Η εκπόνηση μιας μεταπτυχιακής διατριβής είναι σίγουρα μια ιδιαίτερη πρόκληση για κάθε σπουδαστή, αλλά η ολοκλήρωση αυτού του κοπιώδους έργου είναι μια πηγή ιδιαίτερης χαράς. Αυτό που κάνει την προσπάθεια αυτή να αξίζει όλο τον κόπο και τον χρόνο που χρειάστηκε για τη συγγραφή της εργασίας είναι ότι πραγματικά αυξήθηκε κατακόρυφα τόσο η κατανόηση του συντάκτη για τα ζητήματα που συζητήθηκαν όσο και οι δυνατότητες έρευνας, επεξεργασίας κειμένου και διαχείρισης χρόνου και υλικού.

Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Στο κλείσιμο αυτής της εργασίας, όπως συνηθίζεται, προτείνουμε μελλοντικές έρευνες που μπορούν να πραγματοποιηθούν σε άλλες διατριβές σχετικά με το θέμα της δικονομικής προστασίας. Ενδιαφέροντα θέματα για έρευνα στο πεδίο των δικονομικών εγγυήσεων και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των αλλοδαπών είναι τα εξής:

1. Αξιολόγηση της προστασίας των δικαιωμάτων των προσφύγων στις χώρες που έχουν δεχθεί εντονότερα τις συνέπειες της προσφυγικής κρίσης κατά τα έτη 2015 -2018 υπό το πρίσμα της ΕΣΔΑ.
2. Οι δικονομικές εγγυήσεις του ελληνικού δικαίου σε συνάρτηση με τις αντίστοιχες προβλέψεις της ΕΣΔΑ και των διεθνών συμβάσεων.
3. Το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ και η εφαρμογή του όσον αφορά στους αλλοδαπούς στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης: στοιχεία θεωρίας και νομολογίας.

Βιβλιογραφία - Ιστογραφία - Νομοθεσία - Νομολογία

1. Βρέλλης Σ. (2003/15) Δίκαιο αλλοδαπών, τεύχ. Α' Τα αλλοδαπά φυσικά πρόσωπα, 2η έκδ., Εκδ.Νομ.Βιβλιοθήκη.
2. Βρέλλης Σπ. (2009) «Απέλαση και ανθρώπινα δικαιώματα κατά τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου» στο «Αλλοδαποί και ανθρώπινα δικαιώματα», εκδ. Δ.Σ.Α., σελ.28- 50.
3. ECtHR (2019), Practical Guide on Admissibility Criteria.
4. ECHR (2018). Violations by Article and by State [online]. Διαθέσιμο στο: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2018_ENG.pdf .
5. Fifty-seven inhabitants of Louvain κ. Βελγίου, αριθ. 1994/63, in the Yearbook of the ECHR 1964, at 252.
6. Grabenwarter, C. (2017). Reception of Migrants: Material and procedural guarantees for settled migrants. “Opening of the judicial year seminar”, Council of Europe.
7. Icelandic Human Rights Center, Extradition, Expulsion, Deportation and Refoulement, <http://www.humanrights.is/en/human-rights-education-project/comparative-analysis-of-selected-case-law-achpr-iachr-echr-hrc/the-right-to-freedom-from-torture-or-cruel-inhuman-or-degrading-treatment-or-punishment/extradition-expulsion-deportation-and-refoulement> [Ανακτήθηκε 12 Αυγούστου 2019].
8. Kiani, Z. & Purkhagan, Z. (2017). Deportation and Extradition from an International Perspective. Journal of Politics and Law; Vol. 10, No. 1.
9. Ktistakis, Y. (2013). Protecting migrants under the European Convention on Human Rights and the European Social Charter.
10. Κώνστα, Α. (2010). Η επίδραση της ΕΣΔΑ στα δικαιώματα υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελλάδα. Διπλωματική Εργασία. Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.
11. Lambert. H. (2005). The European Convention on Human Rights and the Protection of Refugees: Limits and Opportunities. Refugee Survey Quarterly 24(2), DOI:10.1093/rsq/hdi025.

12. Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και Συμβούλιο της Ευρώπης (2016). Εγχειρίδιο σχετικά με την ευρωπαϊκή νομοθεσία για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη.
13. Ποινική Δικαιοσύνη, 3/2001, σελ.. 258.
14. Practice Direction - Requests for Interim Measures (Rule 39 of the Rules of Court) issued by the President in accordance with Rule 32 of the Rules of Court on 5 March 2003.
15. Report of the Commissioner on Human Rights of the Council of Europe on Greece, CommDH(2018)24.
16. Ρούκουνας, Ε. (1995). Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αθήνα: βιβλιοπωλείο της «Εστίας».
17. Σισιλιάνος, Λ.Α. (2005). Η αναθεώρηση του ευρωπαϊκού συστήματος προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου: Το 14ο Πρωτόκολλο στην ΕΣΔΑ, ΝοΒ. 53 (2005) σελ.226.
18. Συμεωνίδης, Ι. (2008). Η Διοικητική Απέλαση, εκδ, Σάκκουλα, Αθήνα - Θεσσαλονίκη.
19. Φυτράκης, Ε. (2001), «Περιμένοντας την απέλαση: το αρθ. 74 § 4 Π.Κ.», Ποινικά Χρονικά (ΝΑ).
20. Χατζή, Χ (2004). “Ο αλλοδαπός ως υποκείμενο δικαιωμάτων στην ελληνική έννομη τάξη,” στο Παύλου Μ. και Χριστόπουλος, Δ., Η Ελλάδα της μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, Δικαιώματα και Ιδιότητα του πολίτη. Αθήνα: Κριτική, σ. 233 - 252.
21. Convention relating to the Status of Refugees
22. Human Rights Committee, General Comment No. 32, UN Doc. CCPR/C/GC/32 (2007)
23. International Covenant for Civil and Political Rights
24. ΕΣΔΑ
25. ΚΥΑ 12205/9.9.2016
26. Ν. 139/1975
27. Ν. 4251/2014
28. Ν. 4375/2016
29. ΠΔ 141/2013

30. ΑΕΑ κατά Ελλάδος, της 15ης Μαρτίου 2018, αριθ. αίτησης 39034/12.
31. Abdulaziz, Cabales και Balkandali κ. Ην. Βασιλείου (Plenary), της 28.5.1985, αριθ. 9214/80; 9473/81; 9474/81.
32. Christine Goodwin κατά Ηνωμένου Βασιλείου της 11.7.2002, αριθ. 28957/95.
33. Conka v. Belgium, , της 5ης Φεβρουαρίου 2002 αριθ. αίτησης 51564/99.
34. Dougoz v. Greece, της 6ης Ιουνίου 2001, αριθ. 40907/98.
35. Fawsie και Saidoun κ. Ελλάδας, της 28.01.2011, αριθ. αιτήσεων 40083/07 και 40080/07.
36. Goddi κατά Ιταλίας, 9 Απριλίου 1984, Αριθ. 8966/80.
37. HA and Others v. Greece, της 28ης Φεβρουαρίου 2018, αριθ. αίτησης 19951/16.
38. Hamalainen κατά Φινλανδίας της 18.7.2014, αριθ.37359/09.
39. Horshill v. Greece, της 1ης Νοεμβρίου 2013, αριθ. αίτησης 70427/11.
40. JR και άλλοι κατά Ελλάδος, της 21.06.19, αριθ. 22696/16.
41. Kadirzhanov και Mamashev κατά Ρωσίας της 7.7.2014, αριθ.42351 και 47823/13.
42. Karner κατά Αυστρίας της 24.7.2003, αριθ. 40016/98.
43. Khlaifia v. Italy, της 9ης Μαρτίου 2012, αριθ. αίτησης 16483/12.
44. Koua Poirrez v. France, της 30ης Σεπτεμβρίου 2003, αριθ αίτησης 40892/98.
45. Kozak κατά Πολωνίας της 2.3.2010, αριθ. 13102/02.
46. L.E. v. Greece, της 21ης Ιανουαρίου 2016, αριθ. αίτησης 71545/12.
47. Maaouia v. France, της 5ης Οκτωβρίου 2000, αριθ. αίτησης 39652/98.
48. Margaretic κατά Κροατίας της 5.6.2014 αριθ. 16115/13.
49. Mathloom κατά Ελλάδος της 24.4.2012 αριθ.48883/07.
50. McCann κ.λπ. κ. Ηνωμένου Βασιλείου, της 17.09.1995, αριθ. αίτησης 18984/91
51. MSS v. Belgium and Greece, της 21ης Ιανουαρίου 2011, αριθ. αίτησης 30696/09.
52. Mohamad v. Greece, της 11ης Δεκεμβρίου 2014, αριθ. αίτησης 70586/11.
53. Mubilanzila Mayeka & Kanini Mitunga κατά Βελγίου της 12.10.2006 , αριθ.13178/03.
54. Rahimi κ. Ελλάδος, αριθ. 8687/08, της 5ης Ιουλίου 2011.
55. N.D. και N.T. κ. Ισπανίας, της 03.10.2017, αριθ. αιτήσεων 8675/15 και 8697/15.
56. Raimondo κ. Ιταλίας, της 22.02.1994, αριθ. αίτησης 12954/87.
57. S.R. κ. Σουηδίας της 23.04.2002, αριθ.αίτησης 62806/2000 επί του παραδεκτού.

58. Sh.D. and Others v. Greece, Austria, Croatia, Hungary, North Macedonia, Serbia and Slovenia (application no. 14165/16) 13 June 2019.
59. Shamayev κ.λπ. κ. Γεωργίας και Ρωσίας της 12.04.2005 αριθ. αίτησης 36378/02.
60. Takush κ. Ελλάδας, της 17.01.2012, αριθ.2853.
61. Twalib κατά Ελλάδας, 9 Ιουνίου 1998, Αριθ. 24294/94.
62. Γρ. Βαλλιανάτος κλπ κατά Ελλάδας της 7.11.2013 αριθ.29381 & 32684/09.
63. Χ. και λοιποί, κατά Αυστρίας, της 19 .2. 2013, αριθ. 19010/07.
64. Χριστοδούλου κ. λπ. κ. Ελλάδας της 05.06.2014, αριθ. αίτησης 80452/12.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 - ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ (σχετικά άρθρα)

Άρθρο 3 - Απαγόρευση των βασανιστηρίων

Ουδείς επιτρέπεται να υποβληθή εις βασάνους ούτε εις ποινάς ή μεταχειρίσιν απανθρώπους ή εξευτελιστικές.

Άρθρο 5 - Το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν και την ασφάλειαν. Ουδείς επιτρέπεται να στερηθή της ελευθερίας του ειμή εις τας ακόλουθους περιπτώσεις και συμφώνως προς την νόμιμον διαδικασίαν:

α. εάν κρατήται κανονικώς κατόπιν καταδίκης υπό αρμοδίου δικαστηρίου.

β. εάν υπεβλήθη εις κανονικήν σύλληψιν ή κράτησιν λόγω ανυποταγής εις νόμιμον διαταγήν δικαστηρίου, ή εις εγγύησιν εκτελέσεως υποχρεώσεως οριζομένης υπό του νόμου.

γ. εάν συνελήφθη και κρατήται όπως οδηγηθή ενώπιον της αρμοδίας δικαστικής αρχής εις την περίπτωσην ευλόγου υπονοίας ότι διέπραξεν αδίκημα, ή υπάρχουν λογικά δεδομένα προς παραδοχήν της ανάγκης όπως ούτος εμποδισθή από του να διαπράξη αδίκημα ή δραπετεύση μετά την διάπραξιν τούτου.

δ. εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ανηλίκου, αποφασισθείσης δια την επιτήρησιν της ανατροφής του, ή την νόμιμον κράτησίν του ίνα παραπεμφθή ενώπιον της αρμοδίας αρχής.

ε. εάν πρόκειται περί νομίμου κρατήσεως ατόμων δυναμένων να μεταδώσωσι μεταδοτικήν ασθένειαν, φρενοβλαβούς, αλκοολικού, τοξικομανούς ή αλήτου.

στ. εάν πρόκειται περί νομίμου συλλήψεως ή κρατήσεως ατόμου επί σκοπώ όπως εμποδισθή από του να εισέλθη παρανόμως εν τη χώρα, ή εναντίον του οποιού εκκρεμεί διαδικασία απελάσεως ή εκδόσεως.

2. Παν συλληφθέν πρόσωπον δέον να πληροφορήται κατά το δυνατόν συντομώτερον και εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί, τους λόγους της συλλήψεώς του ως και πάσαν διατυπωμένην εναντίον του κατηγορίαν.

3. Παν πρόσωπον συλληφθέν ή κρατηθέν, υπό τας προβλεπομένας εν παραγράφω 1γ του παρόντος άρθρου συνθήκας οφείλει να παραπεμφθή συντόμως ενώπιον δικαστού ή ετέρου δικαστικού λειτουργού νομίμως εντεταλμένου όπως εκτελή δικαστικά καθήκοντα, έχει δε το δικαίωμα να δικασθή εντός λογικής προθεσμίας ή απολυθή κατά την διαδικασίαν. Η απόλυσις δύναται να εξαρτηθή από εγγύησιν εξασφαλίζουσαν την παράστασιν του ενδιαφερομένου εις την δικάσιμον.

4. Παν πρόσωπον στερούμενον της ελευθερίας του συνεπεία συλλήψεως ή κρατήσεως έχει δικαίωμα προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, ίνα τούτο αποφασίση εντός βραχείας προθεσμίας επί του νομίμου της κρατήσεώς του και διατάξη την απόλυσίν του εν περιπτώσει παρανόμου κρατήσεως.

5. Παν πρόσωπον θύμα συλλήψεως ή κρατήσεως υπό συνθήκας αντιθέτους προς τας ανωτέρω διατάξεις, έχει δικαίωμα επανορθώσεως.

Άρθρο 6 - Δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης

1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα όπως η υπόθεσίς του δικασθή δίκαιως, δημοσία και εντός λογικής προθεσμίας υπό ανεξαρτήτου και αμερολήπτου δικαστηρίου, νομίμως λειτουργούντος, το οποίο θα αποφασίση είτε επί των αμφισβητήσεων επί των δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του αστικής φύσεως, είτε επί του βασίμου πάσης εναντίον του κατηγορίας ποινικής φύσεως. Η απόφασις δέον να εκδοθή δημοσία, η είσοδος όμως εις την αίθουσαν των συνεδριάσεων δύναται να απαγορευθή εις τον τύπον και το κοινόν καθ' όλην ή μέρος της διάρκειας της δίκης προς το συμφέρον της ηθικής, της δημοσίας τάξεως ή της εθνικής ασφαλείας εν δημοκρατική κοινωνία, όταν τούτο ενδείκνυται υπό των συμφερόντων των ανηλίκων ή της ιδιωτικής ζωής των διαδίκων, ή εν τω κρινομένω υπό του Δικαστηρίου ως απολύτως αναγκαίου μέτρω, όταν υπό ειδικάς συνθήκας η δημοσιότης θα ηδύνατο να παραβλάψη τα συμφέροντα της δικαιοσύνης.

2. Παν πρόσωπον κατηγορούμενον επί αδικήματι τεκμαίρεται ότι είναι αθών μέχρι της νομίμου αποδείξεως της ενοχής του.

3. Ειδικώτερον, πας κατηγορούμενος έχει δικαίωμα :

α. όπως πληροφορηθή, εν τη βραχυτέρα προθεσμία εις γλώσσαν την οποίαν εννοεί και εν λεπτομερεία την φύσιν και τον λόγον της εναντίον του κατηγορίας.

β. όπως διαθέτη τον χρόνον και τας αναγκαίας ευκολίας προς προετοιμασίαν της υπερασπίσεώς του.

γ. όπως υπερασπίση ο ίδιος εαυτόν ή αναθέση την υπεράσπισίν του εις συνήγορον της εκλογής του, εν η δε περιπτώσει δεν διαθέτει τα μέσα να πληρώση συνήγορον, να τω παρασχεθή τοιούτος δωρεάν, όταν τούτο ενδείκνυται υπό του συμφέροντος της δικαιοσύνης.

δ. να εξετάση ή ζητήση όπως εξετασθώσιν οι μάρτυρες κατηγορίας και επιτύχη την πρόσκλησιν και εξέτασιν των μαρτύρων υπερασπίσεως υπό τους αυτούς όρους ως των μαρτύρων κατηγορίας.

ε. να τύχη δωρεάν παραστάσεως διερμηνέως, εάν δεν εννοεί ή δεν ομιλεί την χρησιμοποιουμένην εις το δικαστήριον γλώσσαν.

Άρθρο 8 - Δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής

1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του.

2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξη επέμβασις δημοσίας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αύτη προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίο, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημοσίαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών άλλων.

Άρθρο 13 Δικαίωμα πραγματικής* προσφυγής [ακριβέστερα: αποτελεσματικής]

Παν πρόσωπον του οποίου τα αναγνωριζόμενα εν τη παρούση Συμβάσει δικαιώματα και ελευθερία παρεβιάσθησαν, έχειτο δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον εθνικής αρχής, έστω και αν η παραβίασις διεπράχθη υπό προσώπων ενεργούντων εν τη εκτελέσει των δημοσίων καθηκόντων των.

Άρθρο 14 - Απαγόρευση των διακρίσεων

Η χρήσις των αναγνωριζομένων εν τη παρούση Συμβάσει δικαιωμάτων και ελευθεριών δέον να εξασφαλισθή ασχέτως διακρίσεως φύλου, φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικών ή άλλων πεποιθήσεων, εθνικής ή κοινωνικής προελεύσεως, συμμετοχής εις εθνικήν μειονότητα, περιουσίας, γεννήσεως ή άλλης καταστάσεως.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 - ΑΡΘΡΟ 1 7ου ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟΥ

Άρθρο 1

Διαδικαστικές εγγυήσεις σε περίπτωση απέλασης αλλοδαπών

1. Αλλοδαπός που έχει νόμιμα τη διαμονή του στην επικράτεια ενός Κράτους δεν απελαύνεται παρά μόνο μετά από απόφαση που έχει ληφθεί σύμφωνα με τον νόμο στον ανωτέρω δίδεται η δυνατότητα:

α. να προτείνει επιχειρήματα κατά της απέλασης του,

β. να τύχει η υπόθεση του επανεξέτασης και

γ. να εκπροσωπείται για τους σκοπούς αυτούς ενώπιον της αρμόδιας αρχής, ή ενώπιον ενός ή περισσοτέρων προσώπων που ορίζονται απ' αυτή την αρχή.

2. Αλλοδαπός μπορεί να απελαθεί και πριν από την άσκηση των δικαιωμάτων που προβλέπονται στην παραγρ. 1α, β και γ αυτού του άρθρου όταν αυτή η απέλαση είναι αναγκαία για το συμφέρον της δημόσιας τάξης ή επιβάλλεται για λόγους εθνικής ασφάλειας.